

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE DİJİTAL
AKTİVİZM: ÇEVRECİ SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININA YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA**

Esra TANİ

2501160534

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Hatun BOZTEPE TAŞKIRAN

İstanbul, 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ESRA TANI Numarası : 2501160534
Anabilim Dalı / Anasana Dalı / Programı : HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM/KURUMSAL İLETİŞİM/YÜKSEK LİSANS Danışmanı : DOÇ. DR. HATUN BOZTEPE TAŞKIRAN
Tez Savunma Tarihi : 14.05.2018 Saati : 14.00
Tez Başlığı : YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE DİJİTAL AKTİVİZM: ÇEVRECİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. SEDA MENGÜ		KABUL
2- PROF. DR. EMEL KARAYEL BİLBİL		KABUL
3- DOÇ. DR. HATUN BOZTEPE TAŞKIRAN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. BETÜL ÖNAY DOĞAN		
2- DOÇ. DR. AYDA UZUNÇARŞILI SOYDAŞ		

ÖZ

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE DİJİTAL AKTİVİZM: ÇEVRECI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

ESRA TANI

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile beraber, sivil vatandaşların taleplerini dile getirmek için bir araya gelerek oluşturduğu yeni toplumsal hareketler ve yeni toplumsal hareketlerin kamuoyuyla iletişimsel boyutunu ifade eden dijital aktivizm kavramı, son yıllarda yazında dikkat çeken konulardan biri olmuştur. Ancak özellikle yeni bir toplumsal hareket türü olarak ortaya çıkan çevreci hareketler ve çevreci sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği dijital aktivizm konularında Türkçe yazınındaki çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bu noktada araştırmanın temel amacı, çevreci toplumsal hareketlerin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yeni medya üzerinden gerçekleştirdikleri dijital aktivizm faaliyetlerinin kamuoyuna, kamuoyu önderlerine ve devlet organlarına ulaşmadaki etkilerinin belirlenmesidir. Bu araştırma sayesinde yazındaki bu boşluğun kapatılması yönünde katkı sunulacağı düşünülmektedir.

Bu kapsamda yapılan çalışmada, Türkiye’de çevrecilik alanında faaliyet gösteren ulusal boyutta on iki ve uluslararası boyutta iki olmak üzere toplamda on dört sivil toplum kuruluşunun dijital aktivizm faaliyetleri incelenmiştir. İlk olarak ön çalışmada sivil toplum kuruluşlarının web sitelerine ve sosyal medya hesaplarına içerik analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, uluslararası boyutta faaliyet gösteren iki çevreci sivil toplum kuruluşunun stratejik bir şekilde dijital aktivizm uyguladıkları belirlenerek, bu kuruluşlarla yüz yüze yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda dijital aktivizm faaliyetlerinde bulunan sivil toplum kuruluşlarının, kampanyalarında daha başarılı sonuçlar elde ettikleri belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen verilerin mevcut durum bağlamında değerlendirilmesinin yanı sıra gelecekteki araştırmalar için önerileri de ayrıca tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital aktivizm, yeni toplumsal hareketler, çevreci hareketler, dijital medya, sosyal medya, aktivizm, çevrecilik, toplumsal hareketler.

ABSTRACT

NEW SOCIAL MOVEMENTS AND DIGITAL ACTIVISM: A RESEARCH ON ENVIRONMENTAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

ESRA TANI

Along with the developments in communication technologies, new social movements that civil citizens consist jointly to express their request and the concept of digital activism that represents new social movements' communicative dimension with the public have become one of the important topics attracts attention in the literature. However, especially the context of digital activism related to environmentalist movements and environmentalist non-governmental organizations (NGOs) has not been much examined in Turkish literature. In this point, the main aim of the research is to determine the effect of digital activism activities of environmentalist non-governmental organizations on the public, public opinion leaders, and government agencies.

In this research, digital activism activities of fourteen environmentalist non-governmental organizations in total, twelve at the national level and two at the international level, have been examined. In the preliminary research, content analysis has been applied to web sites and social media accounts of the NGOs. With the direction of the results, it has been determined that two international NGOs have been professionally engaged in digital activism. For this reason, semi-structured interviews were conducted with the NGOs. As a result of the research, it has been determined that NGOs engaging digital activism activities have achieved more success in their campaigns. This study has also presented several recommendations for practitioners and researchers.

Keywords: Digital activism, new social movements, environmentalist movements, digital media, social media, activism, environmentalism, social movements.

ÖNSÖZ

Çağdaş toplumlarda ileriye dönük toplumsal değişimi yaratan ve daha fazla vatandaşın kendisini ifade edebildiği düzeni sağlayan unsurlardan biri, yeni toplumsal hareketlerdir. Günümüzün yeni toplumsal hareketleri ise teknolojinin getirdiği olanakları sonuna kadar kullanmaya çalışmakta ve alternatif bir güç olarak dijital aktivizm faaliyetlerinde bulunmaktadır. Sivil toplumun güçlendirilmesi, taleplerinin yetkililere aktarılması, sivil toplum ve devletin işbirliği yaparak toplumsal sorunları çözümü noktasında büyük faydaları olan yeni toplumsal hareketler hızlı ve çok yönlü iletişimi sağlamak, organize olmak, bilgilendirmek ve farkındalık yaratmak için dijital aktivizmi kullanmalıdır. Bu şekilde medyanın desteği ile sürdürülebilir bir toplumsal değişim yaratılabilirler.

Tez konuma karar verme sürecimden itibaren bana desteklerini esirgemeyen ve yol gösteren değerli tez danışmanım Doç. Dr. Hatun Boztepe Taşkıran'a teşekkürlerimi sunarım. Tezimi başarıyla bitirmem konusunda bana akademik izin sağlayan bölüm başkanına ve bilgisini, deneyimlerini bana aktarmaktan hiçbir zaman çekinmeyen, değerli zamanını ayıran ve bilimsel ufku ile beni aydınlatan Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Harun Yıldız'a içtenlikle teşekkür ederim.

Aynı zamanda, araştırma bölümüme katkılarını sağlayan ve beni güler yüzleriyle ağırlayan Greenpeace Türkiye nezdinde Dijital Medya Uzmanları Barış Eceçelik ve Ayberk Göktepe'ye ve WWF-Türkiye nezdinde Yaz Güvendi'ye teşekkür ederim. Takıldığım noktalarda bana yardımlarını esirgemeyen çalışma ve oda arkadaşlarım Arş. Gör. Şerife Gülsüm Taç'a ve Arş. Gör. Havva Gözgeç'e teşekkür ederim.

Son olarak, varlıkları ile bana güç veren, her zaman bana güvenen, inanan ve dualarını eksik etmeyen biricik aileme teşekkür ediyorum.

İSTANBUL, 2018

ESRA TANİ

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TOPLUMSAL HAREKETLER.....	3
1.1. Toplumsal Hareketlerin Kavramsallaştırılması.....	3
1.1.1. Toplumsal Hareket Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci.....	3
1.1.2. Toplumsal Hareketlerin Özellikleri	8
1.1.3. Toplumsal Hareket Türleri.....	10
1.2. Eski Toplumsal Hareketler	14
1.2.1. Eski Toplumsal Hareketlerin Kapsamı ve Özellikleri	14
1.2.2. Eski Toplumsal Hareketlerin Kuramsal Boyutları.....	15
1.2.2.1. Kalabalık (Kitle Psikolojisi) Kuramı	15
1.2.2.2. Neil Smelser’in Kolektif Davranış Kuramı.....	17
1.3. Yeni Toplumsal Hareketler	18
1.3.1. Yeni Toplumsal Hareketlerin Kapsamı	18
1.3.2. Yeni Toplumsal Hareketlerin “Yeni” Kavramı Üzerine Tartışmalar	22
1.3.3. Yeni Toplumsal Hareketlerin Özellikleri	24
1.3.4. Yeni Toplumsal Hareketlerin Kuramsal Boyutları.....	29
1.3.4.1. Kaynak Mobilizasyonu Kuramı	29
1.3.4.2. Siyasal Süreç (İlerleme) Kuramı.....	33

1.3.4.3. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı.....	36
1.4. Eski ve Yeni Toplumsal Hareketlerin Karşılaştırılması.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİJİTAL AKTİVİZM	44
2.1. Dijital Aktivizm Kavramının Kapsamı	44
2.1.1. Aktivizmin Tanımı.....	44
2.1.2. Dijital Aktivizmin Kavramsal Boyutu.....	47
2.1.3. Dijital Aktivizmin Tanımı	50
2.1.4. Dijital Aktivistlerin Tipolojileri.....	52
2.1.5. Dijital Aktivizmin Tarihsel Gelişim Süreci	53
2.1.6. Dijital Aktivizme Yönelik Bakış Açıları	58
2.1.6.1. İyimser (Optimist) Bakış Açısı	58
2.1.6.2. Karamsar (Pesimist) Bakış Açısı	61
2.1.6.3. Kararsız (Persistent) Bakış Açısı	62
2.2. Bir Dijital Aktivizm Örneği Olarak Wikileaks	64
2.3. Dijital Medyanın Aktivizm Aracı Olarak Kullanılması	67
2.4. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı ve Dijital Aktivizm.....	68
2.5. Dijital Aktivizm ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki Bağlantı	71
2.6. Dijital Aktivizmin Bir Boyutu Olarak Çevreci Dijital Aktivizm	72
2.6.1. Çevreci Toplumsal Hareketlerin Kavramsal Boyutu.....	72
2.6.2. Çevreci Dijital Aktivizm.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇEVRECİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DİJİTAL AKTİVİZM UYGULAMALARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	78
3.1. Araştırmanın Amacı	78
3.2. Araştırmanın Önemi	79
3.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	79
3.4. Araştırmanın Yöntemi	81
3.5. Araştırma Bulguları ve Yorumlar.....	81
3.5.1. İçerik Analizi Tekniği İle Elde Edilen Bulgular	81
3.5.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği İle Elde Edilen Bulgular.....	93
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	114
EK.....	134

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Dört Gelenek Çerçevesinde Hareketler	39
Tablo 1.2: Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler.....	40
Tablo 1.3: Eski ve Yeni Hareketlerin Temel Nitelikleri	42
Tablo 2.1: Dijital Aktivistlerin Tipolojileri.....	53
Tablo 3.1: Araştırmaya Dâhil Edilen Sivil Toplum Kuruluşları.....	80
Tablo 3.2: Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Web Sitelerine Yönelik İnceleme.	82
Tablo 3.3: Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medyadaki Mevcudiyetleri ...	90
Tablo 3.4: Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medya Hesaplarını İnceleme	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Toplumsal Hareket Türleri	12
Şekil 3.1: Greenpeace Türkiye'nin Elektronik Bülteni	101
Şekil 3.2: Greenpeace Türkiye Örnek Görsel.....	103
Şekil 3.3: WWF-Türkiye Örnek Görsel	104

GİRİŞ

Toplumların sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu devinimi sağlayan unsurlardan biri ise toplumsal hareketlerdir. Toplumsal hareketler, insanlık tarihi kadar eski olup devletlerin, sistemlerin, doğanın ve bireylerin daha iyi, adil ve eşit haklara sahip olması amacıyla ortaya çıkmaktadır.

Dünya tarihinin son elli yılında, teknolojinin çok hızlı bir şekilde gelişmesi, sadece yaşam tarzını değiştirmemiş, aynı zamanda toplumsal hareketlerin ortaya çıkış şekilleri, katılımcıları, konuları ve türlerinde de değişikliklere neden olmuştur. Toplumsal değişimin en önemli dinamiklerinden birini oluşturan toplumsal hareketler, önce kitle iletişim teknolojilerinin ortaya çıkışı, ardından da internetin ve yeni medya kanallarının günlük hayatın her alanını sarması ile çağdaş toplumlarda güçlenerek, yeni formlar kazanmaya başlamıştır. Yeni toplumsal hareketler 1970'li yıllarla beraber sadece ekonomik konular için değil, kültürel, kimliksel, iletişimsel, cinsel ve çevresel temalar etrafında şekillenmeye başlamıştır. Toplumsal hareketlerin hem konu bakımından hem de kullandığı iletişim dili ve araçları bakımından değişmesinde, dijital medya olarak ifade edilen geleneksel kanallar dışındaki araçların kullanılmaya başlanması etkili olmuştur.

Yeni toplumsal hareketler, eski toplumsal hareketler gibi sadece fiziksel bir aktivizm mücadelesi göstermemektedir. Bunun yerine, daha geniş kitlelere daha kısa sürede ulaşmak, düşük maliyetlerle etkili kampanyalar yürütmek ve ana akım medyanın baskı ve sansüründen kaçınarak varlık mücadelesi göstermek için dijital aktivizmi uygulamaktadır. Dijital aktivizm ise internet teknolojisinin gelişerek günlük hayatın her alanına yayılması ile beraber son yıllarda hem uygulamada hem de yazında dikkat çeken kavramlardan biri olarak ortaya çıkmıştır.

Dijital aktivizmi tercih eden oluşumların başında sivil toplum kuruluşları gelmektedir. Bu araştırmanın kapsamını, toplumsal hareketlerde ön plana çıkan ve dijital aktivizm açısından en fazla yararlanan alanlardan birinin çevre olmasından ötürü, çevreci sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Çevreci sivil toplum kuruluşlarının bazıları az, bazıları ise yoğun bir şekilde dijital aktivizm yapmaktadır.

Yeni toplumsal hareketler ve dijital aktivizm kavramları birbirleri ile ilişkili ve birbirlerini etkileyerek dönüştüren iki unsurdur. Bununla birlikte Türk yazınında bu kavramların birbirleriyle ilişkilendirilerek ele alındığı çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Dünya yazını açısından ise ki bu alanda çalışmaların başladığı, ancak yine de oldukça sınırlı kaldığı gözlenmektedir.

Bu bilgiler ışığında söz konusu çalışmanın ilk bölümünde, önce toplumsal hareket kavramı açıklanarak, eski toplumsal hareketler ve bu hareketlerin özelliklerine değinilmiş, daha sonra ise günümüz toplumsal hareketlerini ifade eden yeni toplumsal hareketler çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte yeni toplumsal hareketlerin önemi açıklanarak, kavram üzerine gerçekleştirilen tartışmalara yer verilmiştir. Aynı zamanda, yeni toplumsal hareketlerin dayandırıldığı kuramlar detaylı olarak ele alınmış ve bu kuramların ilgili diğer kuramlarla karşılaştırılması yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, öncelikle aktivizm kavramına değinilmiş, daha sonra ise dijital aktivizmin kavramsal boyutu ve kavram üzerine ortaya atılan farklı görüşler sıralanmıştır. Daha sonra dijital aktivizmin tarihsel gelişimi, tipolojileri ve dijital aktivizme yönelik yaklaşımlar ele alınmıştır. Bununla beraber, bir dijital aktivizm türü olarak çevreci dijital aktivizm ele alınmış ve sivil toplum kuruluşları ile dijital aktivizm arasındaki ilişki ortaya konulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yeni bir toplumsal hareket olarak kabul edilen ve çevreci hareketleri gerçekleştiren bir aktör olarak Türkiye'deki ulusal ve uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizm uygulamaları araştırılmıştır. Ön araştırma kısmında, bu kuruluşların dijital aktivizm uygulamalarına yönelik içerik analizi yapılmıştır. Daha sonra dijital aktivizme yoğun biçimde başvurduğu tespit edilen çevreci sivil toplum kuruluşlarının dijital medya uzmanları ile yüz yüze yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiş ve dijital aktivizm uygulamalarına yönelik derinlemesine veriler toplanmıştır. Ardından, bu veriler tezin yazın kısımları ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Son olarak, gelecekte yapılacak çalışmalara ve uygulayıcılara çeşitli öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL HAREKETLER

1.1. Toplumsal Hareketlerin Kavramsallaştırılması

1.1.1. Toplumsal Hareket Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci

İnsanlık tarihi boyunca toplumların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sebeplerden ötürü sürekli hareket halinde olduğu bilinmektedir. Bu hareketlilik, çeşitli amaçlar doğrultusunda ortaya çıkmakta olup kolektif ve kitlesel bir boyut kazandığı zaman, toplumsal hareket şeklini almaktadır. Toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı yerde gerçekleştirdiği köklü sistem değişiklikleri nedeniyle sosyoloji, iletişim ve siyaset gibi sosyal bilimler kapsamındaki farklı disiplinler açısından değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Toplumsal hareketler neden ortaya çıkmakta, nasıl başarılı ve başarısız olmakta, toplumsal hareketlere kimler, neden ve nasıl katılmakta gibi soruların cevaplarına yanıtlar bulabilmek için yazında konunun çeşitli alt boyutlar doğrultusunda irdelendiği görülmektedir. Önce kitle iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması, ardından ise yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile beraber, toplumsal hareketler yeni bir ivme kazanarak küresel boyutlara ulaşmıştır. Toplumsal hareketler günümüz toplumlarını anlamak için önemli bir çalışma alanı olarak, akademik araştırmalar ve incelemeler açısından ilgi uyandırmaktadır.

Toplumsal hareketler, ilk kez terim olarak 18. yüzyılın başlarında Fransa'da hem bir aristokrat hem de bir toplum bilimci olan Saint Simon tarafından mutlak iktidarlara karşı başlatılan kitlesel protesto gösterilerini ifade etmek için kullanılmıştır (Marshall, 2005: 746). Toplumsal hareket kavramının bilimsel boyutta tartışılması ise Alman sosyolog Lorenz von Stein'in "1789'dan Bugüne Fransız Toplumsal Hareketinin Tarihi (History of the French Social Movement from 1789 to the Present)" adlı kitabıyla gündeme gelmiştir (Tilly, 2008: 20). Stein, 1789 tarihli Fransız Devrimi'nden başlayarak, 1850 yılına kadar yaşanan toplumsal hareketleri ele almakta ve bunların neden ortaya çıktığını anlamlandırmaya çalışmaktadır. Toplumsal hareket kavramını, proleter olarak ifade ettiği güç sahibi olmayan

sınıfların iktidarı ele geçirme çabaları için kullanmaktadır. Toplumsal hareketler insan hakları, özgürlük ve eşitlik için mücadele eden kitlelerin yaptığı devrimsel eylemler olarak kabul edilmektedir (Stein, 1964). Bu noktada, toplumsal hareketlerin ilk anlamının dar kapsamlı olduğu ve bugünkü anlamını tam olarak karşılamadığı dikkat çekmektedir. Ancak, Stein'in yaptığı analiz çalışmasının önemi, toplumsal hareketlerin kavramsal çerçevesini ortaya koymasından ve konuyu sosyolojinin temel çalışma alanlarından biri haline getirmesinden kaynaklanmaktadır (Herberle, 1951: 5).

Toplumsal hareketlerin hem epistemolojik hem de retorik olarak sürekli değişmesi, kavrama yönelik tanım ve kapsamın net olarak belirlenmesini zorlaştırmaktadır (Babacan, 2014: 140). Aynı şekilde, toplumsal hareketlerin meydana geldikleri zaman, mekân, süreç ve temaları her zaman benzerlik göstermediği gibi sonuçları ve aktörleri de farklılık göstermektedir. Bu nedenle, toplumsal hareket kavramına ilişkin pek çok sosyal bilimcinin farklı açılardan tanımlar geliştirdiği görülmektedir.

Touraine (2016: 39), Marx ve Weber'in toplumsal hayata ve ilişkilere karşı geliştirdiği düşüncelerden etkilenecek toplumsal hareketleri, birbirleriyle çatışarak hâkimiyet ilişkisi kurmaya çalışan ve toplumsal kontrolü ele geçirmek için mücadele eden aktörlerin hareketi olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda "toplumsal hareket" kavramının hem toplu bir karşı çıkışa, hem de siyasilere yönelik bir eyleme işaret ettiği için kapsamı en doğru biçimde karşılayan terim olduğunu vurgulamaktadır. (2011: 136). Touraine'in toplumsal hareketleri, toplumsal kurumlara yönelik egemenlik mücadelesi olarak gördüğü ve tepkisel değil, sistem içerisinde doğal olarak gelişen süreçler olarak kabul ettiği görülmektedir.

Moyer'e (2001: 17-18) göre toplumsal hareketler, adaletsiz kamu politikalarına ve koşullara karşı halktan gücünü alan, erk sahiplerine karşı değişim için mücadele eden ancak, şiddet içermeyen eylemlerdir. Toplumsal hareketler, sorunları ortadan kaldırmak ve toplumsal değerleri yeniden inşa etmek için çok uzun yılları kapsayan kitlesel mücadelelerdir. Bu bakış açısında ki var olan koşulları ve

toplumun ortak çıkarlarını iyi yönde değiştirme arzusu, toplumsal hareketlerin varlığından söz etmek için temel unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Sistemantik olarak birbirini izleyen eylemler sonucunda meydana gelen (Melucci, 2016: 79) toplumsal hareketler üretim, bilgi ve etik kurallar gibi kültürel kaynakların farklı gruplar arasında çatışarak dönüştürölme ve kontrol altına alınma çabası olarak adlandırılmaktadır (Çayır, 2016: 44). Bu tanımda toplumsal bir hareketin, gücü elinde bulunduran sınıfların onu muhafaza etme çabası ile ona sahip olmak isteyen başka sınıfların güç mücadelesi olduğuna işaret edilmektedir.

Çağdaş sosyolojinin en önemli çalışma alanlarından biri olarak kabul edilen toplumsal hareketler, sosyal reformcu ve inkılapçı eylemlerdir (Türkdoğan, 2013: 25). Hareket ifadesi bir isyan, başkaldırış ve mevcut düzeni reddediştir. Toplumsal hareketlerin devrimci, reformcu ve inkılapçı olması, onların topluma hâkim alanlarda değişim istemekte ve sistem karşıtı olduklarına işaret etmektedir. Toplumsal hareketler temelde toplumu istenilen tarafa çekmeyi, dönüştürmeyi ve egemen olanlara karşı alternatif oluşturmayı hedeflemektedir (Lelandais, 2009: 64). Aynı zamanda, bir toplumsal hareket dar veya geniş kapsamlı bir hedefe yönelik örgütlü ancak, resmi olmayan ve değişim için çatışan oluşumlardır (Christiansen, 2011: 15). Burada da yine, mutlak değişimin toplumsal hareketlerin en önemli motivasyonlarından biri olarak görüldüğü dikkat çekmektedir.

Diani (1992: 7) ise toplumsal hareketler üzerine yapılan tanımları sentezleyerek ve onların ortak noktalarını birleştirerek, kendi toplumsal hareketler tanımını yapmaktadır. Buna göre bir toplumsal hareket, resmi olmayan ilişkilere dayanan, ortak inanç ve dayanışma gerektiren, belli konularda çatışan ve gündelik hayatın içinde meydana gelen büyük kolektif eylemlerdir.

Bu saptamaların ortak noktası, toplumsal hareketleri ileriye götürücü, dönüşüm odaklı ve halkçı olarak görmeleridir. Aynı zamanda, toplumsal hareketin hem amacında hem de sonucunda bir değişim ve devrim fikri aranmaktadır. Toplumsal hareketler aynı sorunlardan endişe veya şikâyet eden bireylerin, grupların ve örgütlerin toplumsal dayanışması sonucunda ortaya çıkan eylemler olarak değerlendirilmektedir.

Öte yandan bir başka görüş, toplumsal hareketlerin her zaman değişimi hedeflemediğini ve yapısı gereği hedefleyemeyeceğini savunmaktadır. Şentürk'e (2006: 39) göre bütün toplumsal hareketler değişim için çabalamamaktadır. Bazıları sadece kamuoyunun dikkatini çekmeyi ve farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir. Günümüzde ekolojik hareketler, kadın hakları hareketi, dünya barışı hareketi ve eşcinsel hareketler birer toplumsal hareket örneğidir. Ancak bunların her biri, kendi alanlarındaki eksiklik ve sorunlara karşı geniş kitlelerin dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Var olan düzeni ortadan kaldırmak gibi bir amaçla eyleme geçmedikleri gibi bir alternatif sistem önerileri de yoktur. Diğer bir ifade ile toplumsal hareketler, mevcut durumu biraz daha iyiye götürmek için öncelikle toplum genelinde sorunları görünür kılmaya çalışmakta ve bilinir hale getirmek istemektedir. Değişim belli bir süreçten sonra belki gerçekleşmekte veya hiçbir zaman gerçekleşmemektedir.

Benzer şekilde Çoban (2009: 19), toplumsal hareketleri kimi zaman iktidarı ve sistemi değiştirerek amacına ulaşmaya çalışan, kimi zaman ise sistemin içine dâhil olarak sadece sorunun varlığına dikkat çekmek isteyen eylemler olarak tanımlamaktadır. Toplumsal hareketlerin tamamı, belli noktada iktidar ve güç sahiplerine meydan okumakta ve karşı koymaktadır. Ancak söz konusu kitlesel bir değişim ve kendi iktidarını getirmek olduğunda, her toplumsal hareketin böyle bir değişim yaratma amacında olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca toplumsal hareketler, sosyal bir değişim yaratmak için veya bazen de bir değişimin yaşanmasını engellenmek için ortaya çıkabilmektedir (Shepard, 2013: 548). Bu doğrultuda, toplumsal hareketlerin bazı durumlarda değişimi yaratmak yerine, ona direnen ve karşı çıkan bir tavır sergileyebileceği de belirtilmektedir.

Toplumsal hareket kavramının tanım ve kapsamı açısından, iki farklı bakış açısından bahsedilebilmektedir. Bu bakış açılarının temelde birbirlerinden farklılaşmaları ise toplumsal hareketlerin sonucu ile bağlantılıdır. İlk görüşe göre toplumsal hareketler, halkın sorun olarak gördüğü konuları çeşitli şekillerde dile getirmeleri ve güce ortak olarak kendi istedikleri yönde bir sosyal düzen aramalarıdır. İkinci görüş ise toplumsal hareketlerin özellikle de günümüz toplumsal hareketlerinin, kökten bir devrim ve sistem değişikliği ile yola çıkmadığını, öncelikle

sorunu tartişılır ve görünür hale getirmeye çalıştıklarını ve daha sonra da bu yolla iktidara kaşı baskı kurmayı hedeflediklerini söylemektedir.

Toplumsal hareketlerin tarihsel gelişim süreci açısından değerlendirildiğinde, kökeninin 18. yüzyıla uzandığına yönelik görüşler ön plana çıkmaktadır. (Deniz, 2015: 21). Bunun nedeni, toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında 18. yüzyıl Avrupa'sındaki sınıf mücadelelerinin, halk ile krallıklar arasındaki çatışma ve isyanların başlangıcı olarak kabul edilmesidir. Toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı yer olarak İngiltere, Fransa, Amerika, Kanada ve Almanya gibi Batılı lkeler görülmektedir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da ki bağımsızlık savaşları, halk isyanları, halkların hak ve yurttaşlık talepleri ve yönetime karşı gerçekleştirilen kanlı isyanlar gibi kitlesel eylemler, toplumsal hareketlerin ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir. 1789 yılındaki Bastille Baskını ve Fransız Devrimi, Boston ay Partisi ve Amerikan kolonileri ile Britanya güçleri arasında verilen bağımsızlık savaşı, toplumsal hareketlerin kökeni ve ilk örnekleri olarak değerlendirilmektedir (Moyer, 2001: 19; Della Porta ve Diani, 2006: 202; Tilly, 2008: 49; Tarrow, 2011: 37-38; Kurtbaş, 2017: 56-57).

Ancak bugünkü ağdaş toplumsal hareketler, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılda tam anlamıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumda, toplumsal hareketlerin yaklaşık olarak iki yüzyıllık bir geçmişe sahip olduğu söylenilmektedir (Dirlik, 2015: 75). 19. yüzyıla gelene kadar Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans fikir akımları, hümanizm ve aydınlanma ağı hareketlerin ideolojik temelini oluşturmuşken, 19. yüzyıldan sonraki dönemde liberalizm, sosyalizm, marksizm, pozitivizm ve bugün post-modernizm, toplumsal hareketlerin fikirsel yaklaşımını oluşurmaktadır (Türkdoğan, 2013: 20). Bu bakış açısı göz önünde bulundurulduğunda, dönemin egemen felsefi ve siyasi akımlarının toplumsal hareketler üzerinde etkili olduğu dikkat çekmektedir.

Toplumsal hareketlerin amaç, yöntem ve kaynakları zaman içerisinde değiştiği için hareketlerin eski ve yeni şeklinde sınıflandırılması gündeme gelmektedir. şüphesiz ki yeni toplumsal hareketlerde eskilerden çeşitli izler bulunmakta ve özellikle bazı yeni hareketlerin kökenleri 19. yüzyıla kadar

inmektedir. Bunun en önemli örneklerinden biri, çevreci hareketlerdir. Çevreci hareketlerin, endüstri devriminin yarattığı krizlerden sonra 1892 yılında başladığı kabul edilirken, çağdaş çevreci hareketlerin ise 1970'li yıllarda başladığı bilinmektedir (West, 2017). Bu noktada, yeni olanın eskilerden izler taşımadığını veya tamamen kopuk olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla toplumsal hareketler, tarihsel perspektif içerisinde birbirine geçişli yapıda olup sürekli bir döngü içerisinde. Eski toplumsal hareketler konu, yöntem, strateji ve aktörler olarak zaman içerisinde değişmiştir. Öte yandan bu hareketler, günümüz yeni toplumsal hareketlerin aldığı formu da şekillendirmiştir. Yeni toplumsal hareketler ise geçmişteki hareketlerin tecrübe ve birikimleri ile bugün mücadele etmektedir. Bu nedenle de toplumsal hareketlerin evrilirken birbirinden kopuk olmadığı, bilakis devamlılık gösterdiği söylenebilmektedir.

1.1.2. Toplumsal Hareketlerin Özellikleri

Her toplu eylem, her çatışmacı hareket birer toplumsal hareket örneği olarak adlandırılmamalıdır. Sosyal düzen içerisinde bir toplumsal hareketin taşınması gereken bir takım özel koşullar vardır (Touraine, 2011: 125). Bu noktada, toplumsal hareketleri açıklamaya ve anlamlandırmaya yönelik çalışmaların aynı zamanda, toplumsal hareketlerin özelliklerini de ortaya koyduğu dikkat çekmektedir.

Shepard (2013: 557), bir hareketin toplumsal hareket olarak sınıflandırılabilmesi için sahip olması gereken kriterleri açıklarken, toplumsal hareketlerin özelliklerini de şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Bir toplumsal hareket, çok büyük sayıda insan topluluğu tarafından oluşturulmaktadır.
- b) Bir toplumsal hareketi meydana getiren ana çerçeve kapsayıcı ve ideolojik bir altyapıdır. Bu ideoloji ile hareket ortak bir amaca sahip olmayı gerektirir. Kolektif amaç, aynı zamanda harekete ortak bir kimlik kazandırmaktadır. Bu ortak kimlik ise ortak davranışa neden olmaktadır.
- c) Bir toplumsal hareket, örgütlenmiştir. İnsanlar, kaynaklar, araçlar ve eylemler örgütlü bir çabanın ürünüdür.

- d) Bir toplumsal hareket, süreklilik göstermektedir. Diğer bir ifade ile bir anda ortaya çıkmayacağı gibi tek bir kereliğine gerçekleşip sonra son bulmamaktadır. Hareketin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bir geçmiş vardır ve toplumsal hareket bir devamlılık göstermektedir.

Toplumsal hareketler için sıralanan bu özellikler, toplumsal hareketleri daha sınırlayıcı ve ayırt edici hale getirmektedir. Shepard (2013), bir kitlesel eylemin toplumsal hareket olarak adlandırılması için eylemi gerçekleştiren insan sayısına, eylemin motivasyonuna, sistemliliğine ve zaman dilimine vurgu yapmaktadır. Bu koşullar sağlandığı zaman, toplumsal hareketin varlığından söz edilebilmektedir.

Kendall (2011: 666-667) ise toplumsal hareketlerin belli başlı özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir:

- a) Toplumsal hareketler, “dışarda” kalanlara seslerini duyurmaları için fırsatlar sunmaktadır. Diğer bir deyişle, ana akım siyasetin içerisinde gücü olmayanlar toplumsal hareketler sayesinde oyuna dâhil olabilmekte ve kendilerini ifade edebilme şansını elde edebilmektedir.
- b) Toplumsal hareketler, endüstrileşmiş toplumlarda endüstrileşmemiş toplumlara göre daha çok gelişebilmektedir. Gelişmemiş toplumlardaki geleneksel inançlar ve davranış kalıpları, kitlesel bir hareketin ortaya çıkmasına engel olmaktadır.
- c) Pek çok toplumsal hareket gönüllü desteği ile ayakta kalmaktadır, çünkü toplumsal hareketler her ne kadar örgütlü bir çaba olsa da kurumsallaşmamıştır.

Bu bakış açısında ise toplumsal hareketler, kamusal konulara alternatif bir katılım aracı ve ifade özgürlüğünü güçlendiren bir unsur olarak görülmektedir. Aynı zamanda, toplumsal hareketler ile demokrasi arasındaki ilişkiye vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Toplumsal hareketlerin egemen güce karşı alternatif bir güç olarak sunulduğu gündeme gelmektedir.

Ekonomik, siyasal ve kültürel alanda her zaman var olan toplumsal hareketler için Melucci (2016: 81) ise genel bir değerlendirme yapmakta ve “çatı” birtakım özellikler belirlemektedir. Bunlar şu şekildedir:

- a) Toplumsal hareketler dayanışmaya dayalıdır.
- b) Toplumsal hareketler içinde buldukları toplumda kendisinin karşısında olan tüm unsurlarla çatışmaktadır.
- c) Toplumsal hareketler var olan sistemin sınırlarını zorlamakta ve kamusal çıkarlar açısından daha iyisini, daha adil olanını talep etmektedir.

Yukarıda geliştirilen açıklamaların gayesi, toplumsal hareketleri diğer hareket türlerinden farklılaştırmaya çalışmaktır. Hepsinin ortak noktası ise toplumsal hareketleri belli amaçlar uğruna çabalayan, devamlılık arz eden, geniş kitlelerce destek gören ve çeşitli talepler ile yola çıkan eylemler olarak görmeleridir. Bu noktada, hareket ibaresinin aynı zamanda bir toplumsal yenilik düşüncesinin eseri olduğu da betimlenmektedir. Her toplumun sürekli bir devinim ve dönüşüm içerisinde olduğu bilinmektedir. Değişmeyen ve yıllar boyu aynı kalmış bir toplum düşünmek mümkün olmadığından, her toplumsal hareketin bir değişim fikrinin eseri olduğu söylenebilmektedir (Şentürk, 2006: 35).

1.1.3. Toplumsal Hareket Türleri

Toplumsal hareketleri sınıflandırmak oldukça güç olmaktadır. Bu nedenle, alan yazınında çalışan araştırmacılar toplumsal hareketleri konularına, zamanlarına veya hareketlerin gerçekleştirmek istedikleri değişimin boyutuna göre sınıflandırmaktadır.

Toplumsal hareketler ortaya koymayı amaçladıkları değişimin boyutuna göre değerlendirildiğinde, bazı toplumsal hareketlerin bireyleri, bazılarının ise toplumu değiştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Toplumsal hareketlerin ulaşmak istediği sonuçlara göre bu durum değişmektedir. Toplumsal hareketler yaratmak istedikleri değişim boyutu bakımından reformist hareketler, devrimci hareketler, dini hareketler, alternatif hareketler ve gelenekçi (değişime karşı) hareketler olmak üzere beş başlık altında sınıflandırılmaktadır (Aberle akt. Kendall, 2011: 667-568).

Reformist Hareketler: Bu hareketin üyeleri hali hazırda mevcut sistemin bir üyesi olarak çalışmakta ancak, kendi inanç ve değerlerini sistemin içindekilerine yansıtarak kamu politikalarını kendi bakış açılarına göre değiştirmeyi amaçlamaktadırlar. Kırsal bölgelerdeki çevreci hareketler bu türün en önemli örneğini teşkil etmektedir. Aynı zamanda engelli hakları hareketi, nükleer karşıtı hareket ve hayvan hakları hareketleri de bu gruba dâhil edilebilmektedir.

Devrimci Hareketler: Toplumda kökten bir değişim arzulayan hareketlerdir. Bu hareketler genellikle mevcut sistemle işbirliği yapmamakta, kurumları yenileriyle değiştirerek yeni bir düzen yaratmayı amaçlamaktadır. Devrimci hareketler, ütopyacı hayalleri olan hareketlerdir. Özellikle bugün çeşitli terörist grupların hareketleri, bu tür içerisinde kabul edilmektedir.

Dini Hareketler: Tipik olarak manevi ve doğaüstü inanç sistemlerine dayanmaktadır. İç değişim yoluyla önce bireyleri, daha sonra ise toplumu etkilemeyi ve değiştirmeyi amaçlamaktadır.

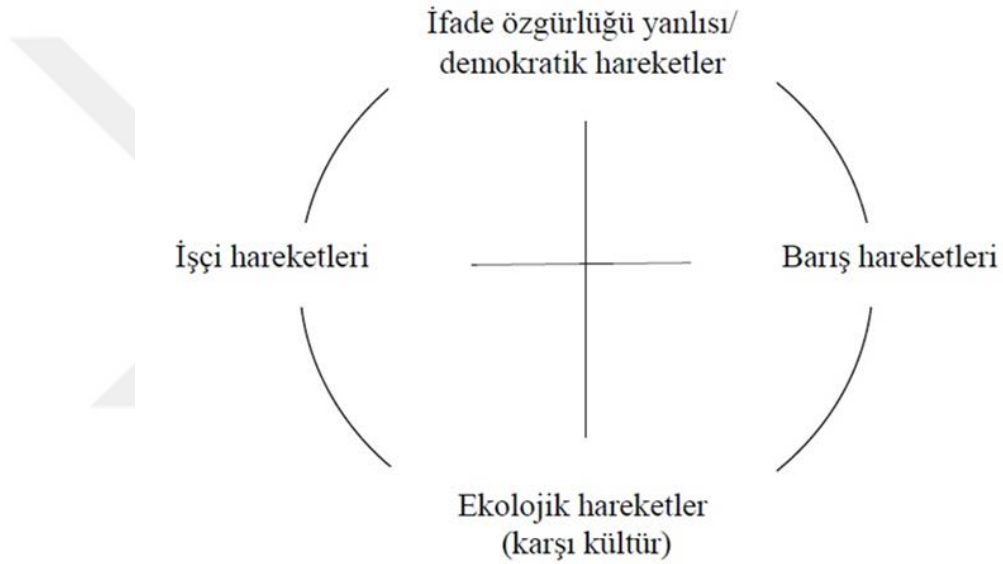
Alternatif Hareketler: İnsan davranışlarının bazı yönlerinde sınırlı bir değişiklik yaratmaya çalışan hareketlere verilen addır. Yeni bir toplumsal hareket örneği kabul edilen New Age hareketi, bu türün en önemli örneğidir. Vejetaryenlik, alternatif tıp ve insanı kendi içine yönlendiren ruhsal bilinç hali gibi kavramlarla ilgilenen New Age, dünyada belli bir destekçi kitleye ulaşmış ve insanların fiziksel davranışlarının belli noktalarda sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır.

Gelenekçi Hareketler: Gerici veya değişim karşıtı hareketler olarak da anılmaktadır. Belli bir konuda yaşanan değişimin ortadan kaldırılmasını ve eski düzenin korunmasını talep eden hareketler bu gruba girmektedir.

Arberle'nin (akt. Kendall, 2011) daha çok toplumsal hareketlerin kullandığı yöntemi dikkate alarak, bu sınıflandırmayı yaptığı söylenebilmektedir. Bunun nedeni hareketlerin teması, amacı ve aktörleri değil, hareketin sonucunda ortaya çıkan durum ve o duruma ulaşmada kullanılacak hareket şeklinin ön plana çıkarılmasıdır. Aynı zamanda, sınıflandırma Amerikan toplumu temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

Dolayısıyla buradaki toplumsal hareket türleri, her zaman her toplumda ortaya çıkmayabilmektedir.

Toplumsal hareket biçimleri ile ilgili kapsamlı bir içerik ortaya koyan bir diğer araştırmacı da Giddens olmuştur. Giddens'a (1990: 158-159) göre işçi hareketleri başta olmak üzere ifade özgürlüğü veya demokratik hareketler, barış hareketleri ve ekolojik hareketler ekseninde, dört farklı toplumsal hareket türü vardır. Giddens, toplumsal hareket türlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Şekil 1.1: Toplumsal Hareket Türleri

Kaynak: Giddens, Anthony, The Consequences of Modernity, United Kingdom, Polity Press, 1990.

İşçi hareketleri, modernliğin ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren oluşmaya başlamış ve 21. yüzyıla kadar devam etmiş hareketlerdir. İşçi hareketleri kapitalist düzene karşı oluşmuş ve tek yönlü bir harekettir. Bu hareketler devlet düzenini sosyalist bir noktaya getirmeye çalışmış, sendikalar aracılığı ile haklarını savunmuş ve siyasi örgütlenmelerde bulunmuştur. Aynı zamanda, genellikle radikal olup devrim hedefindedirler. Demokratik hareketler de işçi hareketleri ile benzer zamanlarda ortaya çıkmıştır. Çoğulculuğu ve çok sesliliği savunan hareket biçimidir. İşçi ve demokratik hareketler “eski” hareketler kategorisinde değerlendirilmektedir.

Bariş hareketleri ise kendi içinde çok alt konuları olan hareketlerdendir. Savaş karşıtlığı, devlet ve çeşitli milliyetlere özerklik ve asker/polis gücünün azaltılmasına yönelik hareketler gibi alt konulara ayrılmaktadırlar. 21. yüzyılda ise bariş hareketleri, nükleer silahlara karşı duruş sergilemekte ve onların olası bir dünya savaşı sırasında kullanılmasını engellemeye çalışmaktadır. Ekolojik hareketlerin mücadele verdiği alan ise insanoğlunun yıkıcı faaliyetleridir. “Yeşil” hareketler olarak da adlandırılmaktadır. Bu hareketler 19. yüzyılda ilk ortaya çıktığı zaman sanayileşmenin ve kentleşmenin doğal ve kırsal yaşamı tehdit etmesine karşı çıkarak, toplumun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Temelde ekolojik hareketler de işçi hareketleri gibi kapitalizme karşı hareketlerdir. Endüstrileşmenin sadece doğal çevreyi değil insanların doğal yaşama alışkanlıklarını da yok ettiğini vurgulamışlardır. Ancak, bugün ekolojik hareketler de çevre sorunlarının çeşitlenmesi sonucu pek çok alt dala ayrılmıştır (Giddens, 1990).

Toplumsal hareketler konu başlıklarına göre ve küresel çapta etkin olma durumlarına göre Crossley (2002: 1) tarafından sınıflandırılmıştır. Bunlardan başlıcaları şu şekildedir:

- İşçi hareketi
- Milliyetçilik hareketi
- Kadın hakları hareketi (Feminizm)
- Irkçılık karşıtı hareket
- Bariş hareketi
- Hayvan hakları hareketi
- Çevreci hareketler (Ekolojik hareket)

Toplumsal hareket türleri açısından konularına göre yapılan sınıflandırma içinden günümüzde çevreci hareketlerin ön plana çıktığı görölmektedir. Bunun nedeni, çevreci hareketlerin insan yaşamı ile doğrudan ilgili olmasıdır. Küresel boyutlarda doğanın geri döndürülemez şekilde tahrip edilmesi nedeniyle günümüzdeki en etkin hareketler olarak ilgi uyandırmaktadır. Üstelik diğer toplumsal hareket türlerinden farklı olarak çevreci hareketlerin amacının bütün canlıları

ilgilendirmesi, bu hareketin destek bulmasına ve en güçlü hareketlerden biri olarak varlık göstermesine neden olmaktadır.

1.2. Eski Toplumsal Hareketler

1.2.1. Eski Toplumsal Hareketlerin Kapsamı ve Özellikleri

Eski toplumsal hareketler kavramı, günümüz çağdaş toplumsal hareketlerin geçmiş dönemdekilerden ayrılmasıyla eski hareketlerin ait olduğu sanayi devri toplumunu ifade etmek amacıyla bu şekilde kullanılmaktadır. Aynı zamanda, 1960'lardan sonraki hareketlerin hem konu hem de yöntem olarak farklılaşması ve buna bağlı olarak toplumsal hareketlere süregelen bakış açılarının değişmesi nedeniyle de böyle bir kullanımın tercih edildiği düşünülmektedir.

Eski hareketlerin ideolojik temelini adaletsizlik kavramı üzerine kurulduğu dikkat çekmektedir. Eski toplumsal hareketler, maddi sorunların etrafında şekillenip ekonomik kaygıların ön planda olduğu hareketlerdir. Yoruma açık olan manevi değerler, kültürel farklılıklar, kimlik ve cinsiyet gibi konular eski toplumsal hareketlerin ilgi alanına çok fazla girmemektedir. Bu hareketlerin aktörleri işçiler, köylüler, esnaf ve anarşist militanlardır. Fransız dokumacı köylülerin ayaklanmaları, İngiltere'de sanayi işçilerinin grevleri ve Rusya'da işçi sendikalarının yaptığı yürüyüşler, eski toplumsal hareket örnekleridir. Eski toplumsal hareketler ekonomik olarak ezilen, siyasi platformda söz hakkı bulamayan ve emeği sömürülen kesimlerin hareketleri olarak kabul görmektedir (Johnston v.d., 2016: 141-142).

Siyasi erki ele geçirmeyi amaçlayan eski hareketleri oluşturan sınıf, homojen denebilecek bir sosyal yapıya sahiptir. Gelir düzeyi, yaşam tarzı ve beklentileri benzerlik göstermektedir. Aktörler siyasi süreçlerle doğrudan ilgilenmekte ve iktidar için mücadele vermektedir. Siyasal partilerin ideolojileri ile şekillenen ve onlarla işbirliği içinde varlıklarını devam ettiren eski toplumsal hareketlerin en önemli örnekleri, sanayi dönemi işçi hareketleridir (Çayır, 2016: 13-14).

1.2.2. Eski Toplumsal Hareketlerin Kuramsal Boyutları

Eski toplumsal hareketleri analiz etmek ve anlamak için çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bu kapsamda eski toplumsal hareketlerin kuramsal olarak incelenmesinde Fransız toplum bilimci Gustave Le Bon'un 1895 yılında ileri sürdüğü Kalabalık Kuramı ve Amerikalı toplum bilimci Neil J. Smelser'in 1962 yılında ileri sürdüğü Kolektif Davranış Kuramı'nın ön plana çıktığı görülmektedir.

1.2.2.1. Kalabalık (Kitle Psikolojisi) Kuramı

Toplumsal hareketleri anlamlandırmaya yönelik ilk kapsamlı çalışma Gustave Le Bon'un Kalabalık Kuramı olup bu kuram, çok uzun bir dönem boyunca alanda kabul görmüştür (Çetinkaya, 2015: 28). Toplumsal hareketler yazınında daha sonra pek çok kuram ortaya çıkmasına rağmen, Kalabalık Kuramı hala temel kuramlardan biri olarak kabul edilmektedir (Bayhan, 2014: 26). Ancak söz konusu kuramın günümüz insan davranışlarını ve toplumlarını açıklamak için yetersiz kaldığı düşüncesinden ötürü eleştirildiği de dikkat çekmektedir.

Le Bon, kalabalıklar ve kitle toplumu üzerine uzun bir süre çalışmış ve fikirlerini 1895 yılında yazdığı Türkçeye *Kitleler Psikolojisi* diye çevrilen *The Crowd* kitabında toplamıştır. Kitap, Kalabalıkların Ruhunu, Kitlelerin Fikirleri ve İnançları ve Kitlelerin Çeşitli Tabakalarının Sınıflandırılması ve Ayrımı adlı üç bölümden oluşmaktadır. Kalabalık Kuramı da Le Bon tarafından kitabın içeriğini oluşturan bu üç bölümde anlatılmıştır.

Kalabalık Kuramı'na (Le Bon, 2015) göre 17. yüzyıl ve öncesinde toplumları hükümdarlar, krallar veya din adamları yönetirken, 18. yüzyıldan itibaren kitlelerin fikirleri önemli hale gelmiş ve onlar da yönetime talip olmaya başlamıştır. Kalabalıklar, zorbalık ve baskı yoluyla gücü elde etmeye çalışan ancak akıl, düşünme ve mantıktan yoksun yığınlardır. Kalabalıkların sahip olduğu tek güç yıkıcı güçtür. Onların getirmek istedikleri değişim ileri doğru değil, ancak toplumu geriye götürecektir. Bu düşünce "*Kalabalıklar yalnızca yıkıcı kuvvete sahiptirler. Bunların üstünlüğü ve hâkimiyetleri her zaman bir karmaşa ve düzensizlik ifade eder.*" cümlesinde de açıkça vurgulanmaktadır (Le Bon, 2015: 16). Ayrıca, kitle denilen şey

birçok kişinin bir araya gelerek oluşturduğu, ilkelliğin ve mantık yerine vahşi duyguların egemen olduğu yıkıcı topluluklardır. Kitleler, tek başına bireylerin cesaret edemeyeceği eylemleri gerçekleştirebilmekte ve sayı çoğunluğunun verdiği duygu ile içgüdülerine daha kolay teslim olmaktadır.

Toplumsal hareket aktörleri, tutucu olup davaları ile ilgili itiraz ve tartışma kabul etmemektedir. Hareketin veya grubun lideri her zaman baskındır ve üyeler üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Kalabalıklar liderlerini sorgulamadan takip etmekte, akıl ve mukayese yetileri olmadığı için kendilerine söyleneni bir görevmiş gibi yapmaktan öteye gidememektedir. Toplumsal hareketin oluşmasını sağlayan kalabalıkların en önemli özelliği sürekli hareketli ve dinamik olmaları, tahriklere kolayca kapılabilmeleri, yapacakları işlerin önceden kestirilmesinin zor olması, toleranssız olmaları ve ahlak seviyelerinin çok gelişmemiş olmasıdır (Le Bon, 2015).

Finley ve Sofier (2001: 141), Le Bon'un Kalabalık Kuramı'nda "toplu akıl" olarak adlandırılabilir ortaklaşa oluşan bir akıldan bahsetmektedir. Toplu akıl ile birey, tek başına yapması ve düşünmesi mümkün olmayan eylemleri, kalabalık içerisinde anonim (kimliksiz) birisi olması nedeniyle rahatlıkla yapılabilmektedir. Bu nedenle de toplumsal eylemler yıkıcı olup ileriye dönük ve rasyonel değildir. Bu bakış açısında, toplumsal hareketler bastırılmış duyguların, hayal kırıklıkların ve bilinçaltının olumsuz olarak dışa vurumu olarak değerlendirilmektedir. Bu düşünceyi Le Bon'un kendi sözleri de desteklemektedir: *"Şüphesiz kitleler çoğu defa aşağı bir ahlak seviyesinde bulduklarını göstermişlerdir... Tahrip edici gaddarlık içgüdüleri, her birimizin ruhunda uyuyan, toplumsal dönemlerin mirasıdır. Tek başına fert için bu güdüleri tatmin etmek tehlikeli olur. Hâlbuki bireyin sorumsuz ve cezasız kalacağına emin bulunduğu bir kitleye karışması, kendisine bu içgüdülere uymak için bütün serbestlikleri verir."* (Le Bon, 2015: 56). Bu konuda Gençoğlu (2014: 308) da benzer şekilde, Le Bon'un kalabalık olgusunun, bireysel kimliğin ve rollerin yitirilmesine neden olduğunu ve bu nedenle kalabalıkların yıkıcılığına vurgu yaptığını belirtmektedir.

Kurama göre kalabalıklar, şiddete meyilli kolektif topluluklardır. Toplu hareketlerin temelinde panik, kızgınlık ve tahrik varken bu hareketler, özünde

mantıklı bir amaçtan yoksundur. Bu kuram ve kuramın savunucuları, halka aşağılık ve değersiz gözüyle bakmaktadır (Jasper, 2002: 52). Bu nedenle uzunca bir süre eski toplumsal hareketleri açıklamak için başvurulan Kalabalık Kuramı, aktivistleri ve onların eylemlerini kamusal bir iyiye gidiş ve değişim çabasında olduğu şeklinde yorumlamamıştır. Tam aksine, toplumsal hareket sonucunda ortaya çıkan değişimin toplumsal kurumlara, sistemlere ve değerlere zarar verdiğini ve bu nedenle de gerici hareketler olduğunu ifade etmiştir.

Le Bon'a göre kalabalıkların şiddet yanlısı, yıkıcı, etkiye anında tepki veren, dürtüleriyle hareket eden, barbar ve akıl kapasiteleri olmayan bir karakterleri vardır. Bu nedenle de liderleri onlara sert, basit ifadelerle ve tekrarlayarak hitap etmek durumundadır (Borch, 2013).

20. yüzyıla gelindiğinde ise toplumsal hareketleri gerçekleştiren kitlelerin hareketliliğini bir mantık çerçevesine oturtmayan Kalabalık Kuramı, tartışmalara neden olmuştur (Schultz, 2016: 100). Özellikle hem toplum hem de iletişim bilimlerinin gelişmesi ve bu alanlarda yapılan bilimsel çalışmalar, Kalabalık Kuramı'nı destekleyici sonuçlar ortaya koymamıştır. Bu nedenle, Kalabalık Kuramı her ne kadar uzun bir dönem eski toplumsal hareketleri açıklamak için kullanılmış olsa da çağdaş toplumsal hareketleri açıklamak noktasında yetersiz kalmaktadır.

1.2.2.2. Neil Smelser'in Kolektif Davranış Kuramı

Eski toplumsal hareketleri açıklamak üzere ortaya konan diğer pek çok kuram gibi Smelser'in Kolektif Davranış Kuramı da toplumsal hareketlere psikoloji perspektifinden bakmaktadır.

Smelser (1962), toplumsal hareketleri Kolektif Davranış Kuramı (Theory of Collective Behavior) adlı kitabında ele alırken, kuramın içeriğini de ortaya koymaktadır. Buna göre; kolektif davranış bir inanç etrafında şekillenen sosyal bir eylemi gerçekleştirmeye yönelik toplu bir seferberliktir. Gerginlik (strain), kolektif hareketler için kritik noktada bulunmaktadır. Toplumsal koşullar rahat ve iyi olduğu zaman değil, gergin olduğu zaman kitleler, eylemsel bir amaç için birleşebilmektedir.

Gerginlik, memnuniyetsizlikler sonucunda ortaya çıkan ve tatmin edilene kadar toplumsal hareketleri iten bir güç gibidir.

Smelser'in (1965) kolektif davranış kuramında en çok vurgulanan nokta, bir toplumsal hareketin ortaya çıkma sebebidir. Buna göre insanları harekete geçiren şey; aşırı baskı, korku, ekonomik sıkıntılar ve krizler ve umutsuzluk gibi etkenlerdir. Bu konuya, pek çok analizcinin de dikkat çektiği tespit edilmiştir. Buna göre kolektif hareketlerin ekonomik buhranların ve çöküşlerin yarattığı atmosfer sonucunda oluştuğu belirtilmektedir (Melucci, 2016: 76-77). Smelser'a göre kolektif davranış panik, çılgınlık, bir anlık heves ve umutlar sonucunda ortaya çıkmanın yanında, kısa ömürlü ve sapkın davranış şekilleridir (Deniz, 2015: 12). Smelser'in kuramı kolektif davranışların düşmanca fikirler, çılgınlık anları ve panik sonucunda ortaya çıktığını söylemektedir (Johnston, 2014: 33).

Smelser, toplumsal değişimlere neden olan eylemlerin aynı zamanda bireyin kendi iç gerilimleri sonrası ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu gerilim belirli bir noktaya ulaştığı zaman, toplumsal kurallar geçerliliğini yitirmekte ve insanlar rollerini yerine getirmemeye başlamaktadır. Toplumsal bilincini kaybeden insanlar ise memnuniyetsizliklerini dışa vuran eylemlere kalkışmaktadır (Gençoğlu, 2014: 309).

1.3. Yeni Toplumsal Hareketler

1.3.1. Yeni Toplumsal Hareketlerin Kapsamı

Yeni toplumsal hareketler kavramının ilk defa ne zaman kullanıldığı ve kim tarafından sosyal bilimler yazınına kazandırıldığı net olarak bilinmese de Tilly (2008: 22), toplumsal hareketler ve onunla ilgili kavramların belli bir sahibinin olamayacağına ve analizcilerin, eylemcilerin ve eleştirmenlerin bu kavramı istediği gibi kullanabileceğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle yeni toplumsal hareketler için net bir başlangıç tarihi belirtilmeyip, genellikle yıl aralıkları verilmektedir. Ancak, kavramın tanım ve kapsamına yönelik geliştirilen fikirlerin ortak bir paydada buluştuğu görülmektedir.

Yeni toplumsal hareketlerin Avrupa’da 1960’lı yılların sonu ile 1970 ve 1980’li yıllarda ortaya çıkan hareketlerle başladığına yönelik görüşler bulunmaktadır (McAdam ve Tilly, 1999: 45; Finley ve Soifer, 2001: 144; Kılıç, 2002: 96; Vahabzadeh, 2003: 9; Lelandais, 2009: 68; Tarrow, 2011: 212; Demiroğlu, 2014: 134; Çetinkaya, 2015: 45; Deniz, 2015: 41; Cohen, 2016: 101; Çayır, 2016: 17; Melucci, 2016: 75-77). Bu yılların, dünya genelinde işçi hareketlerinin zayıfladığı ve küresel çapta daha kültürel ve kimliksel sorunların ortaya çıktığı yıllar olduğu söylenebilmektedir. Eski toplumsal hareketlerin sosyal ve politik hayatta gücünü ve etkisini yitirerek, yeni konular ve yöntemlerde hareketlerin ortaya çıktığı dönemin yine bu yıllara denk geldiği dikkat çekmektedir.

1960’ların sonlarında dünya, ciddi ve dramatik bir değişim sürecine girmiştir. Amerika’daki sivil haklar ve savaş karşıtı hareketleri, Fransa’daki 1968 isyanı, Almanya, İngiltere ve Meksika’daki öğrenci protestoları, İtalya’daki 1969 “Sıcak Sonbahar” öğrenci koalisyonları, Madrid ve Prag’daki demokrasi hareketleri, Güney Amerika ve Roma’daki eleştirel Katolik hareketi ve 1970’lerin yeni siyasetini şekillendirecek kadın ve çevre hareketleri, dünyayı başka bir yöne doğru götürürken toplumsal hareketlerin de yeni bir sürece gireceğinin işaretleri olmuşlardır (Della Porta ve Diani, 2006: 1). 1960’lı yıllardan sonra toplumsal hareketlerin konu çeşitliliği, protesto şekilleri ve sayılarında eski hareketlerle kıyaslanamayacak kadar değişimler olmuştur. 1960 ve 1970’li yıllarda, Batı Avrupa ve Amerika başta olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde muhalif gruplar çoğalmış, hak ve özgürlük talepleri artmış, öğrenci hareketleri, feminist hareketler ve sivil yurttaşlık hareketleri toplumlarda kırılmalar yaratmıştır (Kurtbaş, 2017: 107-108).

1968 yılındaki öğrenci hareketleri, toplumsal hareketler için bir dönüm noktası olmuş (Deniz, 2015: 65) ve bu yıldan itibaren toplumsal hareketlere yönelik yapılan değerlendirmelerde Kalabalık Kuramı ve Kolektif Davranış Kuramı gibi toplumsal hareketleri yıkıcı, zararlı ve sapkın davranışlar olarak gören bakış açıları terk edilmeye başlanmıştır. Yeni toplumsal paradigmalara üzerine araştırmalar yapan Jean Cohen (2016: 101) de benzer şekilde Avrupa ve Amerika kıtasında 1960’lı yılların sonu itibari ile ortaya çıkan eylemlerin, klasik kuramlarla

açıklanamayacağını ve geleneksel bakış açılarının yetersizliğinin bu dönemde fark edilmeye başladığını ifade etmektedir.

Yeni toplumsal hareketler, endüstri toplumundan endüstri sonrası topluma geçiş süreci ile ortaya çıkan hareketlerdir (Lelandais, 2009: 65). Bu ifade ile kast edilen, dünyada modern dönemin sona erip ulus devlet anlayışının zayıfladığı, kapalı toplumların küreselleşme ile dünyayla entegre olduğu, devletçi ekonomilerin yerini yeni serbest ekonomilere bıraktığı ve serbest piyasa ekonomisinin güç kazanmaya başladığı bir dönemde, yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmaya başladığıdır.

Eski hareketlerin siyasi, sosyal ve ekonomik arenadan çekilerek yerini yeni hareketlere bırakması, belli bir süreçte ve belli koşullar altında gerçekleşmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı ile ilgili pek çok sebep gösterilmektedir. Bunlardan başlıcaları şu şekildedir:

- a) Dünya genelinde refah düzeyinin artması ve hizmet sektörünün hızlı büyümesi sonucunda, eğitilmiş bir orta sınıf doğmuştur. Yeni orta sınıfın yaşayış şekilleri, beklentileri ve talepleri işçi sınıfından farklı olmuştur (Coşkun, 2007: 109). Diğer bir ifade ile savaş sonrası dünya yeniden şekillenmeye başlamış, imalat sektörüne nazaran hizmet sektörü daha fazla önem kazanmaya başlamış ve bu durum yeni dinamikler yaratmıştır. Yenilenen dünyada insanların talepleri, tabii ki sınıfından farklı olmaya başlamıştır.
- b) “Sivil toplum” kavramının önem kazanması, devlete karşı bireylerin özerk alanlar kazanmak istemesi ve sivil toplum kuruluşları etrafında birleşmeye başlamaları, yeni toplumsal hareketleri ortaya çıkarmıştır (Offe, 2016: 47-48). Eski toplumsal hareketlerde bireyler işçi dernekleri veya sendikalar etrafında birleşirken, yeni hareketlerde sivil toplum kuruluşları bu görevi devralmaya başlamıştır. Bu kuruluşların yönetim, üyelik ve liderlik anlayışlarından kendilerini ifade etme biçimlerine kadar her şey, yeni toplumsal hareketlerin karakteristiğini de şekillendirmiştir. Sendika ve mesleki derneklerde hiyerarşik bir yapı, tek bir ortak amaç ve benzer sınıftan insanlar bir araya gelirken; sivil toplum örgütlerinde ise daha esnek bir yapı vardır. Bu örgütler

amaç ve üyeleri bakımından farklılık göstermektedir. Bu durum da hareketlerin tavrı ve seyrinin değişmesinde etkili olabilmektedir.

- c) Daha önce de toplumsal bir sorun olarak varlık gösteren hatta kökenleri oldukça eskiye dayanan, ancak önemsenmeyen veya kamusal alanlarda tartışılmayan tabiat-insan ilişkisi, cinsiyet farklılıkları, sağlık ve kadın sorunları zamanla önem kazanmaya başlamıştır. Bu alanlardaki sorunların artarak devam etmesi ve geniş kitleleri etkiler hale gelmesi ve bu sorunların öncelik kazanmalarına neden olmaktadır (Melucci, 2016: 75). Yeni toplumsal hareketlerin ilgi alanına giren her bir toplumsal mesele, yeni ortaya çıkmış bir sorun olduğu için değil, kamuoyunun dikkatini yeni çektiği için “yeni” olarak adlandırılmaktadır. Eski toplumsal hareketlerin ilgilenmediği ve görmezden geldiği meseleler değişen dünyada önem arz ettiği için kitlelerin yeni bir hareketi olarak ortaya çıkmıştır.
- d) 1980’li yıllardan itibaren yeni iktidar anlayışlarının toplumu kuşatması, kültürün endüstrileşmesiyle popüler kültürün hayatın her alanına getirdiği yeni sorunlar ve kent yaşamı içinde insanın çıkmaza girmesi, yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Sustam, 2009: 98). Bu hususta yeni toplumsal hareketlerin, bireyin baskı ve otoriteden kaçışı ve kendine yeni özgürlük alanları açma çabası sonucunda ortaya çıktığı vurgulanmaktadır.
- e) Eski toplumsal hareketleri ütopyacı olarak değerlendiren ve gerçekçi yönlerinin zayıf kaldığını düşünen Calhoun (1993: 396), müzakere etmenin zor olduğu ve bütün bir toplumu birden dönüştürmeyi hedefleyen eski hareketlere karşı yeni toplumsal hareketlerin doğmasını, bir zorunluluk olarak görmektedir. Aynı zamanda, eski hareketlerin ideolojik yaklaşımlarından birini yansıtan sosyalizmin ve işçi ve sosyal demokratik hareketlerin, bireyleri isyana çağırmada para ve güç konusunda yetersiz kaldığını söylemektedir. Bu bakış açısında, eski hareketlerin çıkmaza girmesi sonucu yeni toplumsal hareketlerin daha gerçekçi taleplerde bulunduğu ve işbirliğine açık bir konumda yerini aldığı ifade edilmektedir.

Geleneksel anlamda sosyal hareketler emek ve etnik milliyetçilik üzerine yoğunlaşmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren ise doğal çevrenin korunması, kadın özgürlüğü, yerel kültürlerin yaşatılması ve gay/lezbilyen hakları gibi çok yönlü sorunları kapsayan yeni türde toplumsal hareketler oluşmaya başlamıştır (Della Porta ve Diani, 2006: 2). Dolayısıyla protesto türlerinde, hem nicel hem de nitel bir değişim yaşanmıştır. Farklı alanlardan pek çok konu toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkmaya başlarken, bu konular genellikle ekonomik temelli değil, sosyal temelli olmuştur. Yeni toplumsal hareketler kapsamında ele alınan toplumsal sorunlar ise en geniş anlamda şöyledir; nükleer karşıtı hareket, azınlık hakları hareketi, kökten dinci hareketler, ekolojik hareketler, alternatif tıp hareketi, kadın hakları hareketi, antikapitalist hareket, hayvan hakları hareketi, öğrenci protestoları, eşcinsel hakları hareketi, AIDS hareketi, evsizler hareketi, yoksullukla mücadele kampanyaları, mülteci hakları hareketi, devletlerin özerklik hareketleri ve dünya barış hareketidir (Vahabzadeh, 2003: 9; Çoban, 2009: 176; Wienclaw ve Howson, 2011: 37; Johnston v.d., 2016: 121).

1.3.2. Yeni Toplumsal Hareketlerin “Yeni” Kavramı Üzerine Tartışmalar

Toplumsal hareketlerin *eski* ve *yeni* olarak ayrılmasına ilişkin yazında pek çok görüş bulunmaktadır. Buna göre çağdaş toplumsal hareketleri ifade etmek için kullanılan “yeni” kavramı kronolojik bir sınıflandırmayı değil, sınıf ve ekonomik temelli hareketlerden bir farklılaşmayı anlatmaktadır (Coşkun, 2007: 109). Günümüz hareketlerin yeni olarak adlandırılmasının nedeni, klasik işçi sınıfı hareketleri ile benzerlik göstermemeleri ve bu ayrımın ortaya konulmak istenmesidir. Bu hareketler konu bakımından da yeni değildir. Bununla birlikte 20. yüzyılın sonlarında birden bire ortaya da çıkmamıştır. Sadece bu hareketlerin kendilerini ifade etme şekilleri değişmiş ve öncelik kazanmıştır (Lelandais, 2009: 68). Diğer bir ifade ile “yeni” kavramı, bugünkü hareketlerin biçimsel ve niteliksel değişimini belirginleştirmek için tercih edilmektedir. Aynı zamanda, eski ile kopuşunu da belirginleştirerek, toplumsal hareketlerde yaşanan sürekli bir dönüşüme işaret edilmektedir. Cohen (2016: 102) ise yeni kavramını kullanırken, devrimci hayallerin yerine daha

demokratik ve sivil toplumun özerk yapısını öngören hareketleri kast etmek niyetinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada “devlete karşı toplum” anlayışı ve bunu savunan her hareketin yeni olmadığı sadece bu fikrin yeni şekillerde ifade edilmeye başlandığı ve örgütlenmelerin ve kimliklerin değişiminin yeni olduğu düşünülmelidir.

Melucci (1994), “Tuhaf bir Yenilik: Yeni Toplumsal Hareketlerde Yeni Olan Nedir?” adlı çalışmasında, yeni kavramını bütün boyutları ile ele almaktadır. Buna göre yenilik, sınıf çatışmaları temelinde oluşan eski hareketlerin tarihselliği ile günümüz kolektif eylemleri arasındaki biçimsel farklılığa işaret eden görece bir kavramdır. Çağdaş hareketler, kendilerini geleneksel şekilde yapılan siyasi yapıların ve sistemlerin içinde ve etrafında organize olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bunun yerine, günlük hayatın her alanına inmeyi tercih etmektedirler. Aynı zamanda, yeni hareketlerin başarısının en önemlisi garantisi demokratik toplum anlayışıdır. Tüm bu koşullar, çağdaş hareketlerin yeni olarak ifade edilmesini gerektirmektedir. Çağdaş hareketlerin geçmiş hareketlerin özelliklerini ve izlerini taşıdığı için yenilikten bahsedilemeyeceğini savunanlar ile bu benzerliklerin sadece sınırlı olduğunu ve hareketlerin anlamının artık değiştiğini savunanlar karşı karşıya gelmektedir. Ancak, kadın ve barış hareketleri gibi bazı hareketlerin bir geçmişi olsa bile, bunlar 21. yüzyılda yeni bir forma bürünmüş ve kendilerini ifade etme şekilleri değişmiştir.

Eski ibaresi milliyetçilik ayaklanmaları ve işçi sınıfı hareketleri için kullanılmaktayken, yeni ibaresi çevre, ekoloji, insan hakları, feminizm ve barış gibi henüz ortaya çıkan temalar etrafında verilen mücadeleler için kullanılmaktadır (Özen, 2015: 14). Burada da yine toplumsal hareketlerin eski-yeni olarak ayrılmasının, konu bakımından farklılaşmasından kaynaklandığı belirtilmektedir.

Yenilik kavramı, Avrupa’daki hareketlerin bir niteliği olarak değişimi ve modern dönemden kopuşu ifade etmekteyken, Amerika’da ise hareketlerin analizini kolaylaştırmak için yapılan kronolojik bir sıralama olarak görülmektedir (Deniz, 2015: 49). Ancak bir zamanı ifade etmekten öte, niteliğin değiştiğini vurgulama amacı daha fazladır. Eski hareketlerin sadece tarihsel olarak geçmiş bir çağda kaldığını belirtme amacı dışında, artık toplumsal hareketlerin daha ileri bir noktada

olduğunu vurgulama amacı vardır (Bulut, 2014: 51). Bu noktada, yenilik hem yeni bir zaman dilimini hem de bir form ve içerik değişimini ifade etmektedir (Flynn, 2011: 31).

Yapılan açıklamalar göz önünde bulundurularak, “yeni” kavramının kullanımına ilişkin ortak bir kanının oluşmadığı tespit edilmiştir. Kavramın yeniliği, toplumsal hareketlere kattığı yapısal ve temasal değişimlerden kaynaklanmaktadır. Ancak, bakış açıları birbirinden çok uzak noktalarda da olmayıp benzerlikler taşımaktadır. Buna bağlı olarak, bu konuda yapılan tartışmaların bir süre daha devam edebileceği öngörülmektedir.

1.3.3. Yeni Toplumsal Hareketlerin Özellikleri

Yeni toplumsal hareketler, 21. yüzyılda toplumları ve toplumsal değişimlerini anlamak amacıyla, sosyal bilimler kapsamında yer alan farklı dalların çalıştığı bir alandır. Yeni toplumsal hareketlerin çok boyutlu ve geniş bir konu olmasından dolayı, bu konuda yapılan tanımlar tek başına yeterli gelmemektedir. Bununla birlikte tanımların eksik kaldığı noktaların, kavramın özelliklerinin ele alınmasıyla giderilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir.

Yeni toplumsal hareketler, evrensel ve ahlaki değerlere uymayan konuların kamusal alana taşındığı ve belli bir sosyal sınıfın değil, insanlığın veya toplumun genelinin belirli bir kanı sahibi olması gerektiğinin düşünüldüğü hareketlerdir (Lelandais, 2009: 68). Örneğin, savaşın bir insanlık suçu olduğunun ve savaş karşıtlığı girişimlerin medya, kamusal alan, eğitim ve iş dünyası gibi çevrelerde dile getirilmeye çalışılması, kadına şiddetin sadece kadınların değil toplumun her kesimini ilgilendiren bir sorun olduğunun dile getirilmeye çalışılması, kutuplarda yapılan sondaj çalışmalarının sadece orada yaşayan canlı türlerini değil gelecek nesilleri etkileyeceğinin dile getirilmeye çalışılması ve bunların ahlaki olarak da doğru olmadığını vurgulanması, yeni toplumsal hareketleri yansıtmaktadır.

Yeni toplumsal hareketler doğrudan iktidara, gücü elinde bulunduran sınıflara ve bürokrasiye ulaşmak yerine, öncelikle kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır (2009: 68-69). Bu noktada kamuoyu bir baskı mekanizması gibi görülmektedir. Hareketin

aktörleri, doğrudan istedikleri değişimleri yönetici gruplarına aktarmamakta bunun yerine, hareketin amacının bilincinde ve farkında olan kitleler yaratılmakta ve bu kitlelerin yaratmaya başladığı gürültü sonucunda hareket şekillenmektedir. Dolayısıyla yeni toplumsal hareketler için mücadele alanı öncelikle siyasi alan değil, sivil toplum olmaktadır (Vahabzadeh, 2003: 10).

Offe (2016), yeni toplumsal hareketleri aktörlerin örgütsel davranışları ile açıklamaktadır. Buna göre yeni toplumsal hareketler, iki yönlü hareket etmektedir. Birincisi “içsel hareket biçimi”, ikincisi ise “dışsal hareket biçimi”dir. *İçsel hareket biçimi* aktörler, eylemciler ve örgüt yöneticileri arasındaki hiyerarşik ilişki biçimini ifade etmektedir. İç ilişkilerde *örgütsel farklılaşma modeli* olmayıp yatay ve dikey bir hiyerarşik sistem yoktur. Üyeler ve liderler arasındaki ilişki yazılı değil, enformeldir. Bu ilişki her zaman süreklilik göstermemekte ve eşitlikçilik ilkesine göre düzenlenmektedir. Diğer bir ifade ile geleneksel bir örgütlenme biçimi olmayıp tam olarak oturmamış roller dağılımı vardır. Bu nedenle hem üyeler hem de liderler, gönüllülük esasına göre hareket etmektedir. Sıradan bir üye aynı zamanda lider de olabilmekte veya bir yönetici sıradan bir üye ile aynı haklara sahip olmaktadır. Sonuçta, resmi liderler ve üyeler arasındaki farklar kesin kurallarla belirlenmemiştir. Roller daimi değil, geçicidir ve çevreye göre değişebilmektedir.

Dışsal hareket biçimi ise protestolar, gösteriler, yürüyüşler, grevler ve oturma ve sanal eylemler gibi kamu ile ilişkiye geçildiğinde yansıtılan davranış biçimlerini ifade etmektedir. Yasal yollarla kamuoyunun ilgisi çekilmeye çalışılmakta ve bunun için kesin, net ve açık bir iletişim dili tercih edilmektedir. Konunun aciliyeti, önemi ve zaman zaman tartışılmaya açık olmadığı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda, yeni toplumsal hareketlerin dışa dönük eylemlerindeki insan çeşitliliği de farklı bir profil çizmektedir. Hayat tarzları farklı olan, ancak aynı amaç için bir araya gelen kitleler bu eylemlerde dikkat çekmektedir. Genel bir ifade ile söylenirse, Offe’ye göre yeni toplumsal hareketleri eşsiz kılan şey, onların eski hareketlerden farklı bir davranış şekli geliştirmiş olmalarıdır. Yeni toplumsal hareketler, hem örgüt içerisinde hem de toplumla ilişkilerde resmi olmadığı ve gönüllük esasına dayandığı için belli bir kesimi değil, herkesi içine alabilen ve hiyerarşik olmayan bir yapıya sahiptir (Offe, 2016).

Yeni toplumsal hareketlerin dağınık örgütsel yapısı ile ilgili benzer bakış açılarına yazında rastlanmaktadır. Çoban'a (2009: 26) göre yeni toplumsal hareketlerin, sistemi parçalayacak ve yeni bir dünya düzeni getirecek örgütsel yapısı yoktur. Melucci'ye (2016: 85) göre çağdaş hareketler, küçük grupların oluşturduğu ağlar şeklinde organize olmaktadır. Yeni toplumsal hareketler içerisinde sadece bir kaç hareket tam anlamıyla organize ve sistemlidir. Pek çok hareket ise parçalı bir örgütlü yapıya sahiptir (Vahabzadeh, 2003: 11).

Yeni toplumsal hareketler kavramının ve kuramının Avrupa'daki en önemli temsilcilerinden kabul edilen Touraine (2002: 274) eleştirel bir şekilde, yeni toplumsal hareketlerin örgütlenme açısından belirli bir düzeye gelmediğini ve eylemlerinin devamlılık göstermeyebildiğini ifade etmiştir. Ancak kültürel ve toplumsal sorunların daha fazla farkında olan kuşakların yetişmesi ile bu hareketlerin dikkate değer bir katkıda bulunacağını vurgulamaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin özelliklerini ise şu şekilde açıklamaktadır (2002: 275-276):

- a) Yeni toplumsal hareketler, yeni bir toplum türü yaratma amacıdadır. Hem insanların yaşama, beslenme ve fiziksel olarak hayatını devam ettirme hakkı, hem fikir ve ifade özgürlüğü hem de istediği tarzda hayatı seçme özgürlüğü gibi en temel haklardan olan "insan haklarını" savunmayı amaçlamaktadır.
- b) Yeni toplumsal hareketler endüstrileşmiş toplumlarda daha çok görülmekle beraber, gelişmemiş veya en yoksul toplumlarda bile kendisini göstermektedir.
- c) Yeni toplumsal hareketler, eski toplumsal hareketlere göre çok daha fazla ulusötesi bir hal almıştır. Diğer bir ifade ile dünyanın her yerinden sivil toplum örgütleri ve aktörler birbirinden haberdar ve etkileşimli olarak faaliyet göstermektedir.
- d) Toplumsal hareketler güçlü, devletlerin yönetimlerine yakın ve kurumsallaşmış sendika ve baskı gruplarının odağında hareket etmemektedir. Bunun nedeni ise kendi içinde belli bir ahlaki sisteme sahip olmaları ve siyasal stratejilerle yönetilmemeleridir.

Yeni toplumsal hareketlere katılan aktör, üye ve eylemcilerin sosyo-ekonomik profili de bu hareketleri hem eski hareketlerden ayırmakta, hem de farklı kılmaktadır. Yeni toplumsal hareket mensupları eğitim düzeyleri yüksek, teknolojiyi aktif olarak kullanan, orta ve üst sınıfa mensup ve uluslararası konulara ilgili ve duyarlı kişiler olarak değerlendirilmektedir (Babacan, 2014: 140-141). Aktörler mantıksal olmayan, sapkın ve hayalci imajına uymamakta, aksine rasyonel kararlar alabilen, akılcı ve gerçekçi bireylerdir (Çayır, 2016: 17). Aynı şekilde yeni toplumsal hareketlere katılan aktörler, ekonomik açıdan toplumun yoksul ve ezilen sınıfları değil, bilakis orta ve üst sınıfa mensup oldukları için genelde aktörlerin ekonomik alım güçleri de iyidir (Offe, 2016: 68). Örneğin, yeni toplumsal hareketlerin önemli bir kesimini oluşturan üniversite öğrencileri yükseköğrenim görmekte, dünyadan gelişmeleri anlık olarak takip edebilmekte ve kıyas yapabilmektedir. Aynı zamanda, sürekli bir mobilizasyon halindedirler. Bu aktörlerin talep ve eylemlerini mantık dışı olarak nitelenmek ve yığınların tehlikeli ve yıkıcı hareketleri olarak görmek, yeni hareketlerin taşıdığı özelliklerle uyuşmayacaktır. Benzer şekilde, toplumsal hareketlere katılan aktörlerin tamamının amaçları aynı olmamaktadır. Ancak onları ortak noktada buluşturan şey, dünyayı algılayış biçimlerinin aynı olması ve benzer davranış (eylem) repertuarlarına sahip olmalarıdır (Christiansen, 2011: 67).

Yeni toplumsal hareketlerin sınır kavramına bağlı kalmadan uluslararası oluşları, herhangi bir ülke, kültür, ırk, sınıf ve ideolojiye indirgenmemeleri, evrensel değerler etrafında birleşmeleri, bilgi teknolojilerini kullanarak örgütlenebilmeleri ve aktörlerinin genelde yükseköğrenim görmüş olmaları gibi özellikleri, onların eski hareketlerden ayıran en büyük farklardır (Şentürk, 2006: 32).

Sosyal medya ortamlarının bireylerin gündelik hayatının bir parçası olması ve gerçeklik algısında yaratmaya başladığı değişimler, yeni toplumsal hareketleri de dönüşüme uğratmaktadır. Bu anlamda, geçmişteki tek yönlü ve kapalı iletişim biçimi yerine daha katılımcı, demokratik ve çok yönlü bir iletişim süreci mevcuttur (Babacan, 2014: 142). Yeni iletişim teknolojileri ve teknikleri sayesinde yeni toplumsal hareketlere yeni protesto alanları açılmıştır. Onları, daha hızlı ve daha etkili hale getirmiştir (Wienclaw ve Howson, 2011: 43-44). Bu noktada, hareketlerin

sürekli kendisini toplumsal koşullara uyarladığı ve sürekli bir ilerleme içerisinde olduğu söylenebilmektedir.

Bunlara ek olarak, yeni toplumsal hareketler, sanayi sonrası toplumda değişen sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkilerin kaçınılmaz sonucu olarak görülebilmektedir. Endüstri sonrası toplumda kamusal ve özel alan kavramların belirginliğini kaybetmesi (Flynn, 2011: 32), kalabalık içinde yaşayan bireyin içsel yalnızlığı ve kendisini özdeşleştireceği yeni arayışlar, yeni toplumsal hareketleri ortaya çıkarmış ve şekillendirmiştir.

Yeni toplumsal hareketlerin temel özelliklerini sınıflandıranlar arasında Johnston ve arkadaşları (2016) da bulunmaktadır. Araştırmacıların sınıflandırmasında vurgulanan noktalar ise şu şekildedir:

- a) Yeni toplumsal hareketlerin tabanını sınıfsal bir bakış açısıyla açıklamak mümkün olmamakla beraber, karmaşık bir sınıf yapısına sahip oldukları söylenebilmektedir. Özellikle, Avrupa'daki Yeşiller Hareketi ile Amerika'daki çevre hareketi ve Amerika'daki çocuk hakları hareketinde bu olgu açıkça görülmektedir. Diğer bir ifade ile yeni toplumsal hareketler belli bir kültürel, etnik, ekonomik ve yaş grubuna ithaf edilemeyecek hareketlerdir. Toplumun her kesiminden insanı içine alabilen bu hareketlerde, çeşitlilik ön plana çıkmaktadır.
- b) 1970 ve 1980'li yıllara gelene kadar toplumsal hareketleri birleştiren ve devamlılığını sağlayan sağ-sol, muhafazakâr-liberal ve kapitalist-sosyalist gibi siyasi ideolojik akımlarla yeni toplumsal hareketleri açıklamak zor olmaktadır. Bu hareketler, sonuçta siyasi erki elinde bulunduranları etkilemeyi hedefleseler bile, siyasi parti ve ideolojik bir temel etrafında birleşmemektedir.
- c) Toplumsal hareketler bireyin yeni dünyada kendi kimliğini oluşturma, ifade etme ve kültürel olarak varlık gösterme mücadelesini kapsayan hareketlerdir. Örneğin, Sovyetler Birliği'ndeki etnik milliyetlerin özgürlük çabaları ve sonrasında kendi milli kimliklerini yaratma mücadeleleri, gay hakları ve homoseksüel evlilik talepleri, kimlik ve kültürel temeldeki hareketlere örnek

verilebilmektedir. Kürtaj hakkı hareketi, gay hareketi, Amazon ormanlarını koruma hareketi ve New Age hareketi gibi hareketler, bireylerin yaşam tarzlarını korumak için ortaya çıkan hareketlerdir.

- d) Yeni toplumsal hareketler mobilize olurken sivil itaatsizlik, şiddet içermeyen yürüyüş ve gösteriler, basın açıklamaları ve bilimsel yayınlar üretmek gibi yöntemleri daha çok tercih etmektedir.
- e) Yeni toplumsal hareketler, âdem-i merkezîyetçi bir yapıya sahiptir. Tek bir merkezden her zaman yönetilmemekte ve bazen yerel yönetimler de merkez kadar güçlü olabilmektedir. Bu durum, yeni toplumsal hareketlerin geleneksel örgütlenme modelini kullanmaması ve hiyerarşik bir yapısının olmaması ile açıklanabilir.

Bu kapsamda yeni toplumsal hareketlerin heterojen bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. İdeolojik ve siyasi akımların etkisi bazı hareketlerde çok az hissedilmekte, bazılarında ise hiç hissedilmemektedir. Aynı zamanda, şiddet yanlısı olmayan bir tutum sergileyen bu hareketler, çoğulcu bir yönetim anlayışına da sahiptir.

1.3.4. Yeni Toplumsal Hareketlerin Kuramsal Boyutları

Yeni toplumsal hareketleri analiz etmek ve anlamak için çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bu kapsamda yeni toplumsal hareketlerin kuramsal olarak incelenmesinde Kaynak Mobilizasyonu Kuramı, Siyasal Süreç (İlerleme) Kuramı ve Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı'nın ön plana çıktığı görülmektedir.

1.3.4.1. Kaynak Mobilizasyonu Kuramı

İngilizcede *Resource Mobilization Theory* olarak kullanılan Türkçe yazında ise Kaynak Mobilizasyonu (Coşkun, 2006; Bayhan, 2014; Demiroğlu, 2014; Çayır, 2016; Kurtbaş, 2017), Kaynak Hareketliliği (Kaypak ve Haytoğlu, 2016) ve Kaynakların Seferberliği (Deniz, 2015) olarak farklı isimlerle adlandırılan bu kuram, toplumsal hareketlere yönelik süregelen bakış açısını tamamen değiştirmiştir. Gustave Le Bon'un ilk defa ortaya koyduğu Kalabalık Kuramı'ndan başlayarak Neil Smelser'in Kolektif Davranış Kuramı ve daha pek çok kuramcının toplumsal

hareketleri açıklamaya yönelik ileri sürdükleri kuramlar, halkın gerçekleştirdiği eylemleri bir anlık kızgınlık ve öfke ile gerçekleşen ve dolayısıyla rasyonel ve örgütlü olmayan hareketler olarak kabul etmektedir. Ancak 1970’li yıllara gelindiğinde, bu anlayış terk edilmeye ve kolektif davranışların da diğer toplumsal davranışlar gibi mantıksal olabileceği fikri kabul edilmeye başlanmıştır (Uysal, 2009: 219).

Amerika’da bu hareketin öncüsü Charles Tilly, Doug McAdam ve Sydney Tarrow gibi isimler olmuştur (Çağrı, 2014: 57; Çetinkaya, 2015: 34; Schulz, 2016: 100). Kaynak Mobilizasyonu’nu basit şekilde ifade etmek gerekirse; toplumsal hareket aktörlerinin ellerindeki liderlik, organizasyonel yetenekler, iş gücü, para, alım gücü ve fiziksel ekipmanlar gibi kaynakları kullanarak bir amaca ulaşmaya çalışmaları olarak adlandırılabilir (Shepard, 2013: 560).

Kaynak Mobilizasyonu Kuramı, 1970’lerin sonu ve 1980’lerden itibaren toplum bilimi yazınına girerek toplumsal hareketleri açıklayan en kapsamlı ve geniş çevrelerce halen kabul gören bir kuram olmuştur (Finley ve Sofier, 2001: 143). Kalabalık Kuramı başta olmak üzere eski toplumsal hareketleri açıklayan kuramlar, Kaynak Mobilizasyonu Kuramı’nın alanı, hâkimiyeti altına alması ile yetersiz ve geçersiz görülmeye başlanmıştır. Bunun nedeni ise Kaynak Mobilizasyonu Kuramı’nda, protestonun siyasi kültürün olağan bir parçası olduğunun, eylemci ve aktörlerin mantıklı ve toplum yararına hedefler peşinde koşan sıradan birer birey olduğunun ve ellerindeki ekonomik imkânlar çerçevesinde hedeflerini başarmaya çalıştıklarının açıkça vurgulanmasıdır (Jasper, 2002: 65).

Bu kuram, birtakım gruplar tarafından seferber edilecek kaynakları irdelemekte, bu kaynakların hangi yollarla dağıtılacağı üzerinde durmakta ve otoritelerin bu tür kaynakları hangi eylemlerle sınırlayabileceğini de ele almaktadır. Bu perspektif içinde “kaynaklar” terimi, iktisadi kaynaklar, ideolojiler, retorik ve semboller dâhil olmak üzere çok geniş bir anlamlar dizisini kapsayacaktır. Toplumsal hareketlerin büyümesi ile başarı ya da başarısızlığının açıklanmasında liderlik, iletişim ağları, mevcut zaman, para ve iş bağlantıları ya da siyasal ilişkiler gibi faktörler de kritik rol oynayacaktır (Marshall, 2005: 748).

Kaynak Mobilizasyonu Kuramı eski kuramların ideolojileri, çatışmaları ve aktörleri açıklama noktasındaki eksiklerini düzeltmek için ortaya çıkmıştır. Charles Tilly, John McCarthy ve Mayer Zald gibi kuramcılar ilk defa bu kuramı ileri sürdükleri zaman, toplumsal değişim isteyen ve bunun için örgütlenen bireylerin tamamen siyasi ideolojiler, hisler ve kırgınlıklarla hareket etmediğine, aksine ekonomik bir takım kazanımların peşinde olduklarına vurgu yapmaktadır (Johnston v.d., 2016, 123). Bu bakış açısında, toplumsal hareketleri açıklamak için sadece onları meydana getiren krizlerin ve sorunların ne olduğunu tanımlamak yeterli gelmemektedir. Ancak en önemlisi, insanları harekete geçiren ve her zaman net olarak kendini belli etmeyen memnuniyetsizliklerin belirlenmesi gerekmektedir. Ardından aktörler öncelikle örgütün masraflarını ve getirilerini hesaplamalı, aktivistlerin kaynaklara ulaşma imkânlarını ve memnuniyetsizlikler etrafında insanları birleştirme olanaklarını belirlemelidir. Ek olarak kolektif bir eylemde bulunmadan önce geliştirecekleri stratejileri, dayanışma ağlarını nasıl yaratacaklarını ve insanları katılıma nasıl teşvik edeceklerini planlamalıdır (Lockie, 2004: 45).

Bu noktada Deniz (2015: 29) Kaynak Mobilizasyonu kuramcılarının bazı noktalarda birbirlerinden farklı düşündüklerini saptamıştır. Buna göre Tilly gibi bazı kuramcılar daha çok siyasal sistemde yaşanan değişimlerin bir nedeni olarak gördükleri kitlesel eylemlere odaklanırken, Oberschall gibi bazıları ise hareket içerisindeki bireylerarası ilişkilerle ve küçük ölçekli katılımlarla ilgilenmektedir. Bununla birlikte Zald ve McCarthy'nin ise insanları bir araya getiren taktik ve stratejilere ve teknolojinin kullanımı ve değişim gücü gibi konulara odaklandıkları gözlenmektedir.

Kaynak Mobilizasyonu kuramcıları, temelde eldeki kaynakların rolüne ve organizasyonun onları hareketin yükselişi için nasıl kullanmaları gerektiğine odaklanır (McAdam v.d., 2008: 7). Kaynaklar, fiziksel ve fiziksel olmayan kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Para, mal ve hizmetlerin temini ve kullanımı, aktörlerin sayısı ve örgütün maddi her türlü girdisi fiziksel kaynaklar iken otorite, ahlaki değerler, inanç, vizyon, dayanışma ve arkadaşlık ise fiziksel olmayan kaynakları oluşturmaktadır. Bu kaynaklar, maliyet ve fayda temelinde düzenlenip organize edilmektedir (Della Porta ve Diani, 2006: 15). Bu noktada, toplumsal

hareketi gerçekleştiren örgütler her zaman zararı en aza indirmeye, maddi ve manevi kârı maksimuma çıkarmaya ve hem iç hem de dış hedeflere ulaşmada en iyi yolu tercih etmeye çalışmaktadırlar. Flynn (2011: 32), yeni toplumsal hareketler içerisinde hem iç hem de dış kaynakların dağıtımını en profesyonel şekilde sağlayan hareketlere örnek olarak, çevreci hareketleri göstermektedir. Bu bakış açısında, çevreci hareketlerin dünyadaki kaynakların yetersiz olduğu ve en iyi şekilde değerlendirilmesi gerektiği misyonunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynak Mobilizasyonu Kuramı, aktörlerin ancak çıkarları doğrultusunda bir araya geldiğini ileri sürmektedir. Bir hareketin başarıya ulaşması, aktörlerin onun sonucunda elde edeceği kazanca bağlıdır (Çayır, 2016: 18). Diğer bir ifade ile harekete katılan eylemciler öncelikle bireysel kârlarını daha sonra da toplumsal faydaları düşünerek bir toplumsal hareketin içerisinde yer almaktadır. Bu noktada, aslında eski paradigmanın aksine, aktörlerin mantık çerçevesinde hareket ettiğinin vurgulandığı dikkat çekmektedir.

Amerika merkezli bir kuram olan Kaynak Mobilizasyonu, toplumsal bir hareketi ortaya çıkaran motivasyonlar ile ilgilenmemekte, bunun yerine bir toplumsal hareketin nasıl ortaya çıktığı, geliştiği, başarıya ulaştığı ve son bulduğu ile ilgilenmektedir. Toplumsal hareket neleri talep etmekte, talep ettiklerine ulaşmak için hangi yolları izlemekte, nasıl stratejiler geliştirmekte, siyasi fırsatlardan nasıl yararlanmakta ve hangi eylem çeşidi daha uygun olmakta gibi sorulara cevap vermeye çalışmaktadır (Lelandais, 2009: 71).

Kaynak Mobilizasyonu kuramcıları bir hareketin ortaya çıkması ve mevcudiyetini sürdürmesinde en başta parasal kaynaklar olmak üzere pek çok kaynağın seferberliği ile mümkün olacağını vurgulamaktadır. Toplumlarda her zaman sorunlar, tepkiler ve memnuniyetsizlikler var olmaktadır. Ancak onları görünür kılan şey, kaynakları bir araya getiren örgütlü bir seferberliktir (Çetinkaya, 2015: 34). Buna göre toplumsal hareketler ancak insan, para, medya ve bilgi gibi kaynaklar bir araya geldiği zaman ortaya çıkabilmektedir (Finley ve Sofier, 2001: 143). Bazı teorisyenler hareketin devamlılık gösterebilmesi için o hareketin sahip olması gereken özellikleri şu şekilde sıralamaktadır; yönetsel bir yapı, lider,

katılımı teşvik edecek bir misyon, maddi ve manevi kaynaklar ve her türden ve farklı kesimlerden destektir (McAdam ve Scott, 2005: 6).

Toplumsal hareketleri gerçekçi anlamda değerlendiren ilk kuram, Kaynak Mobilizasyonu Kuramı'dır. Bu kuramda örgütsel altyapı ve sahip olunan kaynakların oranı gibi iç değişkenler, analizlerin merkezine koyulmaktadır. Aynı zamanda toplumsal hareketler genelde bürokratikleşme, profesyonelleşme, merkezileşme ile ilişkilendirilmekte ve değişen stratejik faktörler, toplumsal hareketler için fırsat olarak görülmektedir (Kriesi v.d., 2002: 208).

Kuzey Amerika'nın bakış açısını yansıtan Kaynak Mobilizasyonu Kuramı, tipik olarak eldeki ekonomik, iletişimsel ve sosyo-kültürel kaynakları kullanarak devlet kurumları ile değişim için mücadele etmeyi amaçlamaktadır (Wienclaw ve Howson, 2011: 39). Yeni toplumsal hareketleri anlamada akıl ve maddi kaynakların öneminin üzerinde duran Kaynak Mobilizasyonu Kuramı'nda iletişim araçları, liderler, zaman, para, işbirlikleri ve yönetim gibi konuların bir hareketin başarılı ya da başarısız olmasında önemli rol oynamaktadır (Marshall, 2005: 748).

Kaynak Mobilizasyonu Kuramı'nın yeni toplumsal hareketleri açıklarken bazı noktalarda eksik kaldığı gerekçesiyle, kurama yöneltelen eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştirileri yapanların başında Melucci gelmektedir. Melucci, Kaynak Mobilizasyonu Kuramı'nın hareketlerin sadece nasıl ortaya çıktığı ile ilgilendiği, ancak niçin çıktığını göz ardı ettiği bu nedenle de bütüncül bir şekilde hareketlerin anlamını ortaya koymadığını savunmaktadır. Melucci (2016: 79-80) toplumsal ilişkilere sadece çıkarlar ve seçimler açısından bakmanın, hareketlerin kültürel ve kimliksel boyutlarını açıklamayacağını belirtmektedir.

1.3.4.2. Siyasal Süreç (İlerleme) Kuramı

Siyasi Süreç terimi, Rule ve Tilly'nin "Devrimci Fransa'da Siyasal Süreç" (Political Process in Revolutionary France) başlıklı makalesinden alınmış ve daha sonra bir kuram olarak ortaya çıkmıştır (Deniz, 2015: 36-37).

Siyasi Süreç Kuramı, Kaynak Mobilizasyonu Kuramcıları tarafından onun göz ardı ettiği hareketler ve siyasi düzen arasındaki ilişkiyi açıklamak için

geliştirilmiştir. Bu nedenle, Siyasi Süreç Kuramı'nın, Kaynak Mobilizasyon Kuramı ile ortak noktaları bulunması rağmen, bu kuram başlı başına ülkenin siyasi yapısının, benimsediği ideolojilerin ve demokratik olup olmamasının hareketleri nasıl şekillendirdiği ile ilgilenmektedir.

Bu kuram, toplumsal hareketlere iki önemli katkıda bulunmuştur. Birincisi, toplumsal hareketlerin sadece kitlesel davranışlar olmadığını aynı zamanda, içinde doğduğu siyasal sistemlerin, kurumların ve süreçlerinde bir parçası olarak görülmesi gerektiğidir. İkincisi ise siyasal düzende yaşanabilecek her hangi bir değişimin, yeni ideolojik eğilimlerin, hükümet değişikliklerinin, parti seçimlerinin ve güç sahipleri arasındaki mücadelelerin örgütler ve aktörler için yeni fırsatlar yaratacağı savıdır (Finley ve Sofier, 2001: 143-144).

Siyasi Süreç Kuramı da toplumsal hareketleri psikolojik temelli değil, rasyonel bir temelde açıklamaktadır. Bunu kuramın en önemli savunucularından Tarrow'un (2008: 42) "Amerikan toplumsal hareketlerini ortaya çıkaran kolektif eylemleri devletin vergi ve gösteri kanunları, bağış ve fon toplama düzenlemeleri şekillendirmiştir" ifadesi, Zdravomyslova'nın (2008: 122) "Siyasi Süreçler Kuramı kolektif eylemlerin doğuşunda, dinamiklerinde ve başarısında siyasi fırsatlar ile protesto eylemlerine odaklanır" ifadesi ve Zald'ın (2008: 262), "Siyasi Süreçler Kuramı toplumsal hareketlere ideoloji, kültür ve şekil açısından ivme kazandırmıştır" ifadesi açıkça ortaya koymaktadır.

Siyasi Süreç Kuramı'na göre sosyal hareketlerin başarılı olması ancak ve ancak, rakiplerinin zayıflıklarından yararlanarak elde edilen avantajlar ile sağlanabilmektedir (Kriesi v.d., 2002: 208). Burada kast edilen rakipler hareketin ortaya çıktığı devlet, devleti yöneten iktidar partisi ve güç sahibi diğer otorite ve yöneticilerdir. Bir toplumsal isyanın, başkaldırının, grevin, protesto gösterisinin, baskıların kısacası herhangi bir tür toplumsal hareketin başarılı olabilmesine yardımcı olan her hangi bir kaynak ise fırsat ve avantaj olarak değerlendirilmektedir. Hatta hareketin ortaya çıkmasına neden olan rahatsızlıklar ve memnuniyetsizlikler bile bir fırsattır çünkü onlar olmasa hareket ortaya çıkamazdı (Jasper, 2002: 75).

Tamamlayıcı bir bakış açısı ile ortaya çıkan Siyasi Süreç Kuramı'nda "fırsatlar" önemli olmaktadır (McAdam ve Scott, 2005: 7). Siyasi fırsatların ise ortaya çıkmasında, siyasi kurumların aktivistlere veya kendilerine meydan okuyanlara açık veya kapalı olup olmadıkları ve yönetime yakın diğer grupların ne kadar istikrar gösterdikleri önemli olmaktadır (Campbell, 2005: 44). Diğer bir ifade ile siyasetin ve devlet yönetiminin içinde olan bütün kurumların kendilerinden bir şey talep eden gruplara iyimser mi kötümser mi yaklaştıkları, onları muhatap alıp almadıkları toplumsal hareketlerin başarıya ulaşmasında önemli olmaktadır. Aynı zamanda, direkt yönetimde olmayan ancak konumları ve iş birlikleri gereği devlet kurumları ile çalışan ve onlar üzerinde etkiye sahip olan seçkinlerin de aktivist gruplara ve onların amaçlarına bakış açıları ve ne kadar süre buldukları pozisyonda kaldıkları yine bir toplumsal hareket stratejisi hazırlanırken, dikkat edilmesi gereken noktalardan biri olmaktadır.

Siyasi Süreç Kuramı'na göre aktivizmin ortaya çıkışında, üç unsurdan bahsedilmektedir. Buna göre; birinci aşamada halkın örgütlenme seviyesi önemlidir. Bununla anlatılmak istenen eylemin etkisini ve sonucunu örgütlenmenin düzeyinin belirleyeceğidir. İyi bir örgütlenme bilinci ve kabiliyeti ilk aşamada önem taşımaktadır. İkinci aşamada, kitleyi isyana teşvik eden umutların kolektif olarak taşınması gerekmektedir. Başarılı bir isyan için kitlenin amacına kilitlenmiş ve umutlanmış olması gerekmektedir. Üçüncü aşamada ise siyasi çevreden büyük oranda destek görüp görmemek önemlidir. Eylemin başarılı olabilmesi için siyasi koşullar iyi değerlendirilmeli ve aynı zamanda, sonucunda siyasi fırsatlara erişmek amaçlanmalıdır (Deniz, 2015: 38).

Kaynak Mobilizasyonu Kuramı'ndan beslenen Siyasi Süreç Kuramı, onun eksik kaldığı noktaları tamamlamış, sınırlarını genişleterek onu ileri bir noktaya taşımıştır. Toplumsal hareketleri açıklarken, içinde bulunulan siyasi yapının göz ardı edilemeyeceğini tartışmaların içine katmıştır. Ancak, bu siyasi koşulları açıklarken Amerikan etkisinden kurtulamamıştır (Çağrı, 2014: 63). Bu nedenle de kuramın her yönetim ve kültürde yaşanan hareketliliği açıklamak noktasında, sıkıntılı bir yönü olduğu da söylenebilmektedir.

Siyasi Süreç Kuramı'nın, diğer pek çok kuramdan farklı olarak toplumsal hareketlerin tek seferlik ya da bir anda ortaya çıkan hareketler olmayıp, belli koşullar sonucunda ve uzun bir süreçte oluştuğuna yönelik vurgu yaptığı dikkat çekmektedir. Bu kuramın özellikle yeni toplumsal hareketlerin açıklanması noktasında katkılarının olduğunu söylenebilmektedir.

1.3.4.3. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı

1968 olaylarından sonra, Avrupa'da Melucci ve Touraine gibi araştırmacıların öncülüğünde Marksistlerin maddi kaygılarının yerine, kimliklerin yeniden belirlenmesi ve sistemsiz kısıtlamaların reddedilmesi noktasında duran Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı ortaya çıkmaya başlamıştır (Guidry, Kennedy ve Zald, 2000: 15). Bu kuram, Amerikan ekolünü yansıtan Kaynak Mobilizasyonu Kuramı'nı eleştiren Avrupalı sosyal bilimciler tarafından ileri sürülen bir kuram olmuştur (Deniz, 2015: 41). Bunun nedeni olarak Avrupa'daki toplumsal hareketlerin Amerika'ya göre hem daha eski hem de daha karmaşık bir yapıda olması, bu nedenle de toplumsal hareketleri sadece ekonomi ve siyasi süreçlerle açıklayan kuramların yetersiz kalacağı düşüncesi gösterilebilir. Aynı zamanda, 1970'lerden itibaren yeni tarzda hareketler Marksizm ve sosyalizm gibi ideolojik akımlarla ve Kalabalık Kuramı ve Kolektif Davranış Kuramı gibi toplumsal perspektiflerle açıklanamayınca, çok yönlü bir bakış açısına ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyaç dolayısıyla Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı doğmuştur (Finley ve Sofier, 2001: 144).

Yeni toplumsal hareketler kuramının Avrupa'daki en önemli temsilcisi Touraine, günümüz hareketlerini post-endüstriyel toplum temelinde açıklamakta ve bu hareketlerin artık devlet ekseninde değil, özel ve kamusal alanın belirsizleştiği sivil toplum içinde gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Çayır, 2016: 21). Touraine'e (2011: 134-136) göre küreselleşme ve sınır kavramının ortadan kalkması ile beraber, hayat tarzlarının ve kimliklerin ifadesi noktasında yeni çatışma konuları ortaya çıkmış ve özerk bir yapıya sahip sivil toplumda, bu talepler daha rahat dile getirilmeye başlanmıştır. Bunu kendisinin, toplumsal hareket eylemcilerinin egemen güçlere karşı özerk ve aracı bir alan yaratma ihtiyacından dolayı sivil toplumun yeni hareketler içerisinde zorunlu bir şekilde ortaya çıktığını söylemesinden anlamaktayız.

Yeni toplumsal hareketler ile sivil toplum arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyan Touraine, bu şekilde yeni toplumsal hareketlerin alan ve kapsamını da genişletmiştir (Cohen, 2016: 113).

1990'lı yıllardan sonra sivil toplum örgütlerinin sayısındaki artış ve 2000'li yıllardan sonra bilgi teknolojilerinin gelişmesi, yeni toplumsal hareketleri daha görünür kılmıştır (Kurtbaş, 2017: 112). Hareketlerin sivil toplum kuruluşları etrafında şekillenmesi ve sadece fiziksel değil, sanal dünyada da varlık mücadelesi göstermesi onların yeni özelliklerindedir.

Toplumsal hareketleri sosyolojinin merkezine alan Touraine, toplum bilimcilerin yeni toplumsal hareketleri sadece analiz etmekle ve araştırmakla yükümlü olmadıklarını aynı zamanda eylemleri teşvik etmeleri ve hatta katılımcı olmaları gerektiğini de öne sürmektedir (Marshall, 2005: 748). Ancak bu noktada yapılan çalışmalara bakıldığında zaman, birer aktör olarak toplumsal hareketleri çalışan çok az sayıda sosyal bilimciye rastlandığı dikkat çekmektedir. Yeni toplumsal hareketler kuramına kimlik yönelimli paradigma demeyi tercih eden Cohen (2016: 112-113), Touraine'nin yaptığı çalışmaların iki analitik çerçevede ilerlediğini söylemektedir. İlk olarak çağdaş toplumsal hareketlerin yapısal ve kültürel bir çerçevesi sunulmaya çalışılmakta ardından kolektif eylemde bulunan aktivistlerin kimliklerini nasıl inşa ettikleri analiz edilmektedir.

Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı öncelikle kolektif eylemin temellendiği ideolojiye, politikalara ve kültüre odaklanmaktadır. Daha sonra toplumsal hareketler için bir kaynak olarak gördüğü kimlik, ırk, sınıf, cinsiyet ve cinsellik gibi kavramları irdelemektedir. Örneğin, 1970'lerde yeni bir toplumsal hareket örneği olarak feminizm, barış ve çevre hareketinin misyonunu birleştiren "ekofeminiz" hareketi başlamıştır. Çevrenin Korunmasında Dünya Kadınları (World Women in Defense of the Environment) platformu etrafında birleşen üyeler ataerkil yaşam tarzının sadece erkeklerin kadınlar üzerinde egemenliğine neden olmakla kalmayıp aynı zamanda, doğanın ele geçirilmesi ve üzerinde baskı kurulması inancına da katkıda bulunduğunu savunmaktadır (Kendall, 2011: 673). Dünya üzerindeki kadınların kaderini doğa ile birleştiren ve her ikisi için de özgürlük isteyen ekofeminizm

hareketi, zaten yeni bir toplumsal hareket olarak örgütlenen üç farklı sorunu birleştirmiş ve yepyeni bir hareket çıkarmıştır. Bu noktada, yeni toplumsal hareketlerin temelinin ne kadar kaygan ve esnek bir zeminde olduğu da açıkça görülebilmektedir.

Yeni toplumsal hareketlerde “aktörler bir çeşit yeni medyadırlar” (Melucci, 1984’den akt. Melucci, 2016: 82). Bununla öncelikle medyanın bir görevi olan toplumsal sorunları dile getirme, görünür kılma, kamuoyunu bilgilendirme ve toplum yararına faaliyet gösterme işlevi, aktivistlere yüklenmiştir. Yeni medya metaforu ile aktivistlerin de tıpkı birer medya kanalı gibi bu işlevleri yerine getirdiği ve kamusal menfaatler için çalıştığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı, *çoğulculuk* ve *farklılık* gibi kavramların önemini vurgulamakta, işbirliği ve uzlaşmacı bir kültürü öne çıkarmakta ve hiyerarşik değil esnek bir örgütlü bir yapıyı benimsemektedir (Çoban, 2009: 176). Yeni Toplumsal Hareket Kuramcılarını da “postendüstriyel”, “post-Fordist” ve “programlanmış” toplumdaki temel sorunları belirlemeye çalışmaktadırlar (Lockie, 2004: 46). Bu kapsamda yeni hareketlerin de bireyin hem bireysel hem de kolektif kimliğini kendisinin oluşturabildiği, bireylerin etnik kimlikleri ve ırklarını açıkça beyan edebildikleri, kültürel kazanımlarını korurken dünya vatandaşı anlayışına sahip olabildikleri, cinsiyet ve cinsel tercihlerini yaşayabildikleri ve doğaya karşı sorumluluk hissettikleri yeni bir vatandaşlık anlayışını savunduğu söylenebilmektedir.

Yeni Toplumsal Hareket Kuramı her ne kadar aktivistlerin artık daha yüksek eğitilmiş, ekonomik güvenceye sahip ve özgürlüklerine düşkün bireyler olduğunu vurgulasa da çok farklı tabandan insanların bu hareketler içerisinde yer aldığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Özellikle yeni toplumsal hareketlerin ilgilendiği konuların insan hakları temelinde olması ve kapsayıcı dili, kentli sınıftan olmayan, eğitim düzeyi düşük ve ekonomik güvencesi olmayan sınıflar tarafından da destek görmesini sağlamaktadır (Offe, 2016: 63). Diğer bir ifade ile ev kadınları, doğrudan emek piyasasında olmayan lise ve üniversite öğrencileri, taşrada yaşayanlar ve

toplumun dışına itilmiş gruplar da yeni toplumsal hareketlerin birer aktörü olabilmektedir.

Kaynak Mobilizasyon Kuramı ile Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı'nı karşılaştıran Kriesi ve arkadaşları (2002: 84), Kaynak Mobilizasyonu Kuramı'nın toplumsal hareketlere katılımın stratejik boyutunu açıklamak için yeterli olduğunu, Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı'nın ise kolektif davranışların mantığını ve üyelerinin kimliklerini açıklamak noktasında daha başarılı olduğunu düşünmektedirler.

Sonuç olarak Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı toplumsal hareketleri açıklamaya çalışan kuramlar arasında en son ortaya atılmış kuramdır. Diğer kuramlardan farklı olarak, hareketlerin sadece ekonomik ve psikolojik temelde açıklanamayacağını ifade etmektedir. Kaynak Mobilizasyonu ve Siyasi Süreç Kuramları, Amerika'daki toplumsal hareketleri açıklarken kıta Avrupa'sı kendi kuramını yaratmıştır. Crossley'nin (2002: 10) aşağıda verilmiş olan şeması toplumsal hareket kuramlarının Amerika ve Avrupa'daki yansımalarını açıkça göstermektedir.

Tablo 1.1: Dört Gelenek Çerçevesinde Hareketler

	AMERİKA	AVRUPA
1970 öncesi	Kolektif Hareket Kuramı	Marksizm
1970'lerden itibaren	Kaynak Mobilizasyonu Kuramı Siyasi Süreç Kuramı	Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı

Kaynak: Crossley, Nick, Making Sense of Social Movements, Philadelphia, Open University Press, 2002.

Buna göre 1970 ve öncesinde Amerika kıtasında toplumsal hareketler uzun bir dönem kolektif hareket kuramı ile Avrupa'da ise Marksizm ile açıklanmaya çalışılmıştır. 1970'ler de yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal kırılmalardan sonra ise Amerika'da Kaynak Mobilizasyonu ve onun devamı olan Siyasal Süreç Kuramı alanı kuşatmıştır. Bu kuramlar bugün hala geçerliliğini korumakta ve kabul

görmektedirler. Avrupa’da ise Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı ortaya atılmış ve bu kuram aynı zamanda yeni toplumsal hareketlere de adını vermiştir.

1.4. Eski ve Yeni Toplumsal Hareketlerin Karşılaştırılması

Toplumsal hareketler yazının eski ve yeni olarak ayrılması ile ilgili olarak pek çok farklı görüş bulunmaktadır.

Kurtbaş (2017: 125-126), toplumsal hareketler gibi disiplinler arası bir olguyu tek bir kuram ile açıklamanın yeterli gelmeyeceğini, bu nedenle de yazındaki bilgilerin sentezlenerek kapsayıcı analizlerin yapılması gerektiğini önermektedir. Bu kapsamda eski ve yeni toplumsal hareketlerin de birbirinden kopuk olmadığını, aksine birbirlerinin devamı niteliğinde olduğu düşüncesindedir. Hem eski hem de yeni hareketlerin kabullerinin açık şekilde gösterildiği aşağıdaki tabloyu yazarın kendisi geliştirmiş olup eski ve yeni hareketlerin karşılaştırılması noktasına katkı yapmak amaçlanmaktadır.

Tablo 1.2: Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler

	TOPLUMSAL HAREKETLER			
	ESKİ TOPLUMSAL HAREKETLER LİTERATÜRÜNDEKİ KABÜL		YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER LİTERATÜRÜNDEKİ KABUL	
	Modernizm (Sınıfsal)		Postmodernizm (Kimliksel/Kültürel)	
YAPISAL/ TARİHSEL FAKTÖRLER	Kapitalizm	Liberalizm	Küreselleşme	Yeni Medya
PSİKOLOJİK FAKTÖRLER	İrrasyonel		Rasyonel	
SİYASİ FAKTÖRLER	Manipülatif		Mobilizatif/Eylemsel	

Kaynak: Kurtbaş, İhsan, Toplumsal Hareketler Siyasi Teori, Oluşum, Dönüşüm, Ankara, Detay Yayıncılık, 2017.

Tablo 1.2’ye göre eski ve yeni hareketler arasında tarihsel, psikolojik ve siyasi faktörler bakımından temel farklılıklar bulunmaktadır. Eski hareketler modern döneme ait, aktörlerinin irrasyonel olduğu düşünülen ve manipülasyon sonucu ortaya

çıkan tepkisel hareketler olarak kabul görmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin ise post-modern dönemde ortaya çıkan, küreselleşme ve yeni iletişim teknolojileri ile şekillenen, aktörlerinin mantıklı bireyler olarak kültür ve kimlik sorunları ile ilgilendiği ve tepkisel değil, sonuç odaklı eylemlerin yapıldığı hareketler olarak ifade edildiği görülmektedir. Ancak, yine de günümüz toplumsal hareketlerinin anlaşılabilmesi için bütüncül bir bakış açısı ile kıyas yapılmasının ve eski hareketlerin yenileri üzerindeki etkisinin yok sayılmamasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yeni toplumsal hareketlerin temel karakteristik özelliklerine bakıldığında, eski hareketlerden tamamen bir kopuş olmadığı görülmektedir. Kadın hareketlerinin kökenleri, 19. yüzyıldaki seçme ve seçilme hakkına dayanmakta, aynı şekilde new age hareketinin kökenleri doğu felsefesinden güçlü izler taşımaktadır (Johnston v.d., 2016: 128). Bunların dışında, büyük çaplı olmasa bile dağınık şekilde varlık gösteren pek çok eski kökenli hareketin de iletişim teknolojilerinin gücü ile aktivizmin dijital olarak yeni bir platform bulması sonucunda yeni hareket olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir.

Yeni toplumsal hareketlere yöneltilen en önemli eleştirilerden biri, bu hareketlerin bazı özelliklerinin yeni olmamasıdır. Aktivistlerin pek çoğunun orta sınıfa mensup olmaları ve esnek örgütsel yapıları bu duruma örnek olarak verilebilmektedir (Della Porta ve Diani, 2006: 11). Sınıf ve ekonomi çatışmalarının eski hareketlerin öncelikleri olduğu, yeni hareketlerin ise kimlik temelinde yükseldiğinin her zaman doğru bir genelleme olmadığını ifade eden Deniz (2015: 48), bu gelişmelerin batı toplumları için doğru olduğunu ancak, doğu toplumlarında yeni hareketlerin de hala ekonomik çıkarlar için mücadele edebildiğini ifade etmektedir. Ancak, genel kanı eski hareketlerin ekonomik endişeler ve çıkarlar üzerine kurulu olduğu yeni hareketlerin ise hayat tarzı, özgürlük alanları ve kültürel faaliyetler üzerine kurulu olduğu yönünde olmaktadır (Flynn, 2011: 32)

Offe (2016: 61), eski ve yeni toplumsal hareketleri aktörler, temalar, değerler ve hareket biçimleri olmak üzere dört başlık altında incelemektedir. Bu başlıkları ise aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde açıklamaktadır.

Tablo 1.3: Eski ve Yeni Hareketlerin Temel Nitelikleri

	Eski Kuram	Yeni Kuram
Aktörler	Grup olarak hareket eden, gelir dağılımı çatışmasına müdahil sosyoekonomik gruplar	Grup gibi davranmayan fakat belli temalar etrafında bir araya gelmiş topluluklar lehine hareket eden sosyoekonomik gruplar
Temalar	Ekonomik büyüme ve dağılım; askeri ve toplumsal güvenlik, toplumsal kontrol	Barışın çevrenin ve insan haklarının korunması
Değerler	Özgürlük, tüketim güvenliği ve maddi ilerleme	Merkezi kontrolün karşısında kişisel özerklik ve kimlik
Hareket Biçimleri	a) İçsel: resmi örgütlenmeler, büyük ölçekli temsil birlikleri b) Dışsal: çoğulcu ya da korporatist (işbirlikçi), çıkara dayalı siyasal parti ilişkileri	a) İçsel: enformalite, düşük düzeyde dikey ve yatay farklılaşma b) Dışsal: negatif terimlerle formüle edilmiş taleplere dayanan protesto politikaları

Kaynak: Offe, Claus, Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması, Yeni Sosyal Hareketler, Ed. Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016.

Eski ve yeni toplumsal hareketler, farklı konular için farklı yöntemler ve iletişim biçimleri kullanmaktadır. Ancak, her ikisi de otoritelere ve iktidarlara karşı çatışmacı ve eleştireldirler. Eski hareketler ekonomik haklar için mücadele ederken, yeni hareketler bireyin özgürlük alanları, yaşam tarzı seçimi ve doğanın korunması noktasına odaklanmaktadır.

Kaynak Mobilizasyonu, Siyasi Süreç ve Yeni Toplumsal Hareketler Kuram'larının, çağdaş hareketleri açıklama noktasında eski kuramlara göre çok daha kapsamlı ve gerçekçi olduğu söylenebilmektedir. Ancak, bu yaklaşımların her birine yapılan eleştiriler göz önünde bulundurulduğunda, eksik kaldıkları yanlarının olabileceği bu sebeple de özellikle yeni bir toplumsal hareket üzerine analiz ve

arařtırma yapılırken kuramların her birinden yararlanılmasının faydalı olabileceđi dūřunlmektedir. Kalabalık ve Kolektif Davranıř Kuram'ları, kitlesel eylemleri ruhsal sađlıkları bozuk yıđınların mantık dıřı eylemleri olarak gōrdūđü için (Smelser, 1962; Le Bon, 2015;) ađdař hareketleri açıklanırken kullanılmayacaktır. Ancak hareketlerin strateji, kaynak yōnetimi, organizasyon becerisi, ekonomik boyutları deđerlendirilirken Kaynak Mobilizasyon Kuramı'ndan, hareketlerin içinde bulunduđu siyasi ve demokratik yapı deđerlendirilirken Siyasi Sūre Kuramı'ndan ve aktōrlerin kendilerini ifade ediř biçimleri, kōltūrel ve kimliksel talepleri deđerlendirilirken Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı'ndan faydalanılması būtūncūl bir bakıř açısı sunacaktır. Sonuç olarak, sōz konusu ū kurama bařvurularak yapılacak deđerlendirmelerin daha dođru sonuçlar verebileceđi ōngōrōlmekte

İKİNCİ BÖLÜM

DİJİTAL AKTİVİZM

2.1. Dijital Aktivizm Kavramının Kapsamı

2.1.1. Aktivizmin Tanımı

Latince “actus” (Gündüz, 2016) veya Fransızca “activisme” kökeninden gelen aktivizmin Türkçe karşılığı etkililiktir (TDK, 2018). Ancak, bugün kavramın Türkçe de dâhil olmak üzere farklı dillerde aktivizm şekliyle kullanıldığı tespit edilmiştir. Kavramın yazında herkes tarafından kabul edilen veya resmi bir tanımı olmadığı, farklı alanlardan farklı araştırmacılar tarafından çeşitli tanımların geliştirildiği gözlenmektedir.

Smith’e (2013: 6) göre aktivizm, toplumda problem olarak görünen politikaları, uygulamaları ve koşulları değiştirmek için çeşitli çıkar grupları tarafından kurum veya kuruluşlara uygulanan baskı sürecidir. Diğer bir ifade ile toplumsal değişim yaratmak istenen bir konuda, değişimi yaratabilecek örgütleri etkileme çabalarıdır. Ricketts’e (2012: 7) göre aktivizm, demokratik süreçler aracılığı ile kasıtlı olarak tasarlanan eylemler ve faaliyetleri ifade eden çok geniş bir terimdir. Bu anlamda, demokratik süreçlerin doğal bir parçası olan aktivizm, örgütlü veya örgütsüz bir yapıda olabilmektedir. Neumayer ve Svensson’a (2014: 2) göre aktivizm, ana akım siyasi bakış açısı ile uyuşmayan, dışa vurulmuş düşüncelerin, görüşlerin ve ifadelerin güç birliği olarak anlaşılmalıdır.

Aktivizmi toplumsal hareketlerden çok da farklı görmeyen Moyer’e (2001: 18) göre aktivizm, toplumsal değerleri ihlal ettiği düşünülen uygulama, yasa ve düşünce sistemlerine kamuoyunun dikkatini çekerek, destek grup ve vatandaşlar toplamaktadır. Aktivizm güce meydan okuyan ve sorunlara çözüm üretme isteğiyle yola çıkan toplumsal bir çağrıdır. Bu söylemde, aktivizmin kitlesel bir destek elde etmeye çalıştığı ve toplumun ortak çıkarlarını koruduğu belirtilmektedir. Lane Eno’ya (1920: 198) göre yeni bir bakış açısı veya en azından eskiden beri devam eden bir takım fikirleri savunmanın yeni bir yoludur. “Dünyayı nasıl değiştireceğim’

sorusu ile ilgilenen aktivizm eylemleri bunu sosyal, politik, ekonomik veya çevresel değişim yolu ile yapmaya çalışmaktadır. Aktivizmde hedefe ulaşmak için doğrudan eyleme geçme politikası izlenmektedir (Zeitz, 2008: 6).

Benzer şekilde Kim ve Sriramesh (2009: 87-88) de bir grubun ortak ilgi ve çıkarlarını tehdit eden sorunları çözmek için koordine olarak ortaya koydukları çabayı, aktivizm olarak adlandırmaktadır. Bu sorun çözmeye sürecinde grubun çekirdek üyeleri diğer sosyal kurumları, kamuları kendi taraflarına çekmeye çalışmakta, üyeler arasında ortak kolektif bir bilinç yaratmaya çalışmakta ve kaynakları ve eldeki gücü harekete geçirerek sorunun kaynaklarını etkilemek istemektedir. Eğitim, müzakere, ikna ve lobicilik gibi iletişimsel eylem faaliyetleri ortaya konmaktadır.

Sert (2016: 12), aktivizm kavramını “değişim yaratmak için yapılan bir mücadele” şeklinde özetlemektedir. Bu noktada aktivizmi gerçekleştiren kişiye de aktivist denmektedir. Aktivist, Türkçede eylemci ve militan ifadeleri ile karşılanabilmektedir. Ancak aktivizm ve aktivist kavramlarının küresel olarak her dilde değişmeden kullanılması ve yerine aynı anlamı dolduracak başka bir kelimenin şuan için bulunamamasından dolayı bu şekilde kullanılması uygun bulunmaktadır.

Searle-Chatterjee (1999: 261-262), bir kişinin aktivist olarak değerlendirilebilmesi için üç kriter bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi, bireyin kendisini aktivist veya toplumsal eylemci olarak tanımlamasıdır. İkincisi, bireyin bir amaç uğruna harekete geçmiş bir kampanya, organizasyon veya etkinlikte lider veya katılımcı olarak faaliyet göstermesidir. Üçüncüsü ise bu amaç uğruna kendi zamanından ve enerjisinden gönüllü olarak harcamasıdır. Buradaki zaman ve enerji ile kast edilen, birkaç imza kampanyasına katılmak, mektup veya dilekçe yazmak veya bağışta bulunmak değil, bir kişinin uzun yıllar bir neden için fedakârlık gösterdiği bir süreçtir. Araştırmalar bireylerin bir kimlik oluştururken, bu kimliğe uygun olarak kendilerini aktivist veya eylemci olarak tanımlanmayı tercih ettiğini göstermiştir (Louis v.d., 2016: 244-245). Örneğin, kan bağışçısı, AIDS karşıtı, çevreci, hayvan hakları savunucusu, insan hakları savunucusu veya feminist gibi aktivist ifadelerin kullanılmasıdır.

Bazı bireyler kendilerini aktivist olarak tanımlamayı tercih etmemekte, onun yerine sorunlara karşı duyarlı ve ilgili vatandaşlar olarak tanımlamaktadırlar. Sivil direniş gibi aktivizmin tercih ettiği en zor yöntemlerden birine katılan kişi, verdiği fiziksel ve ruhsal emekten dolayı kendisini aktivist olarak tanımlayabilecekken, Facebook'tan yorum yaparak, bağışta bulunarak, tweet atarak veya sosyal medya paylaşımları yaparak bir konuya destek veren herkes kendisini aktivist olarak tanımlayabilmektedir (Neumayer ve Svensson, 2014: 8).

Schwedler ve Harris (2016), aktivizmi diğer sosyal disiplinlerden ayıran bir takım temel özellikleri sıralamışlardır. Buna göre aktivizm;

- a) Bireyler topluluğu,
- b) Özel bir amaç için gönüllü üyelik,
- c) Üyeler arasında dayanışma ya da ortak kimlik,
- d) Üyeleri homojen bir grup olarak bağlayan ortak ilgi veya neden,
- e) Devlet kurumları gibi karar vericileri etkilemeyi gerektirmektedir.

Aktivist gruplar, bir kuruluşun amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirme kabiliyetini sınırladıkları için stratejik topluluklar olarak kabul edilmektedirler. Aktivistler bir sorunu ele almakta ve bu sorunun çözümü için hükümete, mahkemelere ya da medyaya çeşitli baskı yöntemleri ile itiraz etmektedirler (Anderson, 1992). Aynı zamanda aktivizmdeki en önemli konulardan biri, gerçekleştirilmek istenen amacın kamusal alanlarda görünürlük ve bilinirliğini sağlamaktır. Örneğin, aktivist gruplar televizyon kanallarındaki programlarda veya haber bültenlerinde bir konuya dikkat çekmek için toplumsal hafızada yer edebilecek belirli kavramların kullanılmasını özellikle istemektedirler (Hwang, 2010: 122). Bunda medyanın kültürünü, sosyal ve günlük hayatın dinamiklerini ve insanların neyi, nasıl ve ne zaman düşüneceklerini etkileme gücü olan gündem belirleme özelliğinin etkisi olduğu söylenebilmektedir.

Yukarıdaki tanımlara bakıldığı zaman aktivizmin siyaset kurumu ile ilişik bir kavram olarak ifade edildiği söylenebilmektedir. Aktivizmin kamusal desteği elde etmeye çalışması, devlet, iktidar, yöneticiler ve kurumlara karşı değişim için mücadele ettiğinin ifade edilmesi de bu düşünceyi doğrulamaktadır. Bununla beraber

aktivizm, kolektif bir davranış olması ve toplumsal rolleri, kuralları ve inançları da etkilemesi bakımından toplum bilimi ile de doğrudan ilgili olmaktadır.

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile beraber internet gündelik hayatın bir parçasına gelmiş ve dijital medya toplumda bir dönüşüm yaratmaya başlamıştır. Bu durum aktivizm kavramının da hızlı bir şekilde uygulanış ve algılanış şeklini değiştirmeye başlamıştır (Mustvairo, 2016: 10). Bu kapsamda ilerleyen bölümlerde dijitalleşme sürecinin aktivizme olan etkisinin temel çıktısı olarak dijital aktivizm kavramı ele alınacak ve detaylı açıklamalarda bulunulacaktır.

2.1.2. Dijital Aktivizmin Kavramsal Boyutu

Sosyal bilimlerde, özellikle yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile beraber ortaya çıkan terimlerin kullanımında bir görüş birliği her zaman sağlanamamakta ve bu nedenle, yazında aynı durumu açıklayan birden fazla terimin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada, dijital aktivizm terimi ile birlikte zaman zaman farklı terimlerin de kullanılabildiği saptanmıştır.

Dijital aktivizm yerine “siber aktivizm” (Gurak, 2014; Mehan, 2014; McCaughey, 2014; Wong, 2001), “e-aktivizm” (Babayyan ve Braghiroli, 2014; Garcia Luengo, 2006), “çevrimiçi aktivizm” (Alshehri, 2016; Yang, 2009;), “web aktivizmi” (Earl ve Kimport, 2011; Pickerill, 2003) ve “e-savunma” (Hooper, 2013) terimleri de kullanılabilmektedir. Bununla beraber, dijital aktivizm kavramı yazında dünyanın pek çok yerinden araştırmacının tercih ettiği ve en sık kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Jansen, 2010; Joyce, 2010; Karpf, 2010; Sivitanides ve Shah, 2011; Ricketts, 2012; Howard, 2013; Wilkin, Dencik ve Bognar, 2015; Karatzogianni, 2015; Barassi, 2015; Dahlberg-Grundberg, 2016; Kaun ve Uldam, 2017). Bu nedenle, bu çalışmada kavram kargaşasını önlemek için dijital aktivizm kavramı tercih edilmiştir. Aynı zamanda farklı araştırmacıların çevrimiçi veya siber aktivizm gibi kullanımları, bu çalışmada ortak bir dil kullanmak adına dijital aktivizm olarak çevrilmiştir.

Farklı kullanımlarla alakalı olarak, dijital aktivizmin kavramsal çerçevesinin oluşturulması noktasında önemli çalışmalar yürüten Joyce (2010), dijital aktivizm

yerine kullanılan her bir terimi ifade ettikleri anlam bakımından ele alarak bu konuyu tartışmaya açmıştır. Buna göre dijital aktivizm yerine kullanılan bazı terimler, kavramın bütün özelliklerini ve uygulamalarını içermediği için diğer bir ifade ile yeterli bir kapsama sahip olmadığı için kullanım açısından uygun olmamaktadır. Siber aktivizm (cyber activism), çevrimiçi aktivizm (online activism) ve çevrimiçi örgütlenme (online organizing) sadece internet ve web tabanlı üzerinden yapılan aktivizm faaliyetlerini kapsamaktadır. Ancak cep telefonları da birer dijital araç olup metin (SMS) ve görüntü (MMS) üzerinde de çevrimdışı olarak aktivizm yapılabilmektedir. Bu nedenle, bu terimler anlam açısından eksiklikler taşımakta olup kullanım için yeterince ayrıntılı değildir. Öte yandan, E-aktivizm (e-activism) ve e-savunma (e-advocacy) terimlerindeki “e” ise İngilizce’deki e-mail (e-posta) kelimesinden aktarılmakta olup elektronik anlamına gelmektedir. Buradaki “e” yani elektronik sözcüğü dijital kelimesinin ifade ettiği kadar geniş bir anlamı kapsamaktadır. Aktivistlerin kullandığı diktafonlar, elektronik megafonlar ve VHS kaset kaydediciler kodlama ve yazılım içermediği için elektronik olmalarına rağmen dijital değildirler. Aynı zamanda internete ihtiyaç duymadan kullanılabilirlikleri için çevrimiçi de değildirler. Dolayısıyla, dijital aktivizm yerine kullanılan bu iki terim de aşırı derece kapsamlı olup terimin özünü ifade etme noktasında yeterince seçkin (münhasır) değildirler.

Dijital aktivizm ise aktivizmin hem yazılım (software) hem de donanım (hardware) altyapısına atıfta bulunan bir kavramdır. Dijital aktivizm bağlam olarak hem belirli bir aktivizm kampanyasında kullanılan dijital teknolojiye hem de bu teknolojinin kullanıldığı ekonomik, sosyal ve siyasal konseptte değinmektedir. Dijital teknolojinin alt yapısı olan ağlar, kodlar, sistemler, uygulamalar ve cihazlar dijital aktivizmin fiziksel altyapısını oluşturmaktadır. Ancak bu yapının nasıl kullanılacağı ekonomik, sosyal ve siyasi faktörlere göre değişmektedir. Dijital aktivizmin altyapısı dijital kodları kullanarak birbirine bağlanan dijital ağa dayanmaktadır (Joyce, 2010).

Tüm bu açıklamalara bakıldığı zaman, dijital aktivizm teriminin kullanım açısından öncelikle sosyal medya, telefonlar ve internet temelli uygulamalar gibi dijital bir kodla çalışan yeni iletişim teknolojileri üzerinden yapılan aktivizm faaliyetlerini kapsadığı için teknik olarak uygun olduğu söylenebilmektedir. Dijital

kod ise yeni medyanın teknik bir özelliğini ifade etmektedir. Dijital bilgisayar teknolojisini kullanırken her bir bilgi ve iletişim kaleminin (her 1 veya 0'ın bir bit olduğu, 1'ler ve 0'lar dizini) bitlere dönüştürülmesi ve bu şekilde iletilmesi anlamına gelmektedir. Dijital kod, Dünya Çapında Ağ (www) sayfaları için grafik kodu olan HTML (hiper metin işaretleme dili) gibi aynı dilleri kullanılarak üretilmektedir (Van Dijk, 2016: 23-24). Dijital kodlar dijital aktivizmin evrensel dili olduğu için bu kodlar kullanılmadan yapılan aktivizm faaliyetleri teknik olarak bu kavramın kapsamına girememektedir. Aynı zamanda dijital aktivizm bir ülkenin politik ve demokratik yapısına, teknolojik alt yapısına ve sosyal katılımına değindiği için anlam açısından da diğer kavramlara nazaran kullanımı daha uygun düşmektedir.

Sivitanides ve Shah (2011), bu konudaki tartışmaya dâhil olarak dijital aktivizm ifadesine her ne kadar karşı çıkanlar ve alternatif başka ifadeler kullanmayı tercih edenler olsa da internetin hızını, güvenilirliğini, ölçeğini ve düşük maliyetini en iyi tanımlayan kavramın dijital aktivizm olduğunu savunmaktadır. Bu unsurların tam da günümüzde aktivizm denilince akla gelen ilk özellikler olması bakımından dijital aktivizmin kullanım açısından en uygun kavram olduğunu ifade etmektedirler. Ricketts (2012: 186) bu konuda, dijital aktivizmin mektup (snail mailing), sokak gösterileri, yüz yüze iletişim, grafiti çalışmaları (sokak boyama), toplu dilekçe, boykot, grev, lobicilik ve pasif direniş gibi daha geleneksel olan yöntemlerden ayırmak ve bu konuda oluşabilecek tartışmaların önüne geçmek için kullanılmasının uygun olduğunu belirtmektedir.

Kaun ve Uldam (2017), aktivizmin yeni iletişim teknolojileri ile birleşmesi sonucunda kazandığı forma yönelik tutarlı bir üslubun gelişmediğini eleştirerek kavramın yazında hala belirsiz olduğunu dile getirmektedir. Ancak antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, medya, iletişim ve görsel sanatlar gibi alanlarında akademik çalışmaların ve uygulamadaki örneklerin sayısının artması ile bu konuda daha çok ortak noktada birleşebileceğini belirtmektedir. Karagöz (2013: 141) ise dijital aktivizmin, internet ve aktivizm arasındaki ilişkiyi vurguladığını ve yeni medyanın biraz daha güçlenmesi ile gelecekte interneti kullanmayan bir aktivist faaliyetin düşünülemeyeceğini dile getirmektedir. Bu durumda, gelecekte aktivizm

denildiğinde zaten akla işin dijital boyutu da gelebileceği için ayrıca dijital aktivizm diye bir terimin kullanılmasına gerek kalmayacağını ileri sürmektedir.

Bunlara ek olarak, Asenbaum (2017) yazına “cyborg aktivizm” şeklinde bir kavram daha kazandırmıştır. Buna göre cyborg, insan ile teknolojinin birleştiği ve normalden daha yüksek becerilere sahip varlık anlamına gelmekte olup cyborg aktivizm ise beşeri bir varlık olan insanın dijital teknoloji kullanarak yaptığı yarı gerçek, yarı sanal aktivizm faaliyetlerini ifade etmektedir. Bu noktada, bu kavramın henüz yeni olduğu ve üzerinde çalışması gerektiği düşünülmektedir.

Bir uluslararası eğitim grubu olan Taktik Teknoloji Topluluğu (Tactical Technology Collective) tarafından "bilgi aktivizmi" (info-activism) şeklinde yeni bir kullanımın daha tercih edildiği görülmüştür. Aktivist faaliyetlerde bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanılmasını ifade eden bilgi aktivizmi, bir kampanyada bilginin stratejik ve kasıtlı olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Ancak bu bilgi, dijital ve internet temelli olmak zorunda değildir. Hatta etkili bilgi-aktivizmi basılı el ilanları, broşürler, pankartlar veya ağızdan ağıza iletişimi ile yapılmaktadır. Bu çerçevede, bu kavram da fazla kapsamlı olduğu için kullanımının uygun olmayacağı düşünülmektedir (Joyce, 2010; Tactical Technology Collective, 2018, <https://tacticaltech.org/>, Erişim Tarihi, 05.01.2018).

2.1.3. Dijital Aktivizmin Tanımı

Dijital aktivizm için pek çok araştırmacının farklı yönlerden tanımlar geliştirdiği görülmektedir. En kapsamlı tanımlardan birini geliştiren Karatzogianni'ye (2015: 1) göre dijital aktivizm, dijital ağlar üzerinden gerçekleştirilen siyasi katılım, organize edilen protesto gösterileri ve bir amaca yönelmiş her türlü faaliyettir. Toplumsal hareket eylemcileri, çeşitli sivil toplum örgütleri ve oluşumları ve kamuoyu gibi resmi devlet organları olmayan aktörlerin devrimsel veya reformist amaçlar doğrultusunda yeni medya araçları ile gerçekleştirdiklerini kapsamaktadır.

Howard'a (2013) göre dijital aktivizm, organize bir kamuoyu çalışması ve otoritelere karşı dijital medyanın olanaklarını kullanarak yapılan kolektif talepler

olarak tanımlanabilmektedir. Yang'a (2009: 34) göre belli bir şekilde veya oranda, internet ve diğer yeni iletişim teknolojilerine dayanan iki taraf arasındaki çekişmeli faaliyetleri ifade etmektedir. Dijital aktivizm zamanla geleneksel aktivizmle (sokak aktivizmi) entegre olmakta ve ondan tamamen bağımsız bir alan olmamaktadır. Ricketts'e (2012: 186) göre dijital aktivizm, eylemcilerin dijital ağların gücünden mümkün olan her şekilde yararlanma çabalarıdır.

Sert'e (2016: 34) göre dijital aktivizm, internetin ve cep telefonlarının öne çıktığı bir alandır. Düşük maliyetle ve hızlı bir biçimde haberleşme kolaylığı sağlayan ve özellikle internet erişimi olmadığı veya engellendiği durumlarda cep telefonları üzerinden kısa mesaj yoluyla örgütlenmelerin gerçekleşmesi dijital aktivizm olarak tanımlanabilmektedir. Aydın'a (2016: 216) göre dijital aktivizm terimi, internet ve beraberinde getirdiği sosyal ağlarda aktivizm faaliyetlerinin yürütülmesini ifade etmektedir. Görkem'e (2016: 180) göre ise dijital teknolojileri kullanarak anlık eylemler düzenlemekten e-imza kampanyalarının yürütülmesine kadar oldukça geniş çaplı eylem biçimleridir.

Güç, aktivistlere verilen bir şey değil aksine onların yarattıkları ve sonradan elde ettikleri bir olgudur (Nielsen, 2010: 185). Bu anlamda aktivistlerin toplumsal hareketleri gerçekleştirirken başarılı olabilmeleri için ya gücü elde etmek ya da güç sahiplerini etkilemek gibi bir amaçları olmaktadır. Dijital teknolojilerle beraber, aktivizmin yeni bir takım özellikler kazanmaya başladığı ve kapsamının genişlemiş olduğu görülmektedir. İnternet ortamları, kamuyu ve medyayı doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, politikacıları ve yasaları da etkilemektedir. Aktivistler çoğunlukla yasaları, yöneticileri ve diğer güç sahiplerini değişim için etkilemeye çalıştıkları için başarılı, inandırıcı ve etkili bir dijital aktivizminin doğrudan hedef gruplara ulaşabileceği söylenebilmektedir. Bu nedenle, toplumsal hareketleri gerçekleştiren dünyanın her yerinden eylemciler bu yeni kaynağı kullanmaya başlamıştır.

Aktivistler siber protesto becerilerini geliştirdikçe, devletler ve şirketler de onlara cevap verme yetkinliklerini geliştirmek zorunda kalmaktadır (Leizerov, 2000: 481). Özellikle son yıllarda sivil toplum örgütleri, kolektif gruplar veya topluluklarla

onların hedef aldıkları iktidarlar, şirketler veya kişiler arasındaki çekişme yoğun şekilde siber dünyada gerçekleşmektedir. Fiziksel dünyada yapılan bir eylemi bile artık internetten bağımsız düşünmek güç olmaktadır. İnternette başlatılan boykot çağrıları, imza kampanyaları, toplu e-dilekçe gönderimleri, sanal protestolar, internet sitesi ele geçirme veya çökertme ve hacktivizm gibi çevrimiçi eylemler yapılabilmektedir. Teknolojik gelişmeler ve sosyal değişimler, dijital aktivizmi daha yaygın bir hale getirmekte ve ön plana çıkarmaktadır. Sivil yapılanmanın önemli bir formu olarak çağdaş toplumlarda ortaya çıkan dijital aktivist topluluklar, nerede bir hareketlilik var ise oraya dikkat kesilmektedir (Yang, 2009; McCaughey, 2014; Önder, 2016).

2.1.4. Dijital Aktivistlerin Tipolojileri

Neumayer ve Svensson (2014), dijital medya çağında aktivizmin ve aktivistlerin yeni iletişim teknolojileri ve özellikle de sosyal medya platformları ile beraber değişime uğradıklarını düşünmektedirler. Bu doğrultuda aktivistleri kullandıkları yöntemlere ve tutum ve davranışlarına göre dört farklı tipolojiye ayırmışlardır. Bu dört tipoloji; salon aktivistleri, çatışmacı aktivistler, kanuna itaatkâr aktivistler ve Gandici aktivistlerden oluşmaktadır.

Salon aktivistleri, radikal eylemlerden ve yüksek riskli siyasi hamlelerden sakınmakta bunun yerine, yasal sınırlar içerisinde Facebook gruplarına veya sayfalarına destek verme, çevrimiçi platformlarda tartışma, tweet atma, hashtag kampanyasına destek olma, beğeni ve yorumlarda bulunma gibi ceza alma ihtimalinin düşük olduğu hareketlerde bulunmaktadır. Bu tür aktivistlerin en çok görünür olduğu yer internet temelli medya ve akıllı telefonlar olduğu için tıklamacı aktivistler olarak da adlandırılmaktadırlar. Çatışmacı aktivistler, oldukça sert bir tutum sergileyen ve dijital medyada web sitelerini hackleme, sosyal medyada tehdit içeren söylem ve eylemlerde bulunma, çevrimiçi sivil itaatsizlik çağrıları gibi yöntemleri kullanmayı tercih etmektedirler. Kanuna itaatkâr aktivistler ise demokratik haklar çerçevesinde hak arayışında bulunmakta ve karşısında oldukları örgüt ve kurumlara düşmanca yaklaşmamaktadırlar. Sosyal medyayı bir çeşit kamusal alan olarak görmekte ve yasal sınırlar içerisinde sosyal medya mecralarında

taleplerini dile getirmektedirler. Son olarak Gandici aktivistler, Mahatma Ghandi'nin hayat felsefesinden yola çıkan ve şiddet içeren eylemler yerine daha pasif eylemleri tercih etmektedirler. Dijital medya üzerinde çok fazla aktif olan bir tipoloji değillerdir (Neumayer ve Svensson, 2014; Neumayer ve Stald, 2014). Bu dört tipolojinin temel karakteristik özelliklerini gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo 2.1: Dijital Aktivistlerin Tipolojileri

Dijital Aktivistlerin Tipolojileri (Türleri)	Mücadele Verdikleri Gruplara Bakış Açıları	Dijital Medya Kullanımları
Salon Aktivistleri	Düşmanca, sert	Radikal olmayan şekilde aktif sosyal medya kullanımı
Çatışmacı Aktivistler	Düşmanca, sert	Hackleme, site çökertme, toplu siber saldırılar ve tehdit içerikli paylaşımlar
Kanuna İtaatkâr Aktivistler	İlimli, uyumlu	Kanunlara ters düşmeyecek şekilde mobil ve internet kaynaklarının kullanımı
Gandici Aktivistler	İlimli, uyumlu	Aktif bir kullanım ve görünürlük yok

Kaynak: Bu tablo Neumayer ve Svensson'un (2014) çalışmasından yola çıkılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu tabloya bakıldığı zaman, aktivistlerin dijital medyayı kullanım şekillerinin, sıklıklarının ve motivasyonlarının değişebildiği gözlenmektedir. Aynı zamanda, aktivistlerin otoritelere karşı tutumlarının ağ tabanlı ve mobil teknolojileri kullanmadaki tavırlarını etkilediği de söylenebilmektedir. Salon aktivistleri ve çatışmacı aktivistlerin dijital aktivizmi etkin şekilde uyguladıkları, bununla beraber kanuna itaatkâr aktivistler ve Gandici aktivistlerin dijital aktivizme karşı daha kararsız ve temkinli oldukları söylenebilmektedir.

2.1.5. Dijital Aktivizmin Tarihsel Gelişim Süreci

Dijital aktivizm, yeni iletişim teknolojileri ile beraber ortaya çıkıp gelişmiş bir kavram olsa da kavramın kökenine yönelik net bir tarih belirtmek veya kökenini

kesin bir örnek olaya dayandırmak zor olmaktadır. Ancak, dijital aktivizmin ilk ortaya çıkışına yönelik yazında bazı çalışmaların yapıldığı saptanmıştır.

Bu kapsamda, Athina Karatzogianni (2015) dijital aktivizmin anlam ve önemini vurgulamak amacıyla, dijital aktivizmin gelişim serüvenini ve sürecini dört dalga halinde ele almıştır. Karatzogianni'ya göre 1960 yıllarının başlarında internet korsanları (hackers) ilk defa bu ağı asıl amacının dışında, hayal ettikleri daha özgür bir toplumun yaratılması için kullanabileceklerini düşünmüşlerdir. Ancak, dijital aktivizmin başlangıcı 1994 yılına dayanmakta olup ilk dalga 1994 yılından 2001 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. 1991'de Dünya Çapında Ağ'ın (World Wide Web - www) icat edilmesiyle artık çoklu yayın ortamlarının kurulması hayali gerçekleşmiş oldu. İkinci dalga ise 2001 yılından 2007 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. El Kaide'nin Amerika'da İkiz Kulelere saldırısı dünya genelinde haber akışının sadece televizyon, gazete ve radyo gibi geleneksel medya kanalları ile değil bir yeni medya kanalı olan internet üzerinden de yapılmasına dikkat çekmiştir. Aynı zamanda ikinci dalga sürecinde dünya Irak, Afganistan savaşlarına, Ukrayna'daki Turuncu Devrim'e, Amerika'da devlet kurumlarına karşı büyük çaplı hackleme girişimine, Estonya'daki siber savaşa ve Çin'deki internet savaşlarına tanıklık etmiştir. Bu süreçte özellikle siyasal alanda savaş karşıtlığı ve medyanın kontrol altına alınmasına karşı dijital aktivizmin faaliyetlerinin yoğun şekilde yürütüldüğü görülmektedir.

Üçüncü dalga, 2007 yılından 2010 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Amerikan seçimlerinde Barack Obama'nın sosyal medya aktivizmi gerçekleştirerek çok büyük destek toplaması ve başkanlık seçimlerini kazanması, ekolojik hareketlerin dijital medyada aktif olarak yapılmaya başlanması ve Çin'de Google'nin yasaklanmasına karşı verilen siber savaş bu dönemi şekillendirmiştir. Son olarak dijital aktivizmin dördüncü dalgası, 2010 yılından başlayarak 2014 yılına kadar gelen süreyi kapsamaktadır. WikiLeaks belgelerinin yayınlanması ile dünya siyasetini etkileyen bir süreçle başlayan bu dalga, Arap Baharı diye adlandırılan pek çok ülkede devrimsel ayaklanmaların sosyal medya ile başlaması veya yayılması ile devam etmektedir. Bununla beraber Portekiz, İspanya, Türkiye, Hindistan ve Nijerya gibi ülkelerde çeşitli konularda hükümetlere karşı ayaklanan gençlerin sosyal medya

üzerinden örgütlenerek sokaklara çıkması, devletlere karşı büyük çaplı hackleme faaliyetleri ve LGBT, feminist ve çevreci örgütlerin hak taleplerini içeren eylemlerle devam etmiştir (Athina Karatzogianni, 2015)

1969 yılında Amerika'da bugünkü internetin atası ARPANET'in ortaya çıkması ile beraber iletişim dünyası bir daha aynı olmamak üzere değişmiştir. Bugünkü e-postanın atası olan ağ mail sistemi (network mail) sisteminin kullanılması ile Amerika'da Vietnam Savaşı'na karşı ilk toplu mesajlar atılmış, Watergate skandalının ortaya çıkmış ve dönemin Amerikan başkanı Richard Nixon'ın istifasına katkıda bulunmuştur (Scholz, 2010: 17-18). Bu olaylar zinciri, dijital teknolojilerin ilk kullanılmaya başladığı andan itibaren aktivist eylemler için kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

1980'li yıllarda internet teknolojisinin kamuya açılması ve 1990'lü yıllarda küresel ağ bağlantılarının yapılabilmesi ile araştırmacılar kimlerin çevrimiçi olduğuna ve bu yeni teknolojinin nasıl kullanılacağına dair çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu çalışmalara göre internet gençler tarafından çok hızlı bir şekilde kabullenilmiş ve geleneksel aktivitelere nazaran bireyler internet üzerinde daha uzun vakit geçirmeye başlamıştır (Earl ve Kimport, 2011: 21). 1990'ların ortasında İnternet ve Dünya Çapında Ağ'ın (World Wide Web - www) ortaya çıkması siyasi, ekonomik, sosyal ilişkileri kökünden değiştirmiş ve toplumu ciddi bir dönüşümün içine sürüklemiştir (Turner, 2006).

Son yirmi yılda yeni iletişim teknolojilerinin katkısı ile aktivistlerin toplumdaki eksiklikleri dile getirdiği ve sorunlara dikkat çektiği etkinliklerin sayısında çok ciddi bir artış olmuştur. Aktivistler nüfuslarını genişletmiş, aynı anda bir fazla ülkede hatta kıtada eylem yapabilecek düzeye ulaşmış ve örneğin Nestle gibi dünyanın en büyük şirketlerine karşı koyacak ve istedikleri sonuçları alabilecek bir güce ulaşmışlardır (Anderson, 1992).

Dünyada dijital aktivizmin ilk örnekleri kabul edilen ve hem yazında hem de toplumda kavrama dikkat çeken iki önemli olay vardır. Bunlardan ilki 1999 yılında ABD'nin Seattle şehrinde gerçekleşen Dünya Ticaret Örgütü'nün bakanlar toplantısına karşı yürütülen aktivizm eylemidir. Bu eylem, internet ve cep

telefonlarının ilk defa bu kadar etkili kullanıldığı ve dijital araçların ne kadar güçlü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Sert, 2016: 34). Büyük şirketlerin ve devletlerin gelişmemiş ülkelere ve küçük işletmelere zarar verdiğini savunan büyük bir aktivist grup, Seattle sokaklarını kapatarak uzun süren gösteriler düzenlemeye başlamışlardır. Küreselleşme karşı bu aktivist kitlenin gösterileri ana akım medyada yeterince yer bulamamış ve gelişmelerle ilgili olarak kamuoyu da yeterince bilgilendirilmemiştir (Scholz, 2010: 23). Yüzlerce sivil toplum kuruluşunun bir araya geldiği protesto gösterilerinin (Vidal, 1999) koordinasyonunu sağlamak için aktivistler kendileri yöntemlerini geliştirmek durumunda kalmıştır. Bunun için örgütlenme ve haberleşmenin internet üzerinden sağlanmaya başlanmış ve internet siteleri kurularak anlık kesintisiz canlı yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Eylem görüntülerinin de video kliplere çekilerek yine web sitelerine yüklenmesi ile 400.000 kişinin sanal yayınları takip ettiği kaydedilmiştir (Casey-Sawicki, 2018, Encyclopædia Britannica).

Seattle gösterileri sırasında televizyon, radyo, gazete ve dergi gibi temel medya araçlarının yapması gereken haberleşme, bilgilendirme, uyarma ve her kesimin kendisini ifade etme hakkı ihlal edildiği için eylemcilerin bir alternatif olarak internet ve cep telefonlarına yöneldiği söylenebilmektedir. Yurttaş gazeteciliği kavramını da gündeme taşıyan bu olay yeni iletişim teknolojilerinin taşıdığı potansiyele dikkat çekmesi bakımından önemli görülmektedir (Nielsen, 2010: 183-184). Aynı zamanda, yeni toplumsal hareketlerin yeni örgütlenme biçimlerini yansıtan ilk örnek olması bakımında da önemli olmaktadır (Güler, 2013: 342).

Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı bu gösterilerde hem aktivistlerin harcayacağı maliyetleri düşürmüştür hem de hızlı iletişimi mümkün kılmıştır. Yeni toplumsal hareketler için dijital medyanın kullanımı artık bilgiye erişimin engellenmesinin mümkün olmadığını göstermiş olup protestolarda etkileşim olanağını artırmıştır (Wells, 2015). Seattle gösterilerinin siyasi ve ticari grupların çıkarları ile uyuşmayan bir tavrının olduğu düşünüldüğünde, internet ve cep telefonlarının kullanımı sayesinde haberlerin herhangi bir editörün veya eşik bekçisinin kontrolünden geçmeden doğrudan kamuoyuna ulaştığı

söylenmektedir. Aynı zamanda, sivil toplum örgütlerinin de ana akım medyanın desteğini almadan ilgi ve dikkati toplamayı başardığı düşünülebilmektedir.

Seattle direnişi sırasında, bir grup eylemci *Indymedia* (Bağımsız Medya Merkezi) isimli çevrimiçi raporlama, kullanıcıların eylemler sırasında kendi deneyimlerini haberleştirdikleri ve röportajlar yaptıkları, yorumlar ve tartışmalar geliştirdikleri bir portal geliştirmiştir. Bu portal daha sonra tüm dünyaya yayılarak pek çok ülkede de aynı isimde ve işlevde kurulmuştur (Korten, 2009). Indymedia, internete erişimi olan herkesin video, ses, metin ve fotoğraf gibi bilgileri paylaşabileceği ve okuyabileceği açık yayıncılıkla (open publishing) hizmet veren gerçek bir etkileşim olanağı sunmuştur (Kidd, 2003: 47). Cep telefonları ve internetteki sohbet ve haber odaları, forumlar, internet siteleri gibi bir yapılanmanın toplumsal hareketleri ve örgütlenmeyi destekleyici bir yönünün olduğunu söylemek mümkün olmaktadır (Sert, 2016: 34).

Dijital aktivizmin tarihsel gelişim sürecinde, ortaya çıkış zamanı ve şekli itibari ile önemli olan eylemlerden biri de tarihteki ilk mobil aktivizm örneği kabul edilen Filipinler'deki 2000 yılında gerçekleşen devrim hareketidir. 2000 yılında Filipinler devlet başkanı Joseph Estrada, yolsuzluk ve seçimlere hile karıştırmak ile suçlanmaktaydı ancak, televizyonlarda Estrada'nın senato tarafından suçsuz bulunduğu ve aklandığı haberleri, Estrada'nın karşısında olan milyonlarca insanın tepkisine yol açmıştır. Başkanın devrilmesini isteyen büyük bir kitle, kendi aralarında durumu protesto eden ve başkanla alay eden mesajları birbirine göndermeye başlamıştır. Bu durum, aslında çok büyük sayıda bir kitlenin durumdan rahatsız olduğunun fark edilmesine neden olunca, insanlar birbirini sokaklara çıkmak noktasında motive etmeye başlamıştır. O dönemde, 78 milyonluk ülkede 11 milyon telefon abonesi varken internet penetrasyon oranı sadece %1'di. Örgütlenmek için en uygun mecranın cep telefonları olduğunu fark eden eylemciler, toplanma alanlarını belirten konum mesajları, sloganlar ve isyan mesajlarını göndermeye başlamıştır. Filipinlerdeki telekomünikasyon şirketlerinden biri olan *Smart Communications*'in verilerine göre, tek bir günde 70 milyon kısa mesaj atılmıştı. Çevrimiçi imza kampanyasına ise 91,000 kişi katılmıştı (Cullum, 2010: 61-62; Earl ve Kimport, 2011: 25; Rizzo, 2008: 136; Wong, 2001: 381).

Bu doğrultuda, günümüz toplumsal hareketlerinin örgütlenme ve organize olma sürecinde internet ve mobil teknolojilerden faydalanmaya başladığı söylenebilmektedir. Dijital aktivizmin tarihsel gelişim sürecini dört bölüme ayıran Athina Karatzogianni'n (2015) de belirttiği gibi iletişim teknolojileri geliştikçe dijital aktivizm de bu sürece ayak uydurmaktadır.

2.1.6. Dijital Aktivizme Yönelik Bakış Açıları

Yazında aktivizmin dijital ortamda yapılmasına yönelik olumlu, olumsuz ve kararsız/tarafsız yorumlar bildiren araştırmacılar bulunmaktadır. Aktivizmin mobil telefonlar ve internet temelli platformlar aracılığı ile daha etkili bir biçimde yeni bir sürece girdiğini savunanlar, “iyimserler (optimists)” olarak adlandırılmaktadır. Aktivizmin sokak ve meydan gibi fiziksel alanlarda yapılması gerektiğine inanan, bu yüzden dijital aktivizmi internet tıklamacılığı olarak görenler ve internetin iktidarların kontrolü altında olduğu için dijital aktivizmin etkili ve sonuç veren bir yöntem olarak görmeyenler, “karamsarlar (pessimists)” olarak adlandırılmaktadır. Son olarak ise dijital aktivizmin, aktivistler için hem avantajlar hem de dezavantajlar yarattığını düşünenler ve konuya her iki açıdan yaklaşanlar “kararsızlar (persistent)” olarak sınıflandırılmaktadır (Joyce, 2010: 10). Bu noktada araştırmacıların temelde dijital aktivizmin yarattığı fırsatları veya tehditleri öne çıkaran bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilmektedir.

2.1.6.1. İyimser (Optimist) Bakış Açısı

Dijital aktivizmin getirdiği fırsatlara odaklanan iyimserlerden Leizerov (2000), bu konuyu zaman, mekân, maliyet ve baskı boyutuyla incelemektedir. Buna göre:

Zaman: Aktivistler için bir toplumsal hareket stratejisi geliştirirken, zaman boyutunu iyi ayarlamak en önemli konulardan biri olmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ile beraber aktivistler zamanı daha rahat ve daha etkili kullanabilmektedir. İnternet ve akıllı telefonların kullanımı günün her saatinde mümkün olmakta ve kesintisiz iletişim ve koordinasyon sağlanabilmektedir.

Dolayısıyla, dijital teknolojiler aktivistler açısından zamanın etkin kullanımına olanak sağlamaktadır.

Mekân: Aktivizm için eylemin yapıldığı ortam/ortamlar önemli olmaktadır çünkü mekân, eylemin yapılış şeklinden ulaşacağı insan sayısına ve başarılı olup olmayacağına kadar pek çok durumu etkileyen bir unsurdur. Siber alan ise sınırlı bir alan olmayıp çok sayıda insanı içine alabilmekte aynı zamanda, bu alanda sonsuz veriler üretilebilmekte ve dağıtılabilmektedir. Bu durum aktivistlere rahat hareket etme olanağı sunmaktadır.

Maliyet: Pek çok aktivist grubun bir toplumsal hareketi gerçekleştirirken en çok sorunla karşılaştıkları nokta ve en güçsüz yönlerinden biri maliyet konusu olmaktadır. Sivil toplum örgütleri, kolektif gruplar, inisiyatifler, dernekler veya dağınık bir şekilde bir araya gelen topluluklar düzenli ve güvenilir gelir kaynakları olmaksızın, kurumsallaşmış güçlü rakiplere karşı mücadele yürütmektedir. Bugün temel bilgisayar bilgisi ile bir internet sitesi kurulabilmekte, sosyal ağlar üzerinden hesaplar alınabilmekte ve devlet yetkililerinden sivil vatandaşlara kadar pek çok kesimle doğrudan iletişime geçilebilmektedir. Bu nedenle, dijital teknolojilerin özellikle iletişim harcamalarına ayrılan bütçeleri düşürdüğü söylenebilmektedir.

Baskı: Aktivizmin başarıya ulaşması için çeşitli yöntemlerle doğru hedef gruplara baskı uygulanması gerekmektedir. İnternet siteleri, sosyal medya uygulamaları ve cep telefonları aktivizmin baskı boyutuna yeni araçlar kazandırmıştır. Üstelik bu araçlar oldukça hızlı ve etkileşimlidir.

Bu açıklamalara bakılarak, Leizerov (2000)'un yeni iletişim teknolojileri ile beraber aktivizmin güçlendiğini ve pek çok avantaj elde ettiğini ifade ettiği söylenebilmektedir. Dijital aktivizm, aktivistlere zamanı daha geniş kullanma olanağı tanımakta, sınırsız bir siber mekân yaratmakta, bir eylem planlamak, onu hayata geçirmek ve geniş kitlelere ulaşmak için ihtiyaç duyulan maddi giderleri düşürmekte ve sosyal ağlar başlı başına baskı mekanizması olmaktadır.

PetitionOnline gibi çevrimiçi hizmetler ücretsiz olarak mektup ve e-posta kampanyaları için imkân sunmakta ve eylemcilerin ve organizatörlerin boykot çağrılarını ücretsiz olarak yapmalarına izin vermektedir. Çağrıyla ilgilenen herhangi

bir birey, web sitesi üzerinden sadece birkaç dakika içinde imza kampanyasına katılabilmekte, kampanya ile ilgili düşüncelerini yetkililere mesaj olarak yazabilmekte ve çevrimiçi faks gönderebilmektedir (Kavada, 2010: 105; Earl ve Kimport, 2011: 11). Aynı zamanda, aktivizmde en çok tercih edilen yöntemlerden biri olan imza kampanyaları eskiden teker teker bireylere ulaşılarak yapılmaya çalışılmaktaydı ve geniş kitlelere ulaşarak destek toplamak zor olmaktadır. Hem zaman hem insan hem maliyet hem de emek isteyen dilekçe ve imza kampanyaları bugün internetteki portallar, sayfalar, gruplar ve internet siteleri tarafından kolaylıkla yapılabilmektedir. Bu durum, şüphesiz dijital aktivizmin gücünü ve etkinliğini artırmaktadır. Örneğin, Greenpeace Siber-aktivist Topluluğu (Greenpeace Cyber-activist Community) hükümetlerin çevreyle ilgili yasa ve politikalarına karşı dijital ortamda küresel olarak destek toplamaya çalışmaktadır. 2000 yılından beri sisteme kayıtlı 116.000'den fazla siber aktivist, 35.000'den fazla eylem çağrısına destek vermiş ve 160.597 tane e-dilekçeyi yetkililere göndermiştir (The Digital Governance Initiative, 2018).

Scholz'a (2010: 30) göre yeni medya her ne kadar aktivistlerin karşılaştıkları sorunlara tam anlamıyla bir çözüm üretememiş olsa da en azından, özellikle baskıcı rejimlerde karşılaşılan internet yasakları veya düşünce özgürlüğünün kısıtlanması gibi durumların hafifletilmesi veya belli noktalarda delinmesine katkı sağlamaktadır. Bu anlamda, yazarın dijital aktivizmi demokrasiyi güçlendiren bir unsur olarak kabul ettiği söylenebilmektedir. Benzer şekilde, Devillart ve Waniewski (2010: 197) de yeni iletişim teknolojilerinin sivil toplumu güçlendirdiğini belirtmektedir. Sivil toplum örgütlerinin birliği için çalışan Uluslararası Dernekler Birliği'ne göre dünya genelinde 1980 ila 2007 yılları arasında sivil toplum örgütlerinin sayısı yüzde 700 oranında artmıştır. Buna bakılarak demokrasinin bir gerekliliği olan sivil topluma katılımın internet tarafından desteklendiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Bugün bir toplumsal hareket düzenlemek isteyen bir sivil toplum kuruluşu, bir platform veya bir grup insan çok kapsamlı yazılım veya teknik bilgisine sahip olmadan bloglar, forumlar, sohbet odaları, Facebook sayfaları ve grupları kurabilmekte ve Twitter, YouTube ve Instagram gibi platformlarda fikirlerini aktarabilmektedir. Bu platformların etkileşimli bir şekilde kullanılabileceği, metin,

görsel, ses, video ve diğer içeriklerin etkili bir şekilde hedef kitlelere iletilebileceğini çok kısa zaman öncesine kadar hayal etmek bile zor bir durumdu. Ayrıca günümüz eylemlerinde çevrimiçi alanlarda sanal ile fiziksel birbirinden ayrılmamış bilakis birbirini destekleyen ve tamamlayan bir yapıya sahiptir (Gurak, 2014).

Amerika'nın en güçlü lobicilerinden Çin'deki muhalif gruplara kadar her kesimden aktivist internetin gücünün farkına varmış durumdadır. Bir kampanya için destek toplama, toplumsal bir konu hakkında farkındalık yaratma, fon yaratma ve toplama gibi pek çok konuda dijital medyanın kullanımı sonuç verebilmektedir (Wong, 2001: 381; Gurak, 2014: 7).

İnternet, bilgiye erişmek dışında, eylemcilerin kendi içeriklerini yaymalarına ve amaçlarına dikkat çekmelerine yardımcı olmaktadır. Yurttaş gazeteciliğinin öncüsü *Indymedia*, açık yayın ilkesine dayanmakta olup aktivistlerin kendilerinin bizzat haberleştirdikleri hikâyelerini yayınladıkları bir internet haber sitesidir. Bu platform, Amerika'daki Seattle gösterileri sırasında ana akım medyanın protesto gösterileri ile ilgili kamuoyunu yeterince ve doğru şekilde bilgilendirmemesi sonucunda bir grup aktivist tarafından kurulmuştur. Seattle gösterileri sırasında siteyi 2 milyon kişi ziyaret etmiş olup konuyla ilgili sağlıklı bilgi akışı buradan gerçekleştirilmiştir. Başarılı bir dijital aktivizm örneği olarak adlandırılabilir bu durum, aktivistlerin doğru stratejiyi doğru zamanda gerçekleştirdiklerinde oldukça başarılı sonuçlar alabileceklerini göstermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda ihtiyacın doğru tespit edilmesi de bu noktada önemli olmaktadır. Yine 2009 yılında Londra'daki G20 zirvesinde yapılan protesto gösterilerinde iki farklı grup bir dizi web sitesi kurarak hem olay yerinden anlık bilgiler paylaşmış, hem eylemcilerin ihtiyacı olacak harita ve lokasyon bilgilerini paylaşmış hem de bir eylemcinin tutuklanması durumunda bilmesi gereken yasal hak ve süreçleri konusunda Bilgi vermiştir (Kidd, 2003; Kavada, 2010: 105-106).

2.1.6.2. Karamsar (Pesimist) Bakış Açısı

Belaruslu araştırmacı Evgeny Morozov, internet teknolojileri, yeni medya ve dijital aktivizm gibi kavramlara eleştirel yaklaşmakta ve iyimserleri siber ütopyacı olarak nitelendirmektedir. Morozov (2011) *The Net Delusion: The Dark Side of the*

Internet Freedom (İnternet Yanılsaması – İnternet Özgürlüğünün Karanlık Tarafı) adlı kitabında, internetin ilk defa ortaya çıktığı zaman diktatörleri devireceği, demokrasiyi geliştireceği, demokratik olmayan ülkelerde azınlıkta kalanların sesi olacağı, küresel medya işletmelerinin tekeli kıracağı ve aktivizme yeni bir boyut kazandıracağına öne sürüldüğünü belirtmektedir. Ancak nasıl yazılı ve görsel basın iktidarların kontrolünde ise yeni medya da aynı şekilde kontrol edilmekte ve devletlerin bir propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.

Aynı zamanda, Morozov dijital aktivizmin tıklamacılıktan (slacktivism) ileri gitmediğini ve bir Facebook grubuna katılarak, bir elektronik imza kampanyasına dâhil olarak veya Twitter hashtaglerine (etiketlerine) yazılar yazarak demokrasinin gelemeyeceğini, bu eylemlerin sadece sanal ortamda kalarak gerçek dünyaya yansımadağını ve insanların toplumsal fayda için bir şeyler yaptığı hissine kapılarak vicdanlarını rahatlattığını belirtmektedir (Gerbaudo, 2012: 7). Morozov'a göre internetin baskıcı yönetimleri zayıflatacağı inancı ancak bir sanrı veya hayal olabilmektedir (Curran, 2012: 4; Morozov, 2017).

Scholz'a (2010: 27) göre ise sadece internet üzerinden yapılan aktivizm eylemlerinin dünya düzenini değıştirmesi veya sorunlu konularda değışim yaratması beklenemez. Böyle bir örnek de yoktur. Pickerill (2003) ise dijital teknolojilerin bilgiye erişimi kolaylaştırıldığını, aktivist örgütlerin koordinasyon ve eylemlerinde maliyetleri düşürdüğünü kabul etmekle beraber çoğunlukla bu teknolojilerin olumsuz yönlerine eğilmiştir. Özellikle dijital medyada insanların kendilerini daha rahat hissetmeleri, içeriklerin editoryal bir süreçten geçmeden yayınlanması ve bir oto sansür geliştirmenin zor olmasından dolayı içeriklerin her zaman yapıcı olmadığını vurgulamaktadır.

2.1.6.3. Kararsız (Persistent) Bakış Açısı

Yeni iletişim teknolojilerine ve dijital aktivizmin bireysel ve toplumsal hayatta yarattığı değışimlere karşı temkinli yaklaşan ve hem olumlu hem de olumsuz yönlerini dile getirenler kararsız/tarafsız bakış açısına sahip grupta yer almaktadır.

Curran (2012), yeni iletişim teknolojilerinin getirdiklerine ve dolayısıyla bu teknolojilerin kullanılarak aktivizmin dijital ortamda yapılmaya başlamasına birkaç noktada iyimser yaklaşırken birkaç noktada da eleştirel ve karamsar yaklaşmaktadır. Buna göre; gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki teknolojiye erişim noktasında yaşanan uçurumun büyüklüğü, özellikle internet ve sosyal medya platformlarında ırk, din, dil, ideoloji ve kültür temelli ayrımcılığın yapılması ve iktidarların internete sansür ve kısıtlama getirmesi gerçek anlamda etkili bir dijital aktivizmin olmasına engeldir. Öte yandan, siber alan dünyanın her yerinden insana açık bir kamusal alan olup insanlar ucuz, hızlı ve interaktif etkileşimde bulunabilmektedir.

Göker (2016: 442)'e göre, ana akım medya toplumunda azınlıkta kalan veya çoğunlukta olmayan kitlelerin sesini duyurma noktasında her zaman duyarlı olmamaktadır. Ancak yeni medya farklı toplumsal kesimlerin kendilerini ifade etmelerine olanak tanımaktadır. Dijital platformlar farklı düşüncelerin özgürce konuşulduğu, müzakerenin edilebildiği, demokrasinin gelişimine katkı sağlayan, toplumsal örgütlenmenin kolaylaştığı ve yaygınlaştığı bir özelliğe sahip olmaktadır. Öte yandan, teknolojik imkânlarla sahip olma oranlarının her kesim tarafından eşit olmamasını ifade eden sayısal uçurumun varlığı dijital medya üzerinden gerçekleştirilen söylem ve eylemlere herkesin eşit oranda katılım gerçekleştiremeyeceğini göstermektedir.

Earl ve Kimport (2011: 21-22), sanal çevrede insanların gerçekte olduğundan farklı şekilde cinsiyet, ırk ve sosyal statüler seçebilmelerine ve kendilerine yeni bir toplumsal kimlik yaratabilmelerine kuşku ile yaklaşmaktadır. Kullanıcılar, sanal hesaplar üzerinden var oldukları için normalde olduğundan farklı bir profil tercih edebilmektedir. Bu nedenle, zaman zaman anonim olmanın verdiği rahatlıkla yıkıcı ve zararlı davranışlarda buldukları düşünülmektedir.

Curran (2012), Göker (2016) ve Earl ve Kimport (2011) dijital medyanın, bireylerin kendilerini ifade etmesinde yeni bir ortam olduğunu belirtirken, aynı zamanda bu ortamın sansüre çok maruz kalmadığı için bireylerin yıkıcı tutumlar içene girebildiklerini ve herkesin eşit şekilde bu teknolojilere ulaşamadığı için kendilerini eşit şekilde ifade etmek şansına sahip olmadıklarını vurgulamaktadırlar.

Murdoch (2010) ise daha farklı bir bakış açısı geliştirerek, internetteki gözetim olgusunun aktivistlerin yüzleştiği en zor durumlardan biri olduğunu dile getirmektedir. Bilgi akışının kesilmesi veya içeriklerin yayından kaldırılması gibi durumlarla karşılaşan aktivistler, bu durumu çeşitli yazılım programları kullanarak aşmaya çalışmaktadır. Özellikle dijitalin her bir bireye kendi medyasını yaratma olanağı sunması, onun güçlü yanı sıra bu medyalarda üretilen içeriğinin her zaman kontrol edilememesi ise zayıf yanlarından biri olabilmektedir.

Yeni medya bugün aşırı iletişim halinde kalma ve yanlış iletişim kurma gibi bir takım sorunlar ortaya çıkarmakla beraber toplu mail, hızlı organize olma ve geniş iletişim olanakları ile aktivistlere çeşitli faydalar da sunmaktadır (Nielsen, 2010: 196).

Son olarak Gerbaudo (2012), sosyal medya platformlarına ve dijital temelli uygulamalara aktivizmin bir tamamlayıcısı olarak yaklaşmaktadır. İnternet teknolojileri aktivizme yeni bir bakış açısı ve yeni formlar kazandırmıştır. Bununla beraber dünya genelinde internete erişim herkes tarafından eşit standartlarda olmadığı ve sosyal medya hesapları olmayan ve internet portallarını, sitelerini, blogları veya video sitelerini takip etmeyen insanların orada yapılan aktivist çalışmalarından haberinin olmayacağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

2.2. Bir Dijital Aktivizm Örneği Olarak Wikileaks

WikiLeaks, 2006 yılında işletmelerdeki bilgi uçuranların, kamu ve özel sektör çalışanlarının işyerlerindeki yasa ve ahlak dışı uygulamaları açık etmeleri için kurulmuş çevrimiçi bir platformdur (Brevini, Hintz ve McCurdy, 2013: 1). Bugüne kadar, dünyanın pek çok yerinden eylemci tarafından devlet yetkililerinin gizli yazışmaları, mailleri, telgrafları, telefon görüşmeleri ve mektupları WikiLeaks'in internet sitesi üzerinden dünyaya açıklanmıştır. Örneğin, sadece Irak ve Afganistan savaşı ile alakalı 700,000 binden fazla gizli belge, kimliği gizli bilgi uçuranlar tarafından açığa çıkartılmıştır (Allen, 2018). Amerikan ordusunda gerçekleştirilen savaş suçlarının 2010 yılında açık edilmesi olayı, WikiLeaks'in tüm dünyanın yazılı ve görsel basınında ses getirmeye başlamasına ve hem kamuoyu hem de yetkililer bazında daha çok ciddiye alınmasına neden olmuştur (Miller, 2017).

WikiLeaks kendisini savaş, yolsuzluk, yozlaşma, casusluk ve insanlık suçu gibi konularda bilgilerin ele geçirilmesi, analiz edilmesi ve yayınlanması konusunda uzman bir örgüt olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda, dünyanın 100'den fazla büyük medya işletmeleri ile işbirliği yapan birçok uluslu bir dijital medya örgütü ve kütüphanesi olduğu kurumsal internet sitesinde belirtilmektedir (Web1, 2018, <https://wikileaks.org/What-is-Wikileaks.html>). Bu noktada WikiLeaks'in kendi kuruluş amacını, gizli kalmış ancak kamu zararı içeren sırların ortaya çıkarılması ve her türlü yanlışın ifşa edilmesi şeklinde ifade ettiği söylenebilmektedir. Bununla birlikte sadece dijital bir web sitesi üzerinden yayın yapan WikiLeaks'in dijital aktivizm faaliyetlerini tamamlaması açısından dünyanın farklı ülkelerinden televizyon, radyo, gazete ve dergi gibi ana akım medya organları ile de işbirliği gerçekleştirdiği görülmektedir.

WikiLeaks'te bilginin kamuoyuna ifşa edilmesi söz konusu olduğu için bu işlemi gerçekleştirecek kişilerin kimliğinin gizli kalması son derece önemli bir konudur. Bu nedenle, WikiLeaks yüksek şifreleme yöntemi ile desteklenen yüksek güvenilirlikli ve takip edilemeyen bir bilgi havuzudur (Brevini ve Murdock, 2013: 40). WikiLeaks kamuoyunda büyük çaplı etki yaratmak ve ses getirmek için ana akım medya ile işbirliği yapma yolunu seçmiştir. Resmi internet sitesinde yayınlanan bir bilgi sızıntısının dünya genelinde duyurulması için sadece internet üzerinde kalmaması ve gazete, televizyon haber ve programlarında duyurularak küresel çaplı bir sonuç edileceği düşünülmektedir (Lynch, 2013: 60).

WikiLeaks'in dijital aktivizmin araçlarından olan web sitesi ve sosyal medya uygulamalarını kullanmayı tercih ettiği gözlenmiş olup SMS, MMS gibi mobil aktivizm veya e-mail ve e-dilekçe kullanıp kullanmadığına dair bilgiye örgütün resmi kanallarından ulaşılamamıştır. Bu kapsamda aşağıda WikiLeaks'in kullandığı tespit edilen sırasıyla Twitter, Facebook ve YouTube hesaplarının 9 Şubat 2018'deki güncel sayısal verileri incelenmiştir.

WikiLeaks'in resmi Twitter hesabından 48 bin 184 tweet atılmış olup 5 buçuk milyondan fazla takipçisi vardır. Pek çok gönderinin 4 bine yakın retweet, 7 binden fazla da beğeni aldığı düşünüldüğünde, takipçiler ile etkileşimin çok yüksek olduğu

söylenmektedir. Toplamda 4 binden fazla fotoğraf ve video paylaşılmıştır. Paylaşım içeriklerinin ise WikiLeaks'in siyasi tema etrafında WikiLeaks'in dijital eylemleri ile ilgili küresel basından haberler, röportajlar ve açıklamalara yer verilmektedir (Web2, 2018, <https://twitter.com/wikileaks>).

WikiLeaks'in resmi Facebook hesabını 3 milyon 775 bin 389 kişi beğenmişken 3 milyon 690 bin 269 kişi takip etmektedir. Facebook sayfasında, açık bir fon oluşturma butonu eklenerek çevrimiçi bağış toplanmakta olup 2013 yılından itibaren toplamda 111 bin 618 avro bağış toplandığı belirtilmektedir. Aynı zamanda, yine gönderilerde çok sayıda görsel ve video kullanıldığı görülmektedir (Web3, 2018, <https://www.facebook.com/wikileaks/>).

WikiLeaks'in resmi YouTube kanalının 77 bin 990 abonesi olup toplam görüntülenme sayısı 4 milyon 304 bin 750'dir. Kanalda özellikle "WikiLeaks'in Sana İhtiyacı Var" (WikiLeaks Needs You!) adlı destek çağrısında bulunulan video dikkat çekmekte ve bu platformun amacını gerçekleştirmesi ve daha çok insana ulaşması için gönüllülere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bunun dışında, diğer videoların da siyasi ve sosyal problem olarak görünen konularda devlet adamlarına ve politikalarına yönelik eleştirel içerikli olduğu ve bilgi sızıntıları ve deşifreleri ile ilgili olduğu söylenebilmektedir (Web4, 2018, <https://www.youtube.com/user/TheWikiLeaksChannel>).

Dijital aktivizmin en önemli araçlarından olan internet siteleri, sosyal medya uygulamaları ve internet gazetelerini etkili şekilde kullanan Wikileaks'in misyonu gereği aktivizm anlayışının, insanları daha çok bilgilendirme yönünde olduğu söylenebilmektedir. Bununla beraber sokak gösterileri, protestolar, sivil direniş veya toplu mail ve dilekçe gibi fiziksel eylemlere yönlendirmek yerine toplumları bilinçlendirerek siyasi tercihlerini etkilenmeye çalışılmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşunun, devlet desteği alamadığı ve hatta devletlerle karşı karşıya geldiği düşünülürse, aktivizm faaliyetlerini yeni iletişim teknolojilerini kullanarak dijital medyada yapmasının en doğru tercih olduğu söylenebilmektedir. Sosyal medya kullanımı ve takipçileri ile etkileşimine bakıldığı zaman başarılı bir strateji izlediği de görülmektedir.

2.3. Dijital Medyanın Aktivizm Aracı Olarak Kullanılması

Günümüzde yeni iletişim ortamları web siteleri, sosyal medya platformları, bloglar, wikiler, forumlar, sohbet odaları, cep telefonları ve haber portallarıdır (Vural ve Bat, 2010). Bu dijital ortamlar günlük hayat içerisinde sık kullanıldığı ve artık fiziksel ortamlardan bağımsız alanlar olmadıkları için hem kurumlar hem de bireyler için önemlidir. İnsanlar toplumsal açıdan önemli bir konu olduğu zaman, konunun muhatabı insanın veya kurumun web sitesine ve sosyal medya hesaplarına yönelmektedir. Aynı zamanda televizyon haberlerini beklemek yerine, konuyu sosyal medyadan anlık olarak daha kapsamlı takip edebilmektedirler. Kamuoyunun da konuya ne şekilde ve hangi yönde tepki gösterdiğini görme şansı elde etmektedirler. Örneğin ABD başkanı Bill Clinton'ın yaşadığı skandalların duyulduğu ilk gün CNN'in web sitesi 12.8 milyon kez ziyaret edilmiştir (Sayımer, 2008, 244).

Sosyal medya platformları ise hem kurumların hem de bireylerin en çok kullandığı dijital medya ortamlarından biridir. Kietzmann ve arkadaşları (2011) sosyal medyanın işlevlerini ve faydalarını kimlik, sohbet, paylaşım, mevcudiyet, ilişkiler, itibar ve topluluk oluşturma olmak üzere yedi alt başlığa ayırmıştır. Buna göre kimlik boyutunda sosyal medyada kurumlar veya bireyler, algılanmak veya görünmek istedikleri gibi bir kimlik oluşturma imkânına sahiptir. Aynı zamanda kullanıcılar demografik bilgilerini, beğenilerini ve alışkanlıklarını sosyal medyada paylaştıkları için kurumlar bu bilgilere erişerek, kendi amaçları doğrultusunda enformasyona dönüştürebilmektedir. Sohbet boyutu ise sosyal medyada kurumlar ve bireylerin, çift yönlü, anlık, hızlı ve sınırsızca iletişim kurabilmesini ifade etmektedir. Sosyal medyada insanlar birbirleriyle tartışmakta, haberleşmekte ve sohbet etmektedir. Paylaşım boyutu sosyal medyanın sosyal olma yönünü açıklamaktadır. Kurumlar ve bireyler görüntüleri, sesleri, videoları, lokasyonları ve bilgileri birbirleriyle paylaşmaktadır. Dünyanın her yerinden kesintisiz bir paylaşım söz konusudur. Mevcudiyet boyutu, kullanıcıların görünür veya gizli olmasını ifade etmektedir. Mevcudiyet kurumlar açısından düşünüldüğünde sadece fiziksel bir ofis, çalışan veya iş değil, aynı zamanda Facebook, Twitter veya YouTube gibi kanallarda paylaşımlar gerçekleştirerek varlık göstermek olarak değerlendirilebilir. İlişkiler, itibar ve topluluk boyutları ise birlikte düşünülürse kurumların sanal ilişki kurabilme

becerileri onların itibarlarını doğrudan etkilemektedir. İçinde buldukları toplumun dinamiklerini ve kurumsal amaçlarını gözeterek kendilerine bir takipçi topluluğu edinebilmektedirler.

Kietzmann ve arkadaşlarının (2011) araştırmaları dijital aktivizmle ilişkilendirilerek değerlendirildiği zaman, dijital aktivizm faaliyetlerinde bulunan kurumların hedef kitlelerine ulaşabilecekleri platformlarda aktif olmaları gerektiği söylenebilmektedir. Sosyal medyanın toplumla etkileşimli bir ilişki kurma, kurumsal amaç ve hedefleri dile getirme ve eyleme geçirilebilecek takipçiler oluşturma özelliği dijital aktivizm gerçekleştiren kurumlar için önemlidir.

Aynı zamanda sosyal medya kullanım oranları dijital medya kanalları içerisinde sosyal medyanın ne kadar çok tercih edildiğini göstermektedir. Bir dijital pazarlama ve reklam ajansı olan We are Social'ın 2016 verilerine göre Türkiye nüfusu 76 milyondan biraz fazlayken, ülkede aktif internet kullanıcı sayısı 46 milyon olarak kaydedilmiştir. Bu durum nüfusun %58'inin internet erişiminin olduğu anlamına gelmektedir. İnterneti her gün kullananların oranı %77, haftada en az bir defa kullananların oranı %16, ayda en az bir kere kullananların oranı %4'tür. Türkiye'de aktif sosyal medya kullanıcı sayısı 42 milyondur. Bu da toplam nüfusun %53'ünün sosyal medya kullandığı anlamına gelmektedir. En çok kullanılan platform %32lik oranla Facebook olurken, %24'lük oranla Whatsapp onu takip etmiş, daha sonra sırayla Messenger, Twitter, Instagram, Google Plus, Skype ve LinkedIn gelmiştir (Dijital in 2016 Report, Erişim Tarihi: 28.03.2018). Tüm bu istatistiklere bakıldığı zaman Türkiye'de sanal ortamların ve sosyal medyanın güçlü olduğu ve kurumlar açısından hedef kitlelere ulaşma noktasında kritik bir konumda bulunduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Nüfusun yarısından fazlasının aktif birer sosyal medya kullanıcısı olması demek, onların internet ortamından paylaşım yaptığı ve gündemi takip ettiği anlamına gelmektedir.

2.4. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı ve Dijital Aktivizm

1960 ve 1970'li yıllardan itibaren endüstri toplumundan post-endüstri toplumuna geçişle başladığı kabul edilen yeni toplumsal hareketler (Kriesi ve Wisler, 1999: 45; Finley ve Soifer, 2001: 144; Lelandais, 2009: 68; Tarrow, 2011: 212;

Cohen, 2016: 101; Melucci, 2016: 75-77) pek çok farklı konu etrafında şekillenmiştir. Yeni toplumsal hareketler kapsamında değerlendirilen başlıca konular ise şu şekildedir; ekolojik hareketler, anti-nükleer enerji hareketi, kadın hakları hareketi, antikapitalist hareket, hayvan hakları hareketi, öğrenci protestoları, eşcinsel hakları hareketi, azınlık hakları, yoksullukla mücadele kampanyaları, mülteci hakları hareketi, devletlerin özerklik hareketleri ve dünya barış hareketidir (Vahabzadeh, 2003; Çoban, 2009; Johnston, Larana ve Gusfield, 2016). Yeni toplumsal hareketlerin “yeni” ifade ile eski hareketlerden ayrılmasının en önemli nedeni bu hareketlerin harekete geçiş biçimlerinin farklılaşması ve yeni iletişim teknolojilerini kullanmalarında yatmaktadır (Yurtbaş, 2017; Şentürk, 2006).

Castells (2013) İsyan ve Umut Ağları kitabında, internetin küresel boyutlarda ağlar oluşturduğunu ve bir kıvılcımla başlayan çağdaş bir toplumsal hareketin tıpkı virüsün yayılma hızı gibi çok hızlı bir şekilde yayıldığını belirtmektedir. Buna örnek olarak ise Tunus, İzlanda, İspanya, Mısır ve Amerika’daki Occupy Wall Street direnişlerini örnek göstermektedir. En başta insanların eğlenceli vakit geçirmesi ve sosyalleşmesi için ortaya çıkan sosyal medya platformları zaman içerisinde insanların örgütlenerek organize olmalarında ve toplumsal hareketleri gerçekleştirmelerinde birer araç olmaya başlamıştır (Babacan, 2014: 143). Aynı zamanda, dünyanın neresinde olursa olsun bir gösteri, kampanya veya eylemin tam anlamıyla başarıya ulaşması için geniş kitlelere ulaştırılması ve duyurulması gerekmektedir. Kamuoyunu bilgilendirme görevini üstelenen medya tekelleştiği ve çıkar gruplarının elinde olduğu için bilgiyi her zaman doğru şekilde yansıtmadığı gibi bazen tamamen yok sayabilmektedir. Bu noktada sosyal medya ana akım medyanın yerini doldurarak eylemlere katılım oranından, katılım şekline ve örgütlenme biçiminden haberleşme biçimine kadar pek çok konuyu etkilemektedir (Deniz, 2015: 88-89).

İnternet, aktivistler arasındaki iletişimin kalitesini etkilemiştir. Tek bir platform üzerinden kısa zaman içerisinde örgütlenme mümkün olduğu için (Curran, 2012: 14-15) dijital aktivizmin yeni toplumsal hareketlerin iletişimsel boyutunu olumlu yönde etkilediği söylenebilmektedir. Ağ toplumu olarak da ifade edilen günümüz toplumlarında (Van Dijk, 2016) nasıl iletişim ve etkileşim süreçleri değişti

ise örgütlenme, eylemde bulunma şekli ve eylemlerin gerçekleştiği mekânlar da değişmiştir. Dijital teknolojiler, çok sayıda ve farklı sınıflardan insanların bir araya gelerek ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel sorunları tartışmalarına olanak tanıdığı için bireylerin bilinçlenmelerine ve harekete geçmelerine de imkân sağlamaktadır (Şengül, Kocatürk ve Bilgili, 2017: 2198).

Yeni toplumsal hareketler ve dijital aktivizm birbirinden ayrı kavramlar olmayıp birbirini tamamlayan iki kavramdır. Geleneksel toplumsal hareketler yürüyüş, sivil itaatsizlik, grev, boykot ve protesto gösterileri iken, yeni toplumsal hareketlerde bu tür eylemlere sanal göstericiler anlık olarak dâhil olabilmektedir (Aydın, 2016: 219). Aynı zamanda, internetten haberleşmek ve iletişim daha kolay olduğu için sanal eylemlere çok sayıda dijital aktivistin katılabildiği söylenebilmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, alternatif medyaların kurulmasına olanak tanıdığı için yerel hareketler küresel çevrelerin dikkatini çekebilmiş ve örgütlenme süreçlerinde gördükleri destek güçlenmiştir (Kezban, 2013: 142).

Pickerill (2003: 24) ise yeni toplumsal hareketlerde dijital teknolojilerinin kullanımına eleştirel yaklaşarak, bu teknolojilerinin kullanımının toplumsal hareketlerin hızını artırdığını, maliyetini düşürdüğünü ve mesajların olduğu şekliyle kitlelere iletilmesi noktasında aracı olduğunu kabul etmektedir. Ancak dijital aktivizmin, toplumsal hareketlerin başarıya ulaşma oranını ne kadar artırdığının tartışma konusu olduğunu ve dijital aktivizmin her zaman bir toplumsal hareketi olumlu şekilde sonuca götürmeyebileceğini belirtmektedir. Bu noktada, yukarıdaki dijital aktivizme yaklaşımlar bölümünde açıklandığı üzere dijital aktivizme karşı iyimser ve karamsar yaklaşan araştırmacılar mevcuttur. Yeni toplumsal hareketlerin yeni bir araç olarak dijital aktivizme yönelmesi ile ilgili de benzer görüşler bulunduğu söylenebilmektedir.

1999 yılında Indymedia'nın ortaya çıkışından 2009 yılında Kopenhag'daki uluslararası iklim protestolarına WikiLeaks sızıntılarından, Amerika'daki Wall Street işgali ve Arap baharına kadar çok sayıda iletişim devrimi, dijital medyanın yeni toplumsal hareketler üzerindeki etkisini net bir şekilde somutlaştırmaktadır (Widick, 2014: 62).

Sonuç olarak, dijital medya teknolojileri yeni toplumsal hareketleri şekillendiren ve pek çok yönden güçlendiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Aktivistler, tıpkı Seattle eylemlerinde olduğu gibi dijital medyayı doğru kullandığı sürece geleneksel medyanın baskı ve filtrelerinden kaçabilmektedir. Günümüzde konusu ve ilgi alanı ne olursa olsun, toplumsal değişim için bir araya gelen sivil toplum kuruluşları ve platformları internet, sosyal medya ve akıllı telefonlardan faydalanmaktadır.

2.5. Dijital Aktivizm ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki Bağlantı

Batı toplumlarında ortaya çıkan sivil toplum, devlet dışındaki örgütlenmeyi ifade etmekte olup bu örgütlenmeyi gerçekleştiren yapılanma da sivil toplum örgütleri olarak adlandırılmaktadır (Aksoy, 2008: 20). Sivil toplum devletin birebir müdahale etmediği sosyal, kültürel ve ekonomik alanları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu alan ise kendi kuralları, yönetim anlayışı ve ilkeleri olan özerk bir alandır (Biber, 2011: 12). Touraine'e (2011) göre bireylerin eylemsel bir şekilde kendi varlıklarını ortaya koydukları alanı, sivil toplum olarak nitelendirmekteyiz. Aynı zamanda, bireysel özgürlüğün ve egemen güçlere karşı yürütülen toplu eylemlerin yeri de sivil toplum olmaktadır.

Yeni iletişim teknolojilerinin hayatımıza girmesi ile beraber, küreselleşmiş sivil toplum kavramı ortaya çıkmaya başlamış ve internet ve sanal ağların yaygınlaşması, sivil toplumu güçlendirmiştir (Paker, 2012: 153).

İnternet ve dijital teknolojiler aracılığıyla, günümüzde sivil toplum örgütleri gönüllüleri veya hedef kitleleri ile e-mail ve haber bültenleri ile düzenli bir şekilde etkileşime geçmekte, sosyal medyadan nitelikle insanlara ulaşabilmekte, web sitesi aracılığıyla kendilerini ifade etme ve güvenilirlik oluşturma ve çevrimiçi bağış toplama faaliyetleri yürütmektedirler (Dondurucu, 2016: 185).

Küresel boyutlarda ve ulusötesi olarak faaliyet yürüten sivil toplum örgütleri, uluslararası sahneyi karar vericilerle paylaşmaya çalışmakta ve devletler kadar güçlü olmasalar da sahip oldukları binlerce veya milyonlarca üyeleriyle, dünya

başkentlerindeki merkez ofisleriyle, büyük bütçeleriyle ve yeni iletişim teknolojilerine hâkimiyetleri ile aktivizm faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu örgütlerden ilk akla geleni ve dünyanın en büyük sivil toplum örgütlerinden olan Greenpeace'dir (Özel, 2015: 77).

Yeni toplumsal hareketlerin bir türü olan çevreci hareketlerin, diğer hareket türlerine göre dijital medyayı daha çok kullandığı görülmektedir. Yerel, ulusal ve uluslararası olarak faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, eldeki sınırlı imkânlar nedeniyle ve ana akım medyanın ilgisini çekmeme olasılığını ortadan kaldırmak için dijital medyayı kullanmakta ve faydalı bulmaktadır. Sivil toplum kuruluşları hedef gruplara ulaşmak için televizyon, radyo, gazete ve dergi gibi ana akım medya araçları ile beraber iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucunda web siteleri, e-bülten, e-mail ve sosyal medya platformlarını kullanmaya başlamışlardır (Boztepe, 2014).

2.6. Dijital Aktivizmin Bir Boyutu Olarak Çevreci Dijital Aktivizm

2.6.1. Çevreci Toplumsal Hareketlerin Kavramsal Boyutu

Andrew Dobson (2001) yazında birlikte kullanılan çevrecilik ve ekolojik hareketler kavramları noktasında bir ayrıma vurgu yapmaktadır. Buna göre çevrecilik, çevre sorunlarının çözümü noktasında mevcut değer, üretim ve tüketim anlayışlarında temel ve önemli bir değişiklik yapmaksızın yeni bir yönetim anlayışıyla çözülebileceğini savunmaktadır. Ekolojik hareketler ise dış dünyayla ilişkimizde, sosyal ve siyasi hayat ve bakış tarzımızda sürdürülebilir, gerçekçi ve radikal değişiklikler yapılmasını öngörmektedir. Bu noktada bu çalışmada, sivil toplum örgütlerinin, aktivistlerin ve gönüllülerin kendilerini çevreci olarak tanımlamalarından, medyada bu konudaki haberlerde çevreci hareketler veya çevreci örgütler ifadeleri kullanılmasından dolayı çevreci dijital aktivizm terimi kullanılması tercih edilmiştir. Aynı zamanda, Türkçe yazında ekolojik hareketler yerine çevreci hareketler kavramının kullanıldığı da gözlenmektedir (Ceritli, 2001; Kılıç, 2002; Balkaya, 2014; Şengül, Kocatürk ve Bilgili, 2017; Öztürk, 2017).

Yeni toplumsal hareketlerin önemli çalışma konularından biri olan çevreci hareketler son yıllarda araştırmacılar, siyasetçiler, sivil vatandaşlar, medya ve aktivistler tarafından önemsenen bir konu olarak dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Küresel Çevre Fonu (GEF) başta olmak üzere uluslararası çevre kuruluşları, çevre örgütleri, gönüllüleri ve hareketleri, çevre sorunlarına duyarlı kamuoyu gibi aktörler küresel anlamda çevreyi korumak ve çevre siyasetini oluşturmak noktasında önemli çalışmalar yürütmektedir (Paker, 2012: 157). Bu nedenle, çevreci hareketlerin sivil toplum örgütlerinin çalışma ve çabaları ile yükseldiği ve dünya siyasetinde yer edinen bir konu olduğu söylenebilmektedir. Çevreci hareketlerin ortaya çıkmasında toprak, su ve havadaki aşırı kirlilik, çevreye verilen zararların bilimsel yöntemlerle ölçülmeye başlanması, küresel ısınmanın etkisi ile ozon tabakasının zarar görmesi nükleer enerji üretimi, savaşlar, kentleşme, tüketim toplumu ve kapitalizm gibi unsurların etkili olduğu görülmektedir (Göktolga, 2013: 131).

Çevreyi, doğa ve doğaya ait öğeleri koruma düşüncesi olan çevrecilik, 19. yüzyılın ikinci yarısında ilk defa ortaya çıkmaya başlasa da tam olarak bir toplumsal hareket haline dönüşmesi 1970'li yıllardan sonra ivme kazanarak 1980'li yıllara rastlamaktadır (Kılıç, 2002: 96). Bu anlamda çevreci hareketlerin, toplumsal hareketler sahnesine ilk çıkışı tarihte 68 olayları olarak ifade edilen gençlik hareketleridir. Çevreci hareketlerin 1979'lardan başlayarak ise siyasal bir oluşumun içine girdiği ve yeşiller hareketi olarak her alanda mücadele başlatıldığı bilinmektedir (Ceritli, 2001: 214). Türkiye'de çevreci sivil toplum örgütlerinin kurumsallaşma süreci 1990'lı yıllarla beraber gerçekleşmiştir. Çevreci sivil toplum örgütlerinin kurumsallaşarak projeler, kampanyalar üretmesi ve etkin bir aktivizm faaliyeti yürütmesi ancak 1990'lı yılların sonuna doğru mümkün olmaya başlamıştır (Öztürk, 2017: 451). Bu açıklamalara bakarak, diğer yeni toplumsal hareket örneklerinde olduğu gibi çevreci hareketlerinde post-endüstriyel topluma geçişle beraber güçlenerek yükseldiği söylenebilmektedir.

1980'li yıllardan sonra küresel ısınma, ozon tabakasındaki tahribat, tropikal yağmur ormanlarının yok edilmesi ve diğer küresel çevre sorunları, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin en büyük meselelerinden bir haline geldikten sonra, 1992

yılında Birleşmiş Milletler Küresel Çevresel Sorunları (Global Environmental Issues) temalı 120 ülkenin katıldığı bir konferans düzenleyerek sorunu resmen kabul etmiştir (Fadaee, 2011: 82-83). Bu konferansın aynı zamanda çevreci toplumsal hareketlerin kurumsallaşmaya başladığı döneme denk geldiği düşünülürse, çevreci sivil toplum örgütlerinin kurumsallaşma sürecini de hızlandırdığı söylenebilmektedir.

Çevre ve çevreciliğin bu kadar önemsenen bir konu olmasında çevrenin dünya milletlerinin malı sayılması, devletler üstü bir noktada bulunması ve kullanımının herkese ait olması yatmaktadır (Paker, 2012: 157). Aynı zamanda, çevre sorunlarının yerel boyutlardan çıkarak uluslararası bir sorun haline gelmesi, insan hayatını direkt ilgilendiren ve tehdit eden bir unsur olması ve dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir çevre sorununun ekosistemin işleyişinden dolayı farklı bölgelerdeki insanları da etkilemesi çevreci hareketleri ortaya çıkarmaktadır (Koparal, t.y.: 25). Çevreci hareketlerin aciliyet içeren bir bağlama sahip olması ve kapsayıcı yönü, onun diğer yeni toplumsal hareketlerden ayrıldığı noktalardan biri olmaktadır.

Farrell (2011) aktivistlerin çevreci toplumsal hareketlere katılımında ise, ahlaki sorumlulukların ve kültürel özelliklerin öne çıktığını belirtmektedir. Doğanın kutsal sayılması, insan hakları kadar hayvan, bitki ve diğer bütün canlıların yaşam haklarının korunması güdüsü ve doğayı koruma bilinci ile beraber toplumdaki kültürel kodlar, çevreci aktivizme yaklaşımı etkilemektedir. Bu noktada, çevreci toplumsal hareketlerin mücadele yürüttüğü konu bağlamında hedef kitlesinin oldukça geniş olduğu söylenebilmektedir.

Şengül ve arkadaşları (2017: 2184) çevreci hareketlerin gerçekleştikleri mekânları somut ve soyut (dijital) olmak üzere iki ayırmaktadır. Buna göre yerel ve kökleşmiş hareketler somut mekânlarda ortaya çıkarken, çevre sorunlarına anlık tepkilerin geliştiği ve genel taleplerin dile getirildiği hareketler daha çok sanal ortamları ifade eden soyut mekânlarda gerçekleşmektedir. Bu kapsamda başarılı bir çevreci hareketin sadece fiziksel veya dijital ortamda değil her ikisinde birden var olması gerektiği ve birbirini destekleyerek ilerlemesi gerektiği de söylenebilmektedir.

Küresel çevre sorunları konusunda yürütülen faaliyetler ve çabalar sivil toplum örgütleri tarafından üstlenilmiştir (Göncü, t.y.: 67). Çevreci sivil toplum örgütlerinin de değişim yaratabilecek otoritelerden çeşitli talepleri olmaktadır. Bu talepler aynı zamanda çevreci hareketlerin ulaşmak istedikleri hedefler olarak da düşünülebilmektedir. Genel anlamda çevreci toplumsal hareketleri gerçekleştiren örgüt ve aktivistlerin talepleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımı,
- Küresel çevre güvenliğini sağlamak,
- Atıkların azaltılması ve tasfiyesi,
- İklim değişikliklerini önleyici politikalar alınması,
- Toplumsal üretim ve tüketim alışkanlıklarından kaynaklanan sorunların çözümüne yönelik hedefler belirlemek,
- Çevresel iyileştirmeler,
- Halkın bilgilendirilerek çevre bilincine sahip olmasını sağlamaktır (Ceritli, 2001: 220; Göncü, t.y.; 72; Hoşgör, 2016: 54-55).

2.6.2. Çevreci Dijital Aktivizm

Dijital aktivizmin en yaygın yapıldığı alanların başında çevreci hareketler gelmektedir. Çevre problemleri yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası arenada ilgi uyandırmakta ve bu alanda faaliyet gösteren pek çok sivil toplum kuruluşu aktif bir şekilde çalışmaktadır (Pickerill, 2003: 5). Çevreci oluşumlardan Ekoloji Meclisi, Kuzey Ormanları Savunması, Marmara'yı Savunuyoruz, Yeşil Direniş ve İstanbul Kent Savunması gibi pek çok topluluğun sıklıkla sosyal medya platformları üzerinden eylem çağrısında bulunduğu görülmektedir. Aynı zamanda, bu topluluklar yeni iletişim teknolojileri sayesinde tabanlarını genişletmeyi ve daha fazla sayıda kişiye ulaşmayı hedeflemektedir (Hoşgör, 2016: 67).

Dijital aktivistlerin en çok kullandıkları taktikler, toplu e-posta gönderme, blog içerikleri üretme, YouTube, Facebook, Twitter, Snapchat, Instagram gibi sosyal ağlardan hesaplar açarak paylaşımlar gerçekleştirme, internet adresi oluşturma, çevrimiçi portallar ve forumlar geliştirme ve kendi internet gazetelerini oluşturma gibi girişimlerdir (Görkem, 2015). Bu girişimlerin maliyeti düşük, doğaya ve çevreye

zararı olmayan ve pratik uygulamalar olduğu düşünülürken çevreci örgütlerin basılı el broşürleri, pankartlar, ilanlar, televizyon ve internet reklamları gibi uygulamaların yerine bu taktikleri benimsemelerinin amaçlarına uygun düştüğü söylenebilmektedir.

Aktivist hareketler içerisinde hem önemli hem de güçlü bir yer tutan çevreci toplumsal hareketler, dijital aktivizm faaliyetlerini yürütürken şirketleri, devletleri ve kamuları çevreye duyarlı, daha sürdürülebilir çevre politikalarının üretimi, ürün ve hizmetlerin zararlarının azaltılması, tüketim alışkanlıkları konusunda bilinçlendirme ve çevresel sorumluluk konusunda harekete geçirmeye çalışmakta ve mesajlar vermektedir (Özel, 2015: 86).

Aktivistler artık yüz yüze bir araya gelmeyi beklememekte ve ana akım medyanın, kamuoyunun ve yetkililerin ilgisini çekmek için geleneksel halkla ilişkiler yöntemlerini her zaman kullanmayı tercih etmemektedirler. Örneğin, Change.org gibi dijital aktivizmin yürütüldüğü platformlar aracılığı ile imza kampanyaları başlatılmakta ve sosyal ağlar üzerinden bu kampanyalar karar alıcı mekanizmalara doğru iletilmektedir (Önder, 2016: 33).

Yeşil Artvin Derneği tarafından Artvin şehrindeki ormanlık alanlarda maden arama ve işletme çalışmalarına karşı başlatılan #ArtvineDokunma kampanyasını 152 bine yakın kişi desteklemiş, Ege bölgesindeki zeytinlik alanların imara açılması ve termik santrallerin kurulmasına karşı başlatılan #ZeytinHayattır kampanyasını 301 binden fazla kişi desteklemiş, Kalamış yat limanının imara açılmasına karşı başlatılan kampanyayı 137 bine yakın kişi desteklemiştir (Change.org, <https://www.change.org/>, Erişim Tarihi, 18.02.2018). Dünya üzerinde 200 milyon Türkiye’de ise 9 milyondan fazla aktif kullanıcısı olan Change.org, başlatılan her bir kampanyanın sonuca ulaşması için yürütücülere pek çok istatistikî bilgiler sunmakta ve kampanyanın istenilen mercilere ulaşıp ulaşmadığı ve değişim yaratıp yaratmadığı noktasında da geri bildirimler sunmaktadır.

Onat (2017: 300), birer dijital aktivizm aracı olan sosyal ağların (Facebook, Instagram ve Twitter) çevreci toplumsal hareketlere katılımında oynadığı rolü araştırmak üzere Greenpeace, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal

Varlıkları Koruma Vakfı ve Karadeniz İsyandadır Platformu üzerinde nicel bir araştırma yapmıştır. Buna göre Greenpeace'in katılımcılarının yaklaşık % 18'lik bir kesimi tarafından sosyal ağlardan fark edildiği, bu oranın Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı için % 16,53 ve Karadeniz İsyandadır Platformu için % 60 olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu araştırma, yeni medyanın çevreci platformların varlığının bilinmesine etkisini açık bir biçimde göstermektedir.

Yılmaz, Dündar ve Oskay (2015) dijital aktivizm eylemlerinin, sokak ve meydan eylemleri kadar etkili olup olmadığını, ne kadar ses getirdiğini ve dijital aktivizmin bilinirliğini ölçmek için üniversite öğrencileri üzerinde nicel bir çalışma yürütmüşlerdir. Buna göre katılımcılar 'Aktivist eylemlere destek veriyor musunuz?' sorusuna %72,7 oranında evet, % 27,3 oranında hayır yanıtını verirken, aktivist eylemlere destek veren bireylerin % 80 oranında aktivist faaliyetleri sosyal ağlarda paylaştıkları görülmektedir. Bireylerin % 84,6'sı ise internette gelişen aktivist eylemlerin başarılı olduğunu ve amacına ulaştığını düşünmektedir.

Dijital aktivizm kavramı yazında yeni ele alınan bir kavram olması ile beraber, dijital aktivizmin yeni toplumsal hareketlerle ilişkisini inceleyen de az sayıda eser bulunmaktadır. Özellikle çevreci sivil toplum kuruluşlarının aktivizm faaliyetlerini yoğun olarak dijital medya üzerinden gerçekleştirdikleri bilirse de bu konuda yeterli bir alan yazın oluşmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVRECI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DİJİTAL AKTİVİZM UYGULAMALARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, çevreci yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı, örgütlenme süreci ve kamuoyuyla iletişimde dijital aktivizm faaliyetlerinin etkisinin belirlenmesidir. Ayrıca, çevreci sivil toplum örgütlerinin yeni iletişim teknolojilerinin olanaklarından olan internet sitelerini, sosyal medya uygulamalarını ve cep telefonlarını dijital aktivizm kapsamında ne sıklıkta ve hangi hedefler doğrultusunda kullandıklarını belirlenmesi de amaçlanmaktadır. Günümüzde aktivizm faaliyetlerini ve eylemlerini, dijital teknolojilerden ayrı düşünmek çok zordur. Kurumsal başarıyı, daha fazla destekçi ve gönüllü kazanmayı, bağış ve fon toplamayı ve toplumsal değişim yaratmayı hedefleyen her bir çevreci sivil toplum kuruluşu, yeni iletişim teknolojilerini doğru ve etkin bir şekilde kullanmak durumundadır.

Bu amaçla yazın kısmında dijital aktivizmin ne olduğu, araçları ve nasıl kullanılması gerektiğine değinilmiştir. Araştırma bölümünde ise çevreci sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizm uygulamalarının yazındaki kuramsal bilgilerin karşılaştırılması planlanmaktadır. Dijital aktivizm kavramının iyice anlaşılması ve çevreci sivil toplum örgütleri tarafından doğru bir şekilde uygulanması durumunda, sürdürülebilir bir doğa ve yaşamın kurulması yolunda daha hızlı, ucuz, etkili ve etkileşimli bir medyadan da doğru şekilde faydalanılabileceği düşünülmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen araştırmanın aşağıda yer alan sorulara yanıt vermesi amaçlanmaktadır:

- Çevreci sivil toplum kuruluşları kamuoyuna, gönüllülere ve yetkililere ulaşmak için hangi dijital medya araçlarını kullanmaktadır?
- Çevreci sivil toplum kuruluşları dijital medya araçlarını hangi hedeflere ulaşmak için kullanmaktadır?
- Çevreci sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizme bakış açıları nasıldır?

- Dijital aktivizm yöntemi ile yürütülen kampanyalar başarılı olabilmekte midir?
- Dijital medyanın aktivist eylemlerde kullanılması aktivizmin etkinliğini arttırmakta mıdır?

3.2. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemi, yeni bir toplumsal hareket türü olarak ortaya çıkan ve çevreci hareketlerde yakın zamanda kullanılmaya başlanan dijital aktivizm uygulamaları üzerine yapılan çalışmaların çok sınırlı düzeyde olması ve söz konusu çalışmalar kapsamında nitel ve nicel veri sağlayan araştırmaların yeterli düzeyde gerçekleştirilmemesidir.

Konunun sahip olduğu kapsam ve önem değerlendirildiğinde, dijital aktivizm hem uygulamada hem de teoride çok yeni bir alan olup bu alanın çevreci hareketler boyutunda incelenmesine dair ulusal ve uluslararası yazında yapılan çalışma ve araştırmaların yeterli düzeyde olmadığı söylenebilmektedir.

Aynı zamanda, bu konu ile ilgili olarak yazılmış bir tez çalışmasına da ulaşılamamıştır. Bu nedenle, hem çevreci yeni toplumsal hareketlerin anlaşılması hem de çevreci kuruluşlardan yola çıkarak dijital aktivizmin nasıl uygulandığının gözler önüne serilmesi, çalışmayı önemli kılmaktadır. Bu araştırmanın, ilgili alanda gelecekte yapılacak çalışmalara bir temel oluşturacağı ve örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın konuya ilişkin yeni araştırmalar açısından öncül olma işlevini üstlenerek alandaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

3.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamını toplumsal hareketlerde ön plana çıkan ve dijital aktivizm açısından en fazla yararlanılan alanlardan birinin çevre olmasından ötürü Türkiye’de çevre alanında faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizm uygulamaları oluşturmaktadır. Bir sivil toplum kuruluşunun çevreci olarak kategorize edilmesinde ise ulusal ve uluslararası yazından araştırmacıların geliştirdikleri tanımlar, kriter olarak baz alınmıştır. Buna

göre çevrecilik; doğa ve toplum arasında eşit ilkelerin kurmak, içinde yaşanılan çevre ile ilgili olumlu yönde düzenlemelerin yapılması için çevre sorunlarının toplumsallaştırılmasına çalışmak ve doğa farkındalığı ve kaynakların devamlılığını sağlamak için sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik perspektifi etkilemeye çalışmaktır (Ceritli, 2001; Dobson, 2011; Fadaee, 2011; Farrell, 2011; Balkaya, 2014; Bozkurt, 2016; Öztürk, 2017). Bu amaçları gerçekleştirmeye çalışan gönüllü bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları topluluklar ise çevreci sivil toplum kuruluşları olarak ifade edilmektedir.

Tablo 3.1: Araştırmaya Dâhil Edilen Sivil Toplum Kuruluşları

	Sivil Toplum Kuruluşunun Adı	Faaliyet Alanı
1	Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı	Ulusal
2	Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı	Ulusal
3	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı	Ulusal
4	Doğa ve Çevre Vakfı	Ulusal
5	Doğa Derneği	Ulusal
6	Doğa ile Barış Derneği	Ulusal
7	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı	Ulusal
8	Deniz Temiz Derneği/TURMEPA	Ulusal
9	Türkiye Çevre Eğitim Vakfı	Ulusal
10	Türkiye Çevre Koruma Vakfı	Ulusal
11	Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı	Ulusal
12	Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu	Ulusal
13	Greenpeace Türkiye	Uluslararası
14	Dünya Doğayı Koruma Vakfı	Uluslararası

Bu kapsamda Türkiye’de faaliyet gösteren toplamda 14 adet çevreci sivil toplum kuruluşunun varlığı tespit edilmiştir. Araştırmanın yapılacağı çevreci sivil toplum kuruluşlarının sayısının fazla olmamasından ve her birinin gerçekleştirdiği

dijital aktivizm faaliyetlerinin ulaşılabilir olmasından dolayı araştırmada tam sayıma gidilmiş ve örneklem kullanılmamıştır.

Araştırmanın temel sınırlılığı ise araştırma kapsamında yer alan tüm sivil toplum kuruluşları ile yarı yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirilememiş olmasıdır. Sadece çevre alanında faaliyet gösteren ve dijital aktivizmden tam olarak yararlandığı tespit edilen iki uluslararası sivil toplum kuruluşu ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında yer aldığı tespit edilen on iki ulusal ve iki uluslararası sivil toplum kuruluşunun dijital aktivizm uygulamalarına yönelik mevcut durumu ortaya koymayı amaçlayan çalışma kapsamında, öncelikle nitel araştırma yöntemleri kapsamında yer alan içerik analizi tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir.

14 çevreci sivil toplum kuruluşunun kurumsal web sayfası ve sosyal medya hesaplarına yönelik içerik analizi gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi tekniğinin uygulanması aşamasında araştırma evrenini oluşturan tüm çevreci sivil toplum kuruluşları araştırma kapsamına dahil edilmiştir. İçerik analizinden elde edilen bulgular doğrultusunda yoğun biçimde dijital aktivizm uygulamaları gerçekleştiren iki çevreci sivil toplum kuruluşu ile daha detaylı verilerin toplanması için nitel araştırma yöntemleri kapsamında yer alan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bu kısmının örneklemine ise, araştırma evreninde yer alan tüm sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizmi yoğun biçimde kullanmadığı tespitinden hareketle, sadece iki sivil toplum kuruluşu oluşturmaktadır.

3.5. Araştırma Bulguları ve Yorumlar

3.5.1. İçerik Analizi Tekniği İle Elde Edilen Bulgular

Araştırma bölümü ikiye ayrılmış olup ön araştırmada ulusal ve uluslararası olarak kategorize edilen toplamda 14 çevreci sivil toplum kuruluşunun öncelikle web sitelerinin içerikleri belirli kriterlere göre analiz edilmiştir. Bu kriterler: 1)

Bilgilendirme 2) Eyleme geçirme 3) Koordinasyon/işbirliği 4) İletişim/haberleşme 5) Bağış toplama/fon yaratma 6) Gönüllü/üye toplama 7) Kampanya yürütme ve 8) Etkileşim yaratmadır. Bu kriterler belirlenirken tezin yazın kısmında yer alan ve ikinci bölümü olan “Dijital Aktivizm” içerisindeki bilgilerden yola çıkılmıştır.

Aynı zamanda web sitelerinin tamamı 5 Mart 2018 ile 12 Mart 2018 tarihleri arasında incelenmiştir.

Tablo 3.2: Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Web Sitelerine Yönelik İnceleme

Uluslararası				Amaç	Ulusal			
Var		Yok			Var		Yok	
Frekans	%	Frekans	%		Frekans	%	Frekans	%
2	100	0	0	Bilgilendirme	9	75	3	25
2	100	0	0	Eyleme Geçirme	2	16	10	83
2	100	0	0	Koordinasyon/İşbirliği	1	8	11	92
2	100	0	0	İletişim/Haberleşme	7	58	5	42
2	100	0	0	Bağış Toplama/Fon Yaratma	4	33	8	67
2	100	0	0	Gönüllü/Üye Toplama	4	33	8	67
2	100	0	0	Kampanya Yürütme	0	0	12	100
2	100	0	0	Etkileşim Yaratma	7	58	5	42

Tablo 3.2’ye göre Türkiye’de faaliyet gösteren uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşları Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye’nin (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) resmi web sitelerini, dijital aktivizmin bütün kriterlerine uygun olarak kullandıkları belirlenmiştir. Buna karşılık 12 ulusal kuruluşun tamamının bu kriterleri sağlamadığı ve her bir kriterde frekans ve yüzde oranlarının değiştiği tespit edilmiştir.

Bilgilendirme ve bir konu hakkında kamuoyunda farkındalık yaratma aktivizmin en önemli amaçlarından olduğu için web sitelerinin bu kriteri sağlayıp sağlamadığı öncelikli olarak dikkate alınmıştır. Uluslararası kuruluşların tamamının;

kamuoyu, gönüllüler ve çevre hakları ile ilgilenenleri web sitesi üzerinden kampanyalar, projeler, başarılar ve çevre hareketi için neler yapılabileceği hakkında bilgilendirdikleri belirlenmiştir. Bu bilgilendirme faaliyeti kurum olarak kimiz, neler yaptık ve yapıyoruz, kimlerle çalışmaktayız, bize nasıl destek olabilirsiniz, kampanyaların içerikleri ve ulaşmak istedikleri amaçlar nelerdir gibi web sitesindeki bir takım başlıklar altında yer alan içeriklerle yapılmaktadır. Ulusal olan 12 sivil toplum kuruluşunun %75'i (n=9) resmi web sitelerini kampanyalar, projeler, geçmiş uygulamalar, kurumun amaçları, vizyonu ve mücadele verilen çalışma alanları hakkında kamuoyunu bilgilendirmek için kullanmaktadır. Buna karşın %25'inin (n=3) resmi web sitelerini, dijital aktivizmin gerçekleştirilmesinin en önemli amaçlarından biri olan bilgilendirme faaliyetleri için kullanmadıkları görülmektedir. Buna rağmen ulusal kuruluşlar, web sitelerini bir dijital aktivizm aracı olarak kullandıkları söylenebilmektedir. Ayrıca web sitelerini tüm kriterler arasından en çok kamuyu bilgilendirme amacı için kullandıkları görülmektedir..

Eyleme geçirme, imza kampanyaları düzenleyerek, kullanıcıları toplu mail veya dilekçe göndermeye yönlendirerek ve etkinliklere katılım çağrısı yaparak gerçekleştirilmektedir. Örneğin Greenpeace Türkiye'nin web sitesinde Trakya bölgesinde kurulmak istenen termik santrale karşı başlatılan eyleme "Sen De Katıl" sloganı ile destek çağrısı yapılmaktadır. Aynı şekilde Antartika Okyanusu'nu koruma kampanyası için hedeflerinin 2 milyon imza olduğu ve bu hedefe ulaşmak için "Sen de imzala ve destek ol" ve "Kampanyayı başkaları ile paylaş daha çok kişiye duyurmamıza yardımcı ol" sloganı ile kullanıcıların pasif değil aktif olduğu bir strateji izlenmektedir. Ulusal sivil toplum kuruluşlarının ise yalnızca %16'sı (n=2) web sitelerini insanları eyleme veya harekete geçirme için kullanmaktadır. Diğer yandan ise %83'ü web sitelerini bu amaçla kullanmamaktadır. Web sitesini eyleme geçirme amaçlı kullanan ulusal kuruluşlar ise Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) ve Doğa ile Barış Derneği'dir. Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'nın web sitesi bir afiş (banner) ile açılmakta ve çocuklara yönelik doğa eğitimi için "TEMA yaz 3464'e gönder" sloganı ile ziyaretçilerini maddi bir destek için eyleme yönlendirmektedir. Doğa ile Barış Derneği'nde ise 2016 yılında

gerçekleştirilmiş olan “Ele Ele Verelim Koruyalım” kampanyası ile insanlar hem düzenlenecek olan gösteriye çağrılmakta, hem de eylemin başarılı olması için web sitesi üzerinden kampanya logolu ürünlerin satışı yapılmaktadır. Her yıl gerçekleştirildiği söylenen bu fiziksel eylemde, binlerce deniz severin teknelerle denize açılarak eylem gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Bu eylemin yer, saat ve tarih bilgileri ile amaç ve önemi de anlatılmıştır. Bununla birlikte kampanyanın duyurusunun ve yürütülmesinin bir ayağının da web sitesi olduğu söylenebilmektedir.

Koordinasyon/İşbirliği sağlanması noktasında ise bir sivil toplum kuruluşunun diğer kurumlara yönelik ortaklık ve birlikte hareket etme çağrısında bulunup bulunmadığı dikkate alınmıştır. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarında farklı işletmelere yönelik ilgili sekmelerin ve içeriklerin olduğu belirlenirken ulusal sivil toplum kuruluşlarının ise sadece %8’inin (n=1) web sayfasında bu amacı gerçekleştirmeye çalıştığı belirlenmiştir. Örneğin WWF-Türkiye Yeşil Ofis projesi kapsamında işletmelerle işbirliği anlaşmaları yaparak, işyerlerini ekolojik zararların azaltıldığı mekanlar haline getirmeye çabalamaktadır. Bu kapsamda “Yeşil Ofis” olan işletmelerin listesi, Yeşil Ofis olmanın faydaları ve örnek başarı hikâyeleri resim, metin ve videolarla zenginleştirilerek yayımlanmaktadır. Diğer kuruluşlara da Yeşil Ofis olmak için WWF-Türkiye ile işbirliği yapmaları çağrısında bulunmaktadır. Ulusal kuruluşlardan ise Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu (TÜRÇEK), resmi web sitesi üzerinden farklı işletmelere kurumsal üyelik hizmeti sunmaktadır. Buna göre doğa dostu olan ve sosyal sorumluluk projeleri geliştiren işletmeler, aylık belirli bir aidat karşılığında Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu’na üye yapılmakta ve bir yıllık sertifika verilmektedir. Kurumlar bu üyelik sayesinde birlikte faydalı projeler geliştirmektedir. Kurumsal üyelik için yapılması gerekenler detaylı bir şekilde anlatılmış ve üyelik formu sitede sunulmuştur.

İletişim kurmak ve haberleşme sağlamak, medya kanallarının en önemli işlevlerindedir. Dijital medyanın da oldukça hızlı ve ucuz iletişim olanağı sunduğu düşünüldüğünde, sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizm faaliyetlerini gerçekleştirirken web sitelerinin önemli bir iletişim aracı olarak görülebileceği

söylenmektedir. Bu anlamda uluslararası kuruluşlarının %100'ü (n=2) web sitesi üzerinden hem üyeleri/aboneleri/kullanıcıları ile hem kendilerine ulaşmaya çalışanlarla hem de kampanyaya katılanlarla iletişim sağlamaktadır. Uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşları kendilerine ulaşmak isteyenlerle iletişim kurmak için her türlü iletişim adresini detaylıca web sitesinde paylaşmaktadır. Örneğin Greenpeace Türkiye üye olmak, destekte bulunmak veya bilgi almak isteyenlere yönelik 8 farklı telefon numarası, mail ve faks bilgileri ile beraber, iletişim formu üzerinden de haberleşme olanakları sunmaktadır. Ulusal kuruluşların ise sadece %58'i (n=7) bu kriteri sağlamaktadır. Bu noktada uluslararası sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarının çok daha profesyonel olduğu söylenebilir. Örneğin, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Doğa ve Çevre Vakfı ve Doğa ile Barış kurumlarının web sayfalarında iletişim barı (sekmesi) bulunmamaktadır.

Bağış toplama/fon yaratma kriteri içerisinde kuruma aynı ve maddi destek sağlayacak faaliyetlerin yer alıp almadığına bakılmıştır. Uluslararası kuruluşların tamamı, ulusal kuruluşların ise %33'ü (n=4) web sitesi üzerinden bağış toplamak veya fon yaratmak için çabalamaktadır. Örneğin Greenpeace Türkiye, direkt olarak bağış toplamak yerine web sitesinin menü çubuğuna "Destek Ver" butonu eklemiş ve buton tıklandığında zaman zaman Greenpeace Dergi'nin satışının yapıldığı görülmektedir. Dergi'nin sabit bir fiyatı olmayıp 25 TL'den 100 TL'ye kadar aylık abone olunabilmektedir. Hiçbir devlet kurumundan destek almadan ayakta duran bir örgüt olarak kurum bağımsızlıklarını korumak için bağışçılardan fon yaratmalarına destek olmalarını istemektedirler. Benzer şekilde WWF-Türkiye "Evlat Edinme" girişimi ile tehlike altındaki vahşi bir türün evlat edinilerek kuruma belli bir miktarda maddi ödeme yapılmasını sağlamaktadır. Bu temsili evlat edinme eylemi ile hem bireyler kurumun bir eylemine destek olabilmekte ve kuruma karşı bağlılık sağlamakta, hem de kurum bu girişim ile gelir elde edebilmektedir.

Bağış toplama/fon yaratma noktasında ulusal kuruluşlardan Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu ve Doğa ve Çevre Vakfı bağış ve fon amaçlı faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu kuruluşlar arasından Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve

Tanıtma Vakfı'nın pek çok farklı bağış ve fon toplama yöntemi ile web sitesini iyi kullandığı belirlenmiştir. Bu amaçla nikâh şekeri, nikâh davetiyesi, bebek hediyesi olarak doğa dostu ürünlerin satışı yapılmakta, doğum günü hediyesi yerine kuruma bağış yapılarak hediye alınmak istenen kişi adına ağaç dikilmesi için bağışta bulunulmakta ve yaprak şeklinde üretilmiş tasarım seramik hediyeler alınabilmektedir. Bunlarla beraber kurumun “kendi kampanyayı başlat” sayfası bulunmakta ve bireyler kurum adına bağış toplamak için kampanyalar yaratabilmektedir. Ayrıca belli miktarlarda aylık abone olunarak, maddi anlamda bağış yapılabilir. Ek olarak, SMS üzerinden bağış yapmak için yönlendirmeler yapılmakta ve Çekül Dükkân adı verilen bir sayfadan kurum yararına alışveriş yapılabilir.

Gönüllü/üye toplama faaliyeti sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir ve başarılı sonuçlar veren kampanyalar yaratabilmelerindeki önemli unsurlardan biridir. Sanal platformlar üzerinden kuruma, kurumun aylık elektronik bültenlerine veya bir kampanyanın ekibine dahil olma, bu kuruluşlar için önemlidir. Bu kapsamda, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının tamamı üye, abone veya destekçi adı altında daha fazla kişiye ulaşmaya çalışmaktadır. Ulusal sivil toplum kuruluşlarının ise yalnızca 4'ü web sitesini böyle bir amaçla kullanırken, 8'inin ise bu amaca ulaşmaya çalıştıklarına dair bir içeriğe ulaşamadık. Örneğin, uluslararası kuruluşlardan WWF-Türkiye'nin aktivizm anlayışı yürüyüş, protesto ve sivil direniş gibi fiziksel eylemler olmayıp daha çok devlet kurumları ile işbirliği gerçekleştirerek, toplumsal değişim ve farkındalık yaratmadır. Bu amaçla yürüttükleri kampanyayı destekleyen kişi sayısının artmasının yetkilileri etkileme oranını da arttırdığı düşünülmektedir. Dolayısıyla da aktivizmi gerçekleştirdikleri ortam, dijital ortamlardır. Dijital kanallardan hem bağışçılara, hem de gönüllülere ulaşmak istenmektedir.

Kampanya yürütme anlamında kuruluşların çevreye zarar veren bir uygulamayı durdurma, çevreyle alakalı bir yasanın çıkarılmasını sağlama, devlet veya devletlerin çevreye yönelik istenilen bir yönde faaliyet başlatmasını sağlama veya çevre eğitimleri için fon yaratma gibi konularda web sitesi üzerinden başlatılmış veya hala devam eden bir kampanyası olup olmadığı incelenmiştir. Aynı zamanda, bu kampanyalar için ne tür içerikler üretildiği ve nasıl uygulamalar

yapıldığı da incelenme sürecine dâhil edilmiştir. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının tamamında web sitesi üzerinden kampanyalar yürütüldüğü belirlenirken, ulusal sivil toplum kuruluşlarında ise örnek bir kampanyaya rastlanmamıştır.

Kampanya yürütmesi noktasında, uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarından Greenpeace Türkiye, en etkin kampanya yürütücülerindedir. Greenpeace Türkiye'nin web sitesi üzerinden "GDO'nun Geri Dönüşü Olmaz!", "Plastik Kirliliğine Dur De", "Amazon Resifi'ni Korum", "Akkuyu Çernobil Olmasın!", "Seninki Kaç Santim?" "Kuzey Kutbu'nu Kurtar", "Antartika Okyanusunu Korum" "Plastik Mikro Tanecikler Yasaklansın!" ve "Olmaz Be Ya" olmak üzere dokuz kampanyaya ulaşılmıştır. Bu kampanyaların her biri için ayrı ayrı sayfalar oluşturulmuş olup ayrı ayrı görseller, içerikler ve imza kampanyaları hazırlanmıştır. Örneğin, Greenpeace'nin en son kampanyası olan ve küresel çapta yürütülen "Antartika Okyanusunu Korum" ile Ekim 2018'de pek çok devletin Avustralya'da bir araya gelerek gerçekleştireceği Antartika'nın Geleceği konferansında, bu alanın sit alanı (koruma alanı) olarak kabul edilmesi hedeflenmektedir. Kampanya'nın Türkiye ayağı için üç boyutlu hareket eden bir site oluşturulmuş ve burada deniz ve deniz canlılarının olduğu bir ortam yaratılmıştır. Bu hareketli ortam üzerinde "Bu yıl Antarktika Okyanusu'nda dünyanın en büyük koruma alanını oluşturmak için bir fırsatımız var. Bize katılır mısınız?" şeklinde bir metin bulunmaktadır. Sayfa aşağı doğru hareket ettirildikçe, metinler de değişmekte ve en sonunda destek olmak isteyen kişi imza kampanyasına yönelmektedir. 2 milyon kişiye ulaşmayı hedefleyen bu imza kampanyasına "Antarktika Okyanusu'nda dünyadaki en büyük koruma alanının ilan edilmesi için başlatılan bu küresel harekete katıl" ifadeleri yazılmıştır. Aynı zamanda bir sayaç, anlık olarak mevcut imza sayısını da göstermektedir. Greenpeace Türkiye'nin web sitesinde her kampanya için detaylı haberler mevcut olup biten kampanyaların ne tür değişiklikler yarattığı ve imza kampanyalarının kimlere ulaştırıldığı da bulunmaktadır. Dolayısıyla bir nevi geribildirim ile gerçekleştirilen faaliyetlerin değerlendirilmesi de yapılmaktadır.

Greenpeace Türkiye'nin web sitesi üzerinden yürüttüğü elektronik imza kampanyalarından elde ettiği başarı ise şu şekildedir:

- *Kuzey Kutbu'nu Kurtar* kampanyasını 8 milyon 323 bin 953 kişi,
- *Antartika Okyanusunu Koru* 1 milyon 362 bin 542 kişi,
- *Akkuyu Çernobil Olmasın!* kampanyasını 386 bin 642 kişi,
- *Seninki Kaç Santim?* kampanyasını 102 bin kişi,
- *Olmaz Be Ya* kampanyasını 58 bin 68 kişi,
- *YUTMAYIZ!* kampanyasını 44 bin 821 kişi,
- *Plastik Kirliliğine Dur De* kampanyasını 38 bin 352 kişi,
- *Gölge Etme!* kampanyasını 31 bin 692 kişi,
- *Plastik Mikro Tanecikler Yasaklansın!* kampanyasını 18 bin 785 kişi
- *Amazon Resifi'ni Koru* kampanyasını 12 bin 930 kişi imzalamıştır.

Web sitesi üzerinden yürütülen yavru balıkların avlanmasını ve satışının yasaklanmasını hedefleyen Olmaz Be Ya kampanyasını sadece üç haftada 102 bin kişi imzalamış, yapılan duyurular sonucunda bireyler bugünkü adıyla Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı) telefonlar açmış, faksler ve mailler göndermiş ve gerekli yasal değişikliklerin yapılmasını talep etmiştir. Bakanlık ise internet üzerinden başlatılan bu kampanyalara sessiz kalmayarak, balıkların avlanma boylarını değiştirmiş ve yavru balıkların avlanmasını yasaklamıştır. Bu kampanya başarılı bir elektronik imza kampanyasına örnek teşkil etmektedir.

Kampanya yürütme noktasında diğer bir uluslararası kuruluş WWF-Türkiye'nin, internet sitesi üzerinden "Dünya Saati (Earth Hour)", "Türkiye'nin Canı" ve "Enerjine Sahip Çık" isimli üç farklı kampanya yürüttüğü belirlenmiştir. Bunlardan Dünya Saati kampanyası küresel bir kampanya olup tüm dünyada dijital platformlar üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda WWF-Türkiye de kampanyayı duyurma ve eylemci edinme noktasında en çok sosyal medya hesaplarını kullanmakta olup internet sitesi de bu kampanyanın resmi duyurusunu yapmak için kullanmaktadır. Ancak diğer bir kampanyası olan Türkiye'nin Canı için ayrıca bir internet sitesi kurulmuş ve kampanyanın yıllar içerisindeki geldiği nokta, destekçileri, başarılar ve şuanda ne aşamada olduğu gibi detaylar ise bu mecrada çok

zengin içeriklerle anlatılmaktadır. Bununla birlikte, kampanya ile ilgilenenlerin destek olabilmesi için gerekli tüm teşvik ve yönlendirmelerin yapıldığı görülmektedir.

Etkileşim yaratma kriterinden ise genel olarak web sitesindeki paylaşımların yoruma açık olup olmadığına, ziyaretçilerin kendi Facebook veya Twitter gibi sosyal medya platformlarında bu içeriklerin paylaşılmasına açık olup olmadığına, kurumun iletişim olanakları sunup sunmadığına ve sitenin aranılan bilgileri bulmada kullanıcıya kolaylık sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Uluslararası kuruluşların her ikisi de etkileşimli bir web sitesine sahipken, ulusal kuruluşlarının 12'sinden sadece 7'sinin web sitesi etkileşimlidir. Örneğin, hem Greenpeace hem de WWF-Türkiye'nin web sitesinde "Haberler" sayfası olup bu sayfada kuruluşun yaptığı çalışmalar ve dünyadan güncel çevre haberleri paylaşılmaktadır. Bu haberleri okuyan ziyaretçiler, kendi görüş ve değerlendirmelerini ekleyerek, yine bu içerikleri kendi sosyal medya hesaplarında paylaşabilmektedir. Aynı zamanda dilek ve şikâyetlerini kuruma iletmeleri de web sitesi üzerinden mümkün olmaktadır. Bu kriteri yerine getiren Ulusal kuruluşlar ise Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Doğa ve Çevre Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı ve Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı'dır. Bu kuruluşların genel anlamda ziyaretçilerle etkileşimde olabilecek bir web sayfasına sahip olduğu söylenebilmektedir.

Bütün bu açıklamalara bakarak, uluslararası ve ulusal çevreci sivil toplum kuruluşlarının her birinin benzer çalışma alanlarına sahip olmalarına rağmen, web sitelerini aynı amaç doğrultusunda kullanmadıkları söylenebilmektedir. Diğer bir ifade ile bazı kuruluşlar aktivist amaçlar doğrultusunda web sitelerini tasarlarken, kimisi ise aynı amacı gütmemekte ve hatta web sitesini bir iletişim aracı olarak kullanmamaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de faaliyet gösteren uluslararası iki sivil toplum kuruluşunun da belirlenen bütün kriterleri sağladığı, web sitelerini dijital medya gücünün farkında olarak kullandıkları görülmektedir. Ulusal kuruluşlardan ise Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'nın oldukça iyi bir web site tasarımı olduğu gözlenmektedir.

Dijital aktivizmin uygulanma ortamlarından biri olarak sosyal medya platformları da ön araştırmaya dâhil edilmiş olup yine hem ulusal hem de uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya ortamlarında var olup olmadıkları incelenmiştir. Bu kapsamda en çok kullanılan sosyal medya platformları ve sivil toplum kuruluşları için önemli görülen platformlar içerik analizine dâhil edilmiştir. Aynı zamanda sosyal medya platformlarının tamamı 5 Mart 2018 ile 12 Mart 2018 tarihleri arasında incelenmiş olup 1 Ocak 2018 tarihindeki paylaşımlara kadar geriye gidilmiştir.

Tablo 3.3: Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medyadaki Mevcudiyetleri

Uluslararası				Dijital Medya Platformu	Ulusal			
Var		Yok			Var		Yok	
Frekans	%	Frekans	%		Frekans	%	Frekans	%
2	100	0	0	Facebook	8	67	4	33
2	100	0	0	Twitter	10	83	2	17
2	100	0	0	Instagram	5	42	7	58
2	100	0	0	YouTube	9	75	3	25
2	100	0	0	Flickr	3	25	9	75
2	100	0	0	Linkedin	5	42	7	58

Tablo 3.3'e göre uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının tamamı (n=2) belirlenen altı platformda kullanıcı hesaplarına sahiptir. Buna göre Greenpeace Türkiye'nin Facebook sayfasını 1,580,352 kişi beğenmiştir. Twitter'da ise 489 bin takipçisi olup 9 bin 508 gönderi paylaşılmıştır. Bu kuruluş Instagram'da 75 binden fazla takipçiye sahip olup 801 gönderi paylaşmıştır. Benzer şekilde kuruluş, YouTube kanalında 5 bine yakın aboneye sahip olup 94 video paylaşmıştır. Aynı zamanda, bir fotoğraf paylaşma platformu olan Flickr ve LinkedIn platformlarında da kullanıcı hesapları olup içerikler paylaşılmaktadır. Benzer şekilde WWF-Türkiye

Facebook sayfasını 312 bin 798 kişi beğenmiştir. Bu kuruluş Twitter'da 249 bin takipçiye sahip olup 6 bin 654 gönderi paylaşmıştır. Instagram'da 65 bine yakın takipçi vardır ve 1572 gönderi paylaşmıştır. Video içerik olarak hem Vimeo hem de YouTube kanallarını kullanıldığı gözlenmektedir. Vimeo'da 108 video, YouTube'da 12 video paylaşmıştır. Bunların dışında Flickr ve LinkedIn de kullanılan platformlardandır.

Tablo 3.3'e göre ulusal sivil toplum kuruluşlarının sırayla en çok kullandıkları platform %83'lük oranla Twitter, %75'lik oranla YouTube, %67'lik oranla Facebook, %42'lik oranla Instagram ve LinkedIn ve %25'lik oranla Flickr'dır. Twitter'ın en yüksek kullanım oranına sahip olmasında, bir düşünce platformu olmasının ve hashtag (etiketleme) kampanyalarının yapılabilmesine olanak sağlamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda Twitter'da yapılan paylaşımların görüntülenme oranları daha yüksek olmakta ve Facebook ve Instagram'a oranla içeriklerin diğer kullanıcılar tarafından yeniden paylaşım (retweet) oranının da daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Albüm oluşturma platformu olan Flickr'in ise en az kullanılmasında ise popülerliğini yitirmesinden, Türkiye'den abone sayısının az olmasından ve etkileşime açık olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya platformlarını hangi amaçlarla kullandıkları da içerik analizinin kapsamına dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda yine yazına bağlı kalarak çeşitli kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler: 1) Güncel olarak paylaşımlar yapılması, 2) İçeriklerde görseller ve videolar kullanılması, 3) Yorum ve sorulara geri dönüş yapılması, 4) Eyleme ve harekete geçiren paylaşımlar yapılması, 5) Kampanyalara destek çağrısında bulunulmasıdır.

Tablo 3.4: Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medya Hesaplarını İnceleme

Uluslararası				Amaç	Ulusal			
Evet		Hayır			Evet		Hayır	
Frekans	%	Frekans	%		Frekans	%	Frekans	%
2	100	0	0	Güncel olarak paylaşımlar yapılması	7	58	5	42
2	100	0	0	İçeriklerde görseller ve videolar kullanılması	7	58	5	42
2	100	0	0	Yorum ve sorulara geri dönüş yapılması	6	50	6	50
2	100	0	0	Eyleme ve harekete geçiren paylaşımlar yapılması	7	58	5	42
2	100	0	0	Kampanyalara destek çağrısında bulunulması	7	58	5	42

Tablo 3.4'e göre uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşları günlük olarak paylaşımlar yapmakta, özellikle aynı içerik için her bir sosyal medya platformunun özellikleri göz önünde bulundurularak ve bu şekilde farklılaşarak paylaşımlar yapılmaktadır. Örneğin WWF-Türkiye *Dünya Saati* kampanyası için Mart 2018 itibari ile ayın her günü için en az bir paylaşım gerçekleştirmiştir. Bu paylaşımlarda Facebook'ta video ve görselleri ön plana çıkarırken, Twitter'da ise kampanyanın önemini anlatan kısa açıklamalar yapılmış ve ortak hashtagler (etiketler) kullanılmıştır. Instagram'da çok kısa videolarla beraber, daha çok Instagram'ın hikâye (story) özelliği üzerinden çok sayıda paylaşımlar yapıldığı belirlenmiştir. 24 Mart ise *Dünya Saati* günü olup o gün sosyal medya platformlarından canlı yayınlar yapılmış, kampanyaya destek veren insanların fotoğrafları ve videoları paylaşılmış ve Twitter'dan #DünyaSaati adı altında hashtag kampanyası yürütülmüştür. Sonuç olarak hem Greenpeace Türkiye'nin hem de WWF-Türkiye'nin sosyal medyayı takipçileri ile iletişimde kalmak, güncel trendleri (eğilimleri) takip etmek ve

kuruluşun hedeflerini gerçekleştirmek için daha çok kişiye ulaşmak için kullandıkları gözlenmektedir.

Tablo 3.4'e göre ulusal çevreci sivil toplum kuruluşlardan Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Doğa Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı ve Doğa ve Çevre Vakfı sosyal medya hesaplarını genel anlamda yukarıda belirtilen kriterlere uygun olarak kullanmaktadır. Buna rağmen uluslararası kuruluşlarla kıyaslandığı zaman dijital aktivizm açısından ulusal kuruluşların stratejik bir yaklaşıma sahip olmadıkları söylenebilmektedir.

Ön araştırma kapsamında ulusal ve uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının, çevrenin korunması ve sürdürülebilir bir yaşamın sağlanması için yürüttükleri çalışmalarda web sitelerini ve sosyal medya hesaplarını nasıl, hangi amaçlarla kullandıklarını belirlemek üzere içerik analizi yapılmıştır. Bu içerik analizi sonucunda, Türkiye'deki uluslararası sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizm faaliyetlerini ulusal sivil toplum kuruluşlarına kıyasla, oldukça ciddiye alarak ve stratejik biçimde yürüttükleri tespit edilmiştir. Bu nedenle bu uluslararası sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizme bakış açılarını anlamak ve dijital medyaya yönelik stratejilerini öğrenmek için Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye'nin kurumsal iletişim bölümlerinden dijital kampanyalar uzmanları ile yüz yüze ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.5.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği İle Elde Edilen Bulgular

Çevreci sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizm faaliyetleri hakkında daha detaylı bilgi edinmek için Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye ile gerçekleştirilen görüşmelerde öncelikle kuruluşlar hakkında genel bir takım bilgiler elde edildikten sonra kuruluşların dijital medya üzerinden nasıl dijital aktivizm uygulamaları gerçekleştirdikleri sorulmuştur. Bu kapsamda yapılan görüşmelerde temel olarak sorulan sorular şu şekildedir:

1. Kurumsal iletişim departmanı var mıdır? Varsa, kurumsal iletişim departmanı medya planlamasını nasıl gerçekleştirmektedir?
2. Kamuoyuna, destekçilere ve yetkililere ulaşmak için hangi medya araçları tercih edilmekte ve bu araçlar nasıl kullanılmaktadır?
3. Kurumun dijital medya stratejisi nedir? Dijital medya platformları neden ve hangi amaçla kullanılmaktadır?
4. Aktivizm faaliyetleri daha çok fiziksel ortamlarda mı yoksa dijital ortamlar mı yapılmaktadır?
5. Kurumsal web sitesi, blog hesabı ve sosyal medya platformları nasıl kullanılmaktadır?
6. Her bir sosyal medya platformu için (Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, Flickr, WhatsApp, Snapchat gibi) ayrı bir strateji mi geliştiriyorsunuz?
7. Dijital platformlarda yürüttüğünüz kampanyalardan başarı elde ediyor musunuz?
8. Dijital medya platformlarındaki faaliyetlerinizin ölçümünü nasıl gerçekleştiriyorsunuz?
9. Eylemlerinizi veya gerçekleştirdiğiniz işler için dijital aktivizm kavramını kullanıyor musunuz?

İlk olarak Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye'ye faaliyetlerini veya eylemlerini tanımlamak için dijital aktivizm kavramını kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. Buna göre her iki sivil toplum kuruluşu da kullanmadıklarını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak ise yaptıkları işlerin dijital aktivizm kapsamına girdiğini bildiklerini, ancak özellikle Türkiye'de aktivizm kavramının algısal düzeyde çok fazla olumlu yönde olmadığını belirtmişlerdir. Özellikle siyasallaşmış bir kavram olmasından dolayı dijital aktivizm yerine, dijital medyada kampanya veya proje yürütme gibi adlandırmalar kullandıklarını vurgulamışlardır. Aktivizm veya dijital aktivizm denildiği zaman insanların akıllarına şiddet veya protesto içeren görüntüler gelebilmektedir. Bu nedenle özellikle toplumsal değişim ve çevreci bir fayda için çalışan kuruluşlar, kamuoyunda benzer anlamları çağrıştıracak terimler kullanmaktadırlar.

Greenpeace'nin yönetim anlayışına göre ülkeler çeşitli bölgelere ayrılmakta olup bu ayrımda Greenpeace Türkiye, Akdeniz bölgesinin merkez ofisidir. İsrail ve Türkiye bu merkezden yönetilmektedir. Greenpeace, küresel iklim değişikliğine karşı olan ve doğal çevrenin korunarak gelecek nesillere aktarılması için mücadele vermektedir. Kuruluşun merkez ofisi Hollanda'da olmasına rağmen dünyanın her bir yerindeki ofisler her konuda merkez ofise bağlı değildir. Diğer bir ifade ile belli kampanyalar ve eylemler için merkez ofis ile beraber hareket edilmesine rağmen, yerel sorunlara göre ofisler kendi kampanyalarını geliştirmekte ve kendi imkânları doğrultusunda uygulamalar gerçekleştirmektedir.

100'den fazla ülkede faaliyet gösteren World Wildlife Fund (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) ise WWF-Türkiye ismiyle 2001 yılında kurulmuştur. WWF-Türkiye tehlikede olan türlerin ve yaban hayatının korunması ve iklim değişikliğinin önüne geçilmesi için çalışmakta olan uluslararası bir kuruluştur. Amaçlarını şu şekilde özetlemektedir: *“WWF-Türkiye, yerel ve merkezi hükümet, iş dünyası ve vatandaşlarla ortak akıl üretmeyi, farkındalık yaratmayı ve karar süreçlerinde etkili olmayı hedefler. WWF-Türkiye çalışmalarını “ülkemin doğasının korunması”, “yaşam tarzımızın değişmesi” ve “iklim değişikliğiyle mücadele” olmak üzere üç ana bileşende yürütür.”* WWF-Türkiye ofisleri, İsviçre'deki merkezlerine bağlı çalışmakta ve dünyanın farklı yerlerindeki ofisleri ile benzer faaliyetleri yürütmektedir. Alınacak kararlar ve yürütülen kampanyalar noktasında merkeze bağlıdırlar.

Greenpeace Türkiye'de kurumsal iletişim departmanı mevcuttur. Bu departman da kendi içinde ikiye ayrılmış olup biri geleneksel medyayı ve diğeri de dijital medyayı yönetmektedir. Her iki birim de birbirleriyle entegre çalışmaktadır. Bununla birlikte kurumsal iletişim departmanı, kuruluş genelinde alınan kararlarda ve yönetimde etkili bir rol oynamaktadır. Benzer şekilde WWF-Türkiye'de de kurumsal iletişim departmanı vardır. Bu kuruluştaki da geleneksel medya ve dijital medya ile ilgilenen ayrı uzmanlar mevcuttur. Kuruluş aynı zamanda iletişim faaliyetleri için dışarıdan bir halkla ilişkiler ajansından destek almaktadır. Bu destekle beraber, WWF-Türkiye'nin medyadaki görünürlüğü artmaya başlamıştır.

Greenpeace Türkiye'nin ve WWF-Türkiye'nin geleneksel medya ekibi kuruluşun televizyon, gazete, dergi ve radyoda yer alabilmesi için çalışmaktadır. Bu kuruluşlar televizyon programlarında, ana haber bültenlerinde, kimi zaman reklamlarda, basılı gazetelerin köşe yazılarında bulunarak veya haber sütunlarında, dergilerde röportaj yaparak veya reklam vererek ve radyo programlarına konuk olarak yer almayı hedeflemektedirler. Basın bültenlerini servis ederek ve kampanyalar için basın toplantısı veya konferansları düzenleyerek, basın mensupları ile iletişim sürdürülmektedir.

Greenpeace Türkiye'nin kamuoyuna, yetkililere ve genel anlamda faaliyet gösterdikleri topluma ulaşabilmek için en çok kullandığı mecra, dijital medyadır. Bunun nedeni sınırlı bir bütçe ile hareket etmek zorunda olan bir kuruluş olarak en ucuz kanalı seçmek durumunda olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla beraber geleneksel medyada yer almak, oldukça zahmetli olmakta ve kimi zaman uzun bir süreç gerektirmektedir. Ancak dijital medyada içerik, kurum tarafından hazırlanmakta ve istenilen platformda servis edilmektedir. İçerikler isteğe göre değiştirilebilmekte ve kaldırılabilenmekte, diğer bir ifade ile tüm süreç kurum tarafından yönetilmektedir. Ancak televizyon veya gazetede yayınlanan içerikler, her zaman kurumun istediği şekilde olmayabilmektedir. WWF-Türkiye ise geleneksel medya kanallarında bugüne kadar çok az yer almış olup hem daha fazla kişiye hem de her eğitim grubundan ve yaştan kişiye ulaşmayı sağlayan televizyon, radyo ve dergilerdeki görünürlüğünü artırmak için dışarıdan bir iletişim ajansını da devreye sokmuştur. Ancak kampanyaların etkin şekilde yürütüldüğü platform, yine de dijital medya olmaktadır. Özellikle sosyal medya platformları, kampanyaların duyurulması ve destek toplanması için önemli bir konumdadır.

Greenpeace Türkiye'nin aktif olarak kullandığı platformlar resmi web sitesi, elektronik bülten (mailing), Facebook, Twitter, Instagram, YouTube ve LinkedIn'dir. Bu mecraların her biri için çoğunlukla ayrı içerikler üretilmekte veya aynı içerikler, platformun özelliklerine göre farklılaştırılarak paylaşılmaktadır. WWF-Türkiye'nin aktif olarak kullandığı platformlar ise aynı şekilde resmi web sitesi, elektronik bülten (mailing), Facebook, Twitter, Instagram, YouTube ve LinkedIn'dir.

Greenpeace Türkiye'nin dijital medyayı kullanmadaki hedeflerine dijital aktivizm penceresinden bakılacak olunursa, bu hedefler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- a) Toplumun sürdürülebilir bir çevreye katkıda bulunmaları, yanlış uygulamaları durdurmaları ve bu konuda yürütülen kampanyalara destek olmaları için bilgilendirmektir.
- b) İnsanların internette yürütülen imza kampanyaları gibi eylemlere katılımını sağlayarak harekete geçirmektir.
- c) Paylaşılan içeriklerle toplumsal farkındalık yaratmak hedeflenmektedir.
- d) Toplumsal ve çevresel değişim noktasında imza kampanyası gibi faaliyetlerle kamuoyunu birleştirerek, bilgilendirerek ve insanların kendi medyalarında seslerini çıkarmalarını sağlayarak, devlet yetkililerine baskı uygulayabilmek hedeflenmektedir.
- e) Greenpeace'i takip eden insanlarla çift yönlü iletişim kurmak, onlardan gelen yorum ve eleştirilere cevap vermek ve internette yayılan yanlış bir bilgi varsa, onu hemen düzeltmek hedeflenmektedir. Bu şekilde dijital medya bir haberleşme aracıdır.
- f) Dijital medya üzerinden doğrudan bir üye veya gönüllü toplanması hedeflenmemekte, bunun yerine sivil toplum kuruluşunu takip eden ve yaptıklarından haberdar olan insanların varlığı hedeflenmektedir.

WWF-Türkiye'nin dijital medyayı kullanmadaki hedeflerine dijital aktivizm penceresinden bakılacak olunursa, bu hedefler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- a) Toplumun öncelikle iklim değişikliği, soyları tehlikede olan türler ve doğanın uğradığı tahribatlar gibi konularda bilgilendirmek hedeflenmektedir.
- b) Çok sık elektronik imza kampanyaları düzenlenmese de düzenlendiği zaman destek toplamak, yürütülen kampanyalara insanların kendi sosyal medya hesaplarından destek vermesini sağlayarak, daha çok kişiye ulaşmada onları harekete geçirmek hedeflenmektedir.

- c) Farklı işletmeler veya kurumlarla ortak işbirlikleri geliştirmek ve bu konuda onları yönlendirmek hedeflenmektedir.
- d) WWF-Türkiye'nin faaliyetlerine devam edebilmesi için bağış toplanması hedeflenmektedir.

Greenpeace Türkiye, elektronik imza kampanyalarını *Change.org* gibi üçüncü parti kurumlar aracılığı ile yürütmemektedir. Bunun yerine, web sitesine bağlı ayrı bir uygulamaya sahip olup bu uygulama üzerinden kendi kontrollerinde imza kampanyalarını gerçekleştirmektedir. WWF-Türkiye ise elektronik imza kampanyalarını *Change.org* üzerinden gerçekleştirmektedir.

Greenpeace Türkiye, Facebook'u en etkin kullandıkları platform olarak göstermektedir. Facebook, herkes tarafından kullanılan en kapsayıcı sosyal medya platformu olduğu ve 1 milyon 580 bin 352 kişilik bir takipçi kitlesine ulaşıldığı için kurumun hedeflerini gerçekleştirmesinde önemlidir. Facebook, hem görsele hem videoya hem de metne olanak tanıdığı için oldukça kullanışlı bulunmaktadır. Facebook'ta yapılan ölçümlerde paylaşımların etkileşim oranları yüksek çıkmaktadır. Twitter'da ise zaman zaman belli hashtagler (etiketler) Türkiye'nin gündemine sokulmaya çalışılmaktadır. Twitter'da özellikle metin ağırlıklı paylaşımlar yapılmakta, küçük boyutlu görsellerle metin desteklenmektedir. Instagram ise 2017 yılından itibaren kurumun en çok üstüne eğildiği platform olarak ön plana çıkmaktadır. Instagram özellikle genç nüfusun fazla olduğu bir platform olduğu ve Greenpeace Türkiye'nin destekçileri de büyük çoğunlukla genç nüfus olduğu için Instagram, hedef kitleye ulaşılabilir en doğru mecralardan biri olarak değerlendirilmektedir.

WWF-Türkiye de Facebook, Twitter ve Instagram'ı çok etkin kullanmaktadır. Düzenli olarak paylaşımların yapıldığı bu platformlarda, canlı yayın özelliğinin gelmesi ile beraber kampanyalarla ilgili canlı yayınlar yapılmaktadır. Instagram, WWF-Türkiye'nin en çok kullandığı platform olarak öne çıkmaktadır.

Son yıllarda YouTube'da takipçileri etkileyenlerin (YouTuber) birer kamuoyu önderi olarak öne çıkmaları ve insanların yaşamlarında veya aldığı kararlarda birer etkileyici olarak rol oynamalarından dolayı hem Greenpeace Türkiye

hem de WWF-Türkiye YouTube'nin öneminin farkında olduklarını belirtmektedir. Greenpeace Türkiye, YouTube için bir strateji hazırladıklarını ve 2018'den itibaren yavaş yavaş bu mecraı kullanma şekillerini değiştireceklerini vurgulamaktadır. Buna göre özellikle Greenpeace İspanya'nın yaptığı gibi YouTuberlerle işbirliği yaparak ve onları kampanyalara dâhil ederek, daha çok kişiye ulaşılması hedeflenmektedir. YouTube için kısa, ancak etkileyici kısa videolar çekilmesi, YouTube'da popüler olan ve herkesin izlemeyi sevdiği konular kampanyalara bağlanmaya çalışılması ve belki çeşitli röportaj veya kısa belgesellerle oluşturulan hareketli görseller sayesinde mesajların daha iletilmesi planlanmaktadır. WWF-Türkiye de benzer şekilde yakın zamanda YouTube kanallarını açtıklarını ve ondan önce de Vimeo kullandıklarını belirtmiştir. YouTube'nin sözel bir mecra olmasından dolayı kampanyaların anlatılmasında oldukça işe yarayacağı düşünülmektedir. Kurumsal iletişim ekibi olarak bu alanda ne gibi faaliyetler yapılacağı üzerine 2018 yılı içerisinde bir plan hazırlamayı düşündüklerini açıklamışlardır.

WhatsApp'a bakılacak olunursa, bu platform da en çok kullanılan sosyal medya platformlarından birisi olarak öne çıkmaktadır. WhatsApp, sürekli kendisini güncelleyerek ve yeni özellikler ekleyerek üye sayısını artırmaktadır. Bu anlamda Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye, WhatsApp'ın diğer sosyal medya platformları gibi gelecekte dijital aktivizm faaliyetleri için faydalı olabileceğini düşünmektedir. WhatsApp'da kurumsal üyelikler diye yeni bir süreç başlatılmıştır. Buna göre kurumsal web sayfasında paylaşılan bir içerik Facebook ve Twitter gibi platformların yanı sıra WhatsApp'da da paylaşılabilir ve içeriği okuyan bir kullanıcı, bu içeriği kendi rehberindeki kişilere ve gruplara tek bir tıklama ile mesaj olarak gönderebilecektir. Greenpeace Türkiye bu yeni uygulama için test aşamasında olduklarını belirtirken, WWF-Türkiye uygulamadan haberdar olduklarını, ancak henüz bu konuda girişim başlatmadıklarını belirtmiştir.

Greenpeace Türkiye'nin topluma ulaşmada kullandığı araçlardan biri de cep telefonlarının kısa mesaj hizmetleridir. Cep telefonları üzerinden kampanyanın ulaşmak istediği hedef kitleye ve eldeki veri tabanına göre bilgilendirici veya eyleme davet edici kısa metin mesajları atılmaktadır. Ancak cep telefonlarının web sitesi, sosyal medya platformları ve elektronik bültenler kadar sık kullanılan bir araç

olmadığı ve senede bir veya iki defa kullanıldığı belirtilmiştir. WWF-Türkiye ise benzer bir şekilde cep telefonlarının kısa mesaj hizmetlerini kampanyalara destek toplanması veya kampanya hakkında bilgi vermek için kullanmakta olduklarını belirtmiştir. Ancak cep telefonlarından toplu mesaj gönderiminin, hem geri bildirim sağlamaması hem de maliyetli olmasından dolayı dijital aktivizm faaliyetlerinde kullanım oranının yüksek olmadığı belirtilmiştir.

Elektronik bültenler (mailing), kurumların yaptığı faaliyetleri anlatan bir nevi basın bültenlerinin mail olarak gönderildiği içeriklerdir. Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye tarafından haftalık olarak düzenli bir şekilde e-bülten gönderilmektedir. Web sitesini ziyaret ederek e-imza kampanyalarına destek olduğu zaman verilen mail adresleri üzerinden bu e-bültenlere üye olunabilmektedir. Greenpeace Türkiye haftalık olarak üç yüz bin civarında bir aboneye e-bülten gönderdiklerini belirtirken, WWF-Türkiye bir sayı vermemiş, ancak oldukça büyük bir veri tabanlarının olduğunu belirtmiştir. Aşağıda Greenpeace Türkiye'nin örnek bir bülten maili incelenmiştir. WWF-Türkiye'nin ise örnek bir e-bültenine ulaşılamamıştır.

Bu elektronik bülten, Greenpeace Türkiye'nin devam eden kampanyalarından biri olan Türkiye'de termik santrallerinin kurulmasını engellemeye yönelik yürütülen *Olmaz Be Ya* kampanyasının bültenidir. Bültende termik santrallerin kurulması durumunda doğaya vereceği zarar, çok kısa ve etkili cümlelerle anlatıldıktan sonra "Sen de Katıl", "Mücadeleye Katıl", "İmza Ver" ve "Destek Ver" şeklinde harekete geçirici ifadeler kullanılmaktadır. Bu bülteni okuyan kişinin imza kampanyasına katılma oranının yüksek olacağı düşünülmektedir.

Greenpeace Türkiye eylem, protesto, yürüyüş veya diğer fiziksel eylem türlerini kullanmadıklarını bunun yerine, kampanyaları hakkında çeşitli bilimsel raporlar hazırladıklarını, araştırma yaptıklarını ve lobi faaliyetleri yürüttüklerini belirtmektedir. Bununla beraber kampanyaların kamuoyuna yansıyan yüzü, büyük çoğunlukla dijital medya platformları aracılığıyla yapılmaktadır. Bu kampanyalar için belirli imza hedefi konulmakta ve bu hedefe ulaşıldığı zaman, ilgili bakanlıklar, devlet kurumları vb. çeşitli yetkililerle görüşülmektedir. Toplumun desteği ile imza

düzenlenen konuda değişim talep edilmektedir. WWF-Türkiye de devlet kurumları ile yakın ilişkiler kurduklarını ve bu ilişkilere zarar vererek bir aktivizm anlayışları olmadıklarını belirtmektedir. Daha çok toplumsal farkındalık yaratmaya ve devletin yaban hayatı ve doğal çevrenin korunması için yasalar çıkarması ve düzenlemeler yapmasını sağlamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Bu noktada da dijital medyaya yoğunlaştıklarını vurgulamaktadır.

GREENPEACE

Merhaba Esra,

Bugün, Dünya Su Günü. Yaptığımız araştırmaların sonuçları dünyanın giderek azalan tatlı su kaynaklarının, planlanan yüzlerce yeni kömürlü termik santralin hayata geçirilmesiyle tükenmenin eşğine geleceğini gözler önüne seriyor. [Kömürlü termik santral mücadelesine sen de katıl.](#)

İMZA VER

Kömür, elektrik üretiminde en yoğun su kullanılan yöntemlerden biri ve dünyadaki 8 bin 350 kömürlü termik santral ünitesi 1 milyar insanın temel tatlı su ihtiyacını karşılayacak kadar su tüketiyor.

Eğer planlanan tüm kömürlü termik santraller inşa edilirse, kömürlü termik santrallerin tükettiği su tüm dünyada iki katına çıkacak. Kömürün sadece gökyüzümüzü kirletip, iklim değişikliğini hızlandırmakla kalmadığını aynı zamanda bizi en değerli kaynağımızdan, yani sudan da yoksun bıraktığını biliyoruz.

[Esra, sen de Dünya Su Günü'nde harekete geç. Pınarça'da kurulmak istenen kömürlü termik santrale karşı mücadeleye katıl.](#)

Desteğın için şimdiden teşekkür ederim.

Banış Eceçelik
Dijital Kampanya Sorumlusu

Başka neler yapabilirsin?
[Facebook'ta bizimle arkadaş ol](#)
[Twitterda bizi takip et](#)
[Maddi destek ver](#)

Greenpeace Akdeniz
bilgi.tr@greenpeace.org
Tel: (212) 292 76 19 Faks: (212) 292 76 22
Teşvikiye Mah. Şakayık Sok. No: 40/7 Şişli, İstanbul

Şekil 3.1: Greenpeace Türkiye'nin Elektronik Bülteni

Kaynak: Greenpeace Türkiye'nin kurumsal mail adresinden gönderilen elektronik bültenlerden biridir.

Elektronik imza kampanyalarında istenilen imza sayısına ulaşılan kadar kampanyanın yayından kaldırılmadığı vurgulanmaktadır. Bu kampanyalar bazen de Greenpeace Türkiye'nin *Kuzey Kutbu'nu Kurtar* ve WWF-Türkiye'nin *Türkiye'nin*

Canı gibi hiç bitmeyen kampanyalar olabilmektedir. Bu durumda bu kampanyalar için sürekli bir bilgi akışı sağlanabilmekte ve çağrılar yenilenmektedir.

Hem web sitesi trafiği hem de sosyal medyada kaç kişiye ulaşıldığı ve görüntülenme sayısı gibi oranlar, her iki sivil toplum kuruluşu tarafından Google İstatistik ve platformların kendi sunduğu istatistiki veriler doğrultusunda değerlendirmeye alınmaktadır. Ne tür paylaşımlar daha çok beğenilmekte, web sitesini günde kaç kişi ziyaret etmekte, hangi içerikler okunmakta, hangi kampanya daha çok dikkat çekmekte ve paylaşılmakta gibi veriler, kurumlar tarafından tutulmaktadır. Bu doğrultuda gelecekte yapılacak paylaşımlar da şekillendirilmektedir.

Greenpeace Türkiye, eğilimleri takip ettiğini ve takipçilere hem eğlenceli hem de öğretici paylaşımlar yapmak adına zaman zaman Facebook, Twitter ve Instagram'dan çevrimiçi mini testler oynattıklarını belirtmektedir. Bu mini testler belli sayıda sorudan oluşmakta ve soruların içeriği de kampanyalarla ilgili olmaktadır. Mini testin sonunda yine imza kampanyalarına destek çağrısı yapılmaktadır. Mini testlerin çok etkileşim aldığı ve katılım oranının yüksek olduğu ifade edilmektedir. WWF-Türkiye ise etkileşimi artırmak ve interaktif bir dijital medya yönetimi için takipçilerini belli konularda paylaşım yapmaya yönlendirmekte ve onların yaptıkları paylaşımları daha sonra kendi hesaplarında paylaşarak, "Hadi sıra sen de, sen de paylaş destek ol" sloganı ile bütünleşik bir iletişim faaliyeti yürütmektedir. Örneğin, *Dünya Saati* kampanyasında bir saat için ışıklarını kapatan ve bu anları fotoğraflayan veya video çeken insanların paylaşımları WWF-Türkiye'nin resmi sosyal medya hesaplarında paylaşılmıştır. Bu şekilde diğer takipçiler, özendirilmeye ve katılım artırılmaya çalışılmaktadır.

Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye, kullandıkları görselleri kendi fotoğrafçılarının çektikleri ve dünyadaki tüm ofislerin ulaşabildiği bir veri tabanından çektiklerini belirtmiştir. Her iki kurum da kendilerini farklılaştıran ve dikkat çekmelerini sağlayan unsurlardan birinin, paylaşımlarında kullandıkları etkileyici fotoğraflar olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda dijital aktivizmin başarılı olabilesi için paylaşımlarda görselliğin de ön planda olması gerektiği

düşünölmektedir, çünkü dijital mecralarda yüz yüze bir iletişim olmadığı için sadece yazı ile desteklenen açıklamalar yerine görsellerin güçlü ve özenli seçilmesinin bazen yazıya bile gerek bırakmadan pek çok şeyi anlatabildiğı düşünölmektedir. Bu kapsamda aşağıda Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye'nin Facebook hesaplarında paylaştıkları birer fotoğraf gönderisi, örnek olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.2: Greenpeace Türkiye Örnek Görsel

Şekil 3.2, Greenpeace Türkiye'nin Facebook hesabında yaptığı bir paylaşımda kullandığı bir görseldir. Görselde *Amazon Resifini Korum* kampanyası için imza kampanyasına katılma çağrısı yapıldığı görölmektedir. Bununla beraber bu görsel paylaşılırken, Amazon Resifi ile ilgili farkındalık yaratıcı bir metinle desteklenmiştir.

Şekil 3.3: WWF-Türkiye Örnek Görsel

Şekil 3.3, WWF-Türkiye'nin Facebook hesabında yaptığı bir paylaşımda kullandığı bir görseldir. Görselde *Dünya Saati* kampanyası için imza kampanyasına katılma çağrısı yapıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada yeni bir toplum hareketi olarak ortaya çıkan çevreci sivil toplum örgütlerinin dijital aktivizm faaliyetleri araştırılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde öncelikle araştırma sonuçları yazınla ilişkilendirilerek değerlendirilmiş olup sonuçlar, yeni toplumsal hareketler ve dijital aktivizm bölümlerinde anlatılan kuramsal bilgilerle karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Daha sonra ise araştırma sonuçlarının, araştırmanın amaç bölümünde belirtilen sorulara cevap verip vermediği açıklanmıştır. Ayrıca gelecekte bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Bu kapsamda ilk olarak, çevreci toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının nedeni olarak yazında belirtildiği üzere sivil toplum kavramının önem kazanmasına, vatandaşların birer özerk alan olan sivil toplum kuruluşları etrafında birleşmesine dayandırılabilir. Aynı zamanda bu yeni toplumsal hareket türünde, eski toplumsal hareketlerden farklı olarak liderlik, üyelik ve yönetim anlayışı daha esnek, katılımcı ve eşitlikçidir (Offe, 2016: 47-48). Greenpeace Türkiye ve WWF-Türkiye'nin çalışma şekline, yönetim anlayışına ve üyeleriyle ilişkilerine bakıldığı zaman hiyerarşik bir yapılanmanın olmadığı, tek bir kesimden değil her kesimden üyeye hitap edildiği ve meslek, yaş ve eğitim düzeyi gözetenmeden çevreye duyarlı herkese ulaşmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. Bununla birlikte hem ulusal hem de uluslararası sivil toplum kuruluşlarının, amaç ve üyeler noktasında oldukça çeşitliliğe sahip olduğu gözlenmektedir.

Yeni toplumsal hareketler doğrudan iktidara, gücü elinde bulunduran sınıflara ve bürokrasiye ulaşmak yerine, öncelikle kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Bu noktada kamuoyu, bir baskı mekanizması gibi görülmektedir (Lelandais, 2009: 68-69). Çevreci sivil toplum kuruluşlarının dijital medya kullanmalarındaki amaçlarına bakıldığı zaman, uluslararası kuruluşların tamamı ve ulusal kuruluşların ise %75'i web sitelerini kamuoyunu bilgilendirmek ve farkındalık yaratmak için kullanmaktadır. Aynı şekilde uluslararası kuruluşların tamamı ve ulusal kuruluşların %58'i sosyal medyada paylaştığı içeriklerde insanları harekete veya eyleme geçirici

paylaşımlar yapmakta ve değişim açısından aksiyona geçirmek istemektedir. Bu doğrultuda, Lelandais'in (2009) belirttiği gibi çevreci hareketler, devlet yetkililerine ulaşmak için sadece kurumsal olarak bir takım görüşmeler gerçekleştirmekle yetinmemekte, aynı zamanda belli konularda kamuoyunun tutum, algı ve davranışlarını etkilemeye çalışmaktadır. Tam da bu noktada kamuoyu desteği, bir baskı unsuru olmaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerin bir türü olan çevreci hareketleri yürüten kişiler ve kuruluşlar, doğrudan istedikleri değişimleri devlet kurumlarına aktarmamakta, bunun yerine hareketin amacının bilincinde ve farkında olan kitleler yaratmakta ve bu kitlelerin yaratmaya başladığı aksiyon sonucunda da toplumsal hareket şekillenmektedir. Dolayısıyla yeni toplumsal hareketler için mücadele alanı öncelikle siyasi alan değil, sivil toplum olmaktadır (Vahabzadeh, 2003: 10). Çevreci sivil toplum kuruluşları faaliyet alanlarına ilişkin tespit ettikleri sorunlara yönelik öncelikle kamuoyunda farkındalık oluşturma amacını gütmekte ve kamu bilincinin geliştirilmesine yönelik uygulamalar yapmaktadır. Soruna ilişkin bilimsel araştırmalar ve uzman görüşleri doğrultusunda bilimsel raporların hazırlanması bu uygulamalar için araç olarak kullanılabilmekte ve böylelikle sivil toplum kuruluşlarının kamunun taleplerini yetkili organlara iletmede aracılık işlevi üstlendikleri görülmektedir.

Melucci'ye (1994) göre ağdaş hareketler, kendilerini geleneksel siyasi yapıların ve sistemlerin içinde ve etrafında organize olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bunun yerine, günlük hayatın her alanına inmeyi tercih etmektedir. Aynı zamanda, yeni hareketlerin başarisının en önemli garantisi, demokratik toplum anlayışıdır. Benzer şekilde Türkiye'deki on iki ulusal ve iki uluslararası çevreci kuruluş da siyasi bir hareket veya form içerisinde değildir. Tam aksine, bu hareketler siyasi erkleri etkilemeye çalışmakta, ancak bunu siyasi kanallar aracılığı ile değil, sosyal hayatın içerisinde var olan dinamikleri yapmaya çalışmaktadır. Bu kuruluşlara destek veren kişiler de siyasi parti yeleri değil, sivil vatandaşlardır. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları, demokratik hakları çerçevesinde aslında devlet kurumlarının da işini kolaylaştırarak ve onlara yol göstererek olumlu yönde toplumsal değişim yaratmaya çalışmaktadır.

Eski toplumsal hareket kuramlarından Kalabalık Kuramı ve Kolektif Davranış Kuramı'na göre araştırmaya dâhil edilen on dört sivil toplum kuruluşu incelendiğinde, bu kuruluşların çalışanların, destekçilerin, amaçların, hareket biçimlerin ve kampanyalarının kuramların öne sürdüğü düşüncelerle uyuşmadığı gözlenmektedir. Kalabalık Kuramı'na (1895) göre kalabalıklar, zorbalık ve baskı yoluyla gücü elde etmeye çalışan, ancak akıl, düşünme ve mantıktan yoksun yığınlardır. Kalabalıkların sahip olduğu tek güç yıkıcı güçtür, onların getirmek istedikleri değişim ileri doğru değil ancak, toplumu geriye götürecektir. Hareketin veya grubun lideri, her zaman baskındır ve üyeler üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir (Le Bon, 2015). Ancak sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, zorbalık ve baskı unsuru içermemekte, demokratik ve yasal çerçevede katılımcı ve paylaşımcı üyeler içermektedir. Aynı zamanda bu faaliyetler, yıkıcı ve gerici değildir. Tam aksine, geleceğe daha iyi bir toplum bırakmak için yapılmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının destekçilerini kalabalık olarak kabul etmek doğru olmamaktadır, çünkü kalabalık ifadesi daha çok bilinçten yoksun ve amaçsız kitleleri ifade etmede kullanılmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının destekçileri ise kuruluşların faaliyetlerini eleştirdikten ve değerlendirdikten sonra kuruluşlara destek vermektedir. Kalabalık Kuramı, eski türdeki işçi hareketlerini ve ilk toplumsal hareket örneklerini açıklamak için kullanılabilir. Ancak günümüz çağdaş hareketleri açıklamada bu kuram, yetersiz kalmakta, hatta bu hareketleri açıklamaya uygun düşmemektedir.

Toplumsal hareketleri açıklamak için kullanılan diğer bir kuram ise Neil Smelser'in Kolektif Davranış Kuramı'dır. Bu kuram, insanları harekete geçiren unsurun aşırı baskı, korku, ekonomik sıkıntılar, krizler ve umutsuzluk gibi etkenler olduğunu öne sürmektedir (Smelser, 1962). Ancak çevreci toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında bu unsurların hiçbirinin etken olmadığı söylenebilmektedir. Çevrenin tahribatı, iklimlerin ve sıcaklığın değişmesi ve dünyadaki ekosistemin bozulduğu bir gerçektir. Çevreci hareketler bu sorunları aşmak için mücadele ederken, baskı ve korku ile değil, akıl ve sağduyu ile yola çıkmaktadır. Bu hareketlere katılan insanlar da ekonomik buhranların çıkmazı sonucu değil, toplumsal sorumlulukları sonucu hareketlere katılmaktadır. Dolayısıyla bireyler doğrudan etkilendikleri olaylara karşı doğrudan kolektif bir şekilde eyleme geçerken,

çevre söz konusu olduğunda genellikle eyleme geçmemektedirler. Ancak toplumsal sorumluluk bilinci uyandırıldığında eyleme geçmektedirler.

Yeni toplumsal hareketleri açıklamak için kullanılan Kaynak Mobilizasyonu Kuramına göre çevreci hareketler ve sivil toplum kuruluşlarının yaptığı dijital aktivizm faaliyetleri incelendiğinde bu kuramın genel anlamda çevreci hareketlerin özellikleri ile uyduğu söylenebilmektedir. Kaynak Mobilizasyonu Kuramı temelde eldeki fiziksel ve fiziksel olmayan kaynakların nasıl kullanılması gerektiğine odaklanmaktadır (Della Porta ve Diani, 2006; McAdam v.d., 2008). Bu anlamda on dört sivil toplum kuruluşunun tamamının dijital medyayı kullanmadaki en önemli nedenler bu medyanın ucuz, hızlı, etkileşimli ve ölçülebilir bir kaynak olmasıdır. Bununla birlikte web siteleri ve sosyal medya hesapları sanal birer mecra olmalarına rağmen, ölçülebilir göstergelere sahip ve bireyselleştirilebilir üyeleri olan teknoloji destekli süreklilik arz eden ürünler olması nedeniyle, fiziksel kaynaklar olarak gösterilebilir.

Çevreci sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı'na (1970'lerden sonra ortaya çıkmıştır) göre değerlendirilebilir. Yeni Toplum Hareketler Kuramı, bireyin sadece ekonomik çıkarlar için değil kimlik, cinsiyet, özgürlük ve çevre sorunları gibi konularda sorumluluk hissederek eyleme geçtiğini belirtmektedir. Bireyler sivil toplum kuruluşları veya çeşitli gönüllü platformlar etrafında birleşerek, kampanyalar ve projeler geliştirmekte, yanlış uygulamaları dile getirmekte ve yetkililerden değişim için talepte bulunmaktadır (Finley ve Sofier, 2001; Lockie, 2004; Touraine, 2016). Bu noktada Türkiye'deki çevreci sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları dijital aktivizm faaliyetleri de hem bir var olma mücadelesi hem de toplumsal sorunları vicdani bir sorumlulukla dile getirme olarak değerlendirilebilmektedir.. Bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizm uygulamaları ile yürüttükleri tüm kampanyaların birer yeni toplumsal hareket örneği olduğu söylenebilir.

Araştırmaya dâhil edilen on dört sivil toplum örgütünün dijital aktivizm bakış açıları, Neumayer ve Svensson'ın (2014) dijital aktivist tipolojisine göre sınıflandırıldığında çevreci sivil toplum örgütlerinin üçüncü tip olan *kanuna itaatkâr*

aktivistler grubuna girdiği söylenebilmektedir. Bunun nedeni ise bu kuruluşların yöntemleri ve destekçilerinin demokratik haklar çerçevesinde eyleme geçmeleri ve karşısında oldukları örgüt ve kurumlara düşmanca yaklaşmamalarıdır. Bu kuruluşlar sosyal medyayı bir çeşit kamusal alan olarak görmekte ve yasal sınırlar içerisinde sosyal medya mecralarında taleplerini dile getirmektedir.

Araştırma verileri yazının dijital aktivizme yönelik iyimser, kötümser ve kararsız bakış açılarına göre incelendiğinde ise bu araştırma sonuçlarının iyimser bakış açısını destekler nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Bunun nedeni yüz yüze görüşmeyle yakından incelenen uluslararası kuruluşlar dijital aktivizm uygulamaları ve dijital medyalarına yönelik içerik analizi gerçekleştirilen ulusal kuruluşların dijital medya kullanımlarının, Leizerov'un (2000) ortaya koyduğu zaman, mekân, maliyet ve baskı boyutlarıyla uyum göstermesidir. Buna göre sivil toplum kuruluşları dijital medya sayesinde zamanı daha etkin ve verimli kullanmakta ve günün her saati aktivist mesajlar gönderebilmektedir. Sanal alan sınırlı bir alan olmayıp çok sayıda insanı içine alabilmektedir. Bu alanı kullanan dijital medya da özgür bir kamusal alan olarak kuruluşlara pek çok olanak tanımaktadır. Dijital medya, iletişim maliyetlerini düşürmekte ve pek çok kişiye hızlı örgütlenme olanağı sağladığı için birer baskı mekanizması görevi görebilmektedir. Bu bakımdan sivil toplum örgütleri için dijital aktivizm uygulamaları faydalı olup iyimser olarak değerlendirilebilir.

Aynı zamanda çevrimiçi hizmetler sayesinde ücretsiz olarak mektup ve e-posta kampanyaları düzenlenebilmekte ve bir nevi çevrimiçi lobcilik yapılabilmektedir. Bununla beraber, eylemciler ve kuruluşların kampanyalara katılım çağrılarını ücretsiz olarak yapmalarına izin vermektedir. Çağrıyla ilgilenen herhangi bir birey, web sitesi üzerinden sadece birkaç dakika içinde imza kampanyasına katılabilmekte, kampanya ile ilgili düşüncelerini yetkililere mesaj olarak yazabilmekte ve çevrimiçi faks gönderebilmektedir. Greenpeace Türkiye'nin ve WWF-Türkiye'nin web sitesi ve sosyal medya platformları üzerinden yürüttükleri tüm kampanyalarda bu durumun geçerli olduğu söylenebilmektedir. Yazında dijital aktivizmin sivil toplum kuruluşlarına kampanya yönetimi bakımından kolaylık sağlayacağını ileri süren iyimser görüşler (Devillart ve Waniewski, 2010; Kavada,

2010; Earl ve Kimport, 2011; Gurak, 2014), bu çalışmadaki araştırma sonuçları ile örtüşmektedir.

Bu araştırmanın sonucunda çevreci sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizm faaliyetlerini ne amaçla, nasıl, hangi kanallar üzerinden ve ne sıklıkta gerçekleştirdiklerine yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Türkiye'deki on iki ulusal ve iki uluslararası sivil toplum kuruluşunun öncelikle kurumsal web sayfalarına yönelik yapılan içerik analizi, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının web sitelerini kamuoyuna, yetkililere ve genel anlamda çalıştıkları alanla ilgilenen herkese ulaşmak ve amaçlarını aktarmak için birer araç gibi kullandıkları belirlenmiştir. Bu amaçlar bilgilendirme, eyleme geçirme, farklı işletmelerle işbirliği sağlama, kesintisiz iletişim kurma, bağış toplama ve fon yaratma, gönüllü edinme ve kampanya yürütmedir. Uluslararası kuruluşlardan hem Greenpeace Türkiye hem de WWF-Türkiye için web sitesi sadece bir takım kurumsal bilgilerin aktarıldığı ve tek yönlü iletişimin kurulduğu bir platform değildir. Tam aksine, sürekli bilgi akışının yapıldığı, haberlerin yayınlandığı, kampanyaya dair yazılı ve görsel içeriklerin paylaşıldığı ve elektronik imzaların toplandığı bir iletişim platformudur.

Ulusal çevreci sivil toplum kuruluşlarının web siteleri üzerinde gerçekleştirilen içerik analizinde ise sonuçlar, uluslararası çevreci örgütler kadar yüksek ve aynı şekilde olmamıştır. Ulusal sivil toplum kuruluşlarının çoğunluğunun web sitelerini faaliyetlerine ilişkin bilgilendirme amaçlı kullandıkları görülürken; web sitesi üzerinden kampanya yönetimi yapmadıkları, farklı işletmelerle işbirliği gerçekleştirmeye yönelik web sitelerinden yararlanmadıkları, bağış toplama ve üye edinme için web sitelerinin sundukları fırsatlardan yeterince faydalanmadıkları ve ayrıca web sitelerini kamuoyunu eyleme geçirme amaçlı kullanmadıkları dikkat çekmektedir.

Bu bilgiler ışığında, uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının yeni bir toplumsal hareket biçimi olarak ortaya çıktıkları söylenebilir. Bu kuruluşların dijital aktivizmin gücü ve önemi noktasında daha çok bilince sahip oldukları ve bu konuyu daha çok önemsedikleri söylenebilmektedir. Dijital aktivizm, dijital medya üzerinden gerçekleştirilebileceği için dijital medyada yeterli düzeyde var olmayan kuruluşların

etkin bir dijital aktivizm gerçekleştirdikleri veya dijital aktivizm gerçekleştirmeye çalıştıklarını söylemek zordur.

Uluslararası ve ulusal çevreci sivil toplum kuruluşlarının sosyal medya platformlarında var olma ve onları kullanma amaçlarına yönelik gerçekleştirilen içerik analizi de web sitelerine yapılan analiz ile benzer sonuçları vermiştir. Buna göre uluslararası kuruluşlar belirlenen sosyal medya platformlarının tamamında aktif hesaplara sahip olup planlı ve düzenli bir şekilde içerik paylaşmaktadırlar. Aynı zamanda bu platformların web sitesi ve kendi aralarında entegre şekilde kullanımı da söz konudur. Ancak ulusal çevreci sivil toplum kuruluşlarının hepsinin her platformda hesabı olmasına rağmen takip, abone ve beğenen sayıları ise çok yüksek değildir. Ulusal kuruluşlar arasından Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) ve Doğa Derneği'nin en başarılı dijital aktivizm faaliyetlerini yürüttükleri söylenebilir.

Ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının dijital aktivizme farklı şekillerde yaklaşmalarında etkili olan nedenin, uluslararası kuruluşların küresel bir ağına parçası olmaları ve dünyadaki pek çok çevreci ofisle beraber hareket etmelerinin olduğu düşünülmektedir. Ayrıca dijital yatırımlara ayıracak bütçe, personel ve destekçilerinin yüksek olması da bu sonucun ortaya çıkmasında etkilidir. Bu anlamda ulusal kuruluşlar tam anlamıyla dijital aktivizm gerçekleştirmediği dikkat çekmektedir. Diğer yandan yüz yüze yapılan görüşmelere dayanarak, uluslararası kuruluşların stratejik şekilde dijital aktivizm uygulamalarında buldukları söylenebilir.

Greenpeace Türkiye ve WWW-Türkiye ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, her iki kuruluşun da dijital medya kullanımı için kurumsal iletişim ekibinde çalışan uzman personelinin olduğu belirlenmiştir. Bu uzmanlar, planlı ve stratejik hedefler doğrultusunda dijital medyayı kullanmaktadır. Az bütçelerle büyük kampanyaların yürütüldüğü bu kuruluşlarda, eldeki kaynaklar en etkin şekilde kullanılmak durumundadır. Bu nedenle çok fazla kişiyle çift yönlü olarak iletişim olanağı sunan ve mesajlara verilen tepkilerin görülebildiği dijital mecralar bu anlamda oldukça önemlidir. Uluslararası kuruluşların kampanyalarda elde ettikleri

imza sayıları ve yarattıkları değişimlere bakıldığında dijital aktivizmi kullanmanın beraberinde başarıyı da getirdiği söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular söz konusu değerlendirmelere ek olarak alandaki gelecek çalışmalar için önem taşıdığı düşünölen aşığıdaki birtakım önerileri de gündeme gelmektedir.

Dünyayı daha yaşanabilir bir hale getirmeye çalışan, kaynakların bilinçli şekilde kullanılması ve sürdürülebilir bir doğa ve çevre oluşturmak için çabalayan çevreci sivil toplum kuruluşlarının dijital medyanın gücünden faydalanması önemlidir. Sivil toplum kuruluşları dijital medyada sürekli değişen eğilimleri, dinamik bir güç olan gençlerin takip ettikleri platformları, dünyada dijital medya üzerinden gerçekleştirilen örgütlenmeleri ve hareketlilikleri takip ederek, kendi amaçları doğrultusunda kendi kuruluşlarına uyarlayabilirler.

Özellikle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre sivil toplum kuruluşları, dijitalde gerçekleştirdikleri kampanyaların ölçümlerine diğer bir ifade ile ulaştıkları hedef kitlenin demografik özelliklerini belirlemeye noktasına önem göstermelidir. Elde edilecek bu tür veriler, kuruluşların dijital medyada kimler tarafından takip edildiği ve edilmediğini, kimlerden destek aldıkları ve alamadıklarını ortaya koyacaktır. Bu tespit, daha sonra geliştirilecek stratejilerin daha doğru sonuçlar vermesini sağlayacaktır.

Televizyon, gazete, dergi ve radyo gibi kanallarda yer almak, kuruluşlar için hem maliyetli hem de zaman almaktadır. Bu nedenle hem ulusal hem de uluslararası kuruluşların dijital medyadan kamuoyuna ulaşmaları daha doğru olacaktır. Bu anlamda özellikle ulusal çevreci sivil toplum kuruluşlarının web sitelerini, sosyal medya hesaplarını ve varsa blog sayfalarını yeniden dizayn etmelerinin faydalı olacağı düşünölmektedir.

Dijital aktivizm yazında çok yeni alanlarından biridir. Dijital aktivizmin kavramsal boyutları üzerine uluslararası yazında yapılan çalışmalar bulunmakla beraber, uygulanması noktasında yapılan çalışmaların ise oldukça sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Ulusal yazında ise dijital aktivizmi temel araştırma odağı olarak ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu anlamda dijital aktivizmin kavramsal boyutuna yönelik ilgili yapılan tartişmalara katkı sağlayabilecek çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı dūřunılmaktadır. Aynı zamanda Tūrkiye’de siyasi ve toplumsal alanda dijital aktivizmin nasıl kullanılmaya başlandığı, tarihçesi, tūrleri ve dijital aktivizme etki eden faktōrleri ele alan çalışmalar konusunda boşlukların eksikler olduğu da dūřunılmaktadır.

Dijital aktivizmi, etik ve hukuk boyutuyla ele alan çalışmaların yapılmasının hem yazına hem de uygulayıcılara fayda sağlayacağı dūřunılmaktadır. Aynı zamanda kuşakların değişmesi ve ۆzellikleri gōz ۆnūnde bulundurularak, kuşak kavramının dijital aktivizm ile ilişkilendirilerek ele alınması ve dijital aktivizmin ۆlūmlenmesi noktasında ne tūr yōntemlerin kullanılabileceğine dair çalışmaların yapılması da ۆnerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akıncı Vural, Beril

Bat, Mikail:

“Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, **Journal of Yasar University**, Vol.XX, Issue 5, 3348 -3382.

Aksoy, Necdet:

Sivil Toplum ve Baskı Grupları, 1. Baskı, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2008.

Anderson, Deborah S.:

“Identifying and Responding to Activist Publics: A Case Study”, **Journal of Public Relations Research**, Vol.IV, Issue 3, 1992, 151-165.

Asenbaum, Hans:

“Cyborg Activism: Exploring the Reconfigurations of Democratic Subjectivity in Anonymous”, **New Media & Society**, 2017, 1-21.

Aydın, Ali F.:

“Sivil İtaatsizlik ve Dijital Aktivizm Bağlamında Gezi Parkı Olaylarına İlişkin Bir Değerlendirme”, **Aktivizm Toplumsal Değişimin Yeni Yüzü**, Ed. Nuray Yılmaz Sert, İstanbul, Değişim Yayınları, 2016.

Babacan, Mehmet E.:

“Sosyal Medya Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler”, **Birey ve Toplum**, C.4, Sayı 7, 2014, 135-160.

Babayan, Nelli

Braghiroli, Stefano:

“Googling Democracy: A Comparison of Democracy Promoters on the Web”, **Handbook of Research on Political Activism in the Information Age**, Ed. Solo, Ashu M. G., ABD, IGI Global, 2014.

- Balkaya, Fatih: “Yeni Toplumsal Hareket Çeşidi Olarak Çevreci Hareketler”, **Global Journal of Economics and Business Studies**, Vol.III, Issue 5, 2014, 32-42.
- Barassi, Veronica: **Activism on the Web**, New York, Routledge, 2015.
- Bayhan, Vehbi: “Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi”, **Birey ve Toplum**, C.IV, Sayı 7, 2014, 23-57.
- Biber, Ayhan: **Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler Sorunları**, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2011.
- Borch, Christian: “Crowd Theory and the Management of Crowds: A Controversial Relationship”, **Current Sociology**, Vol. LXI, Issue 5-6, 2013, 584-601.
- Bozkurt, Yavuz: **Çevre Sorunları ve Politikaları**, Bursa, Ekin Yayınevi, 2016.
- Boztepe, Hatun: “Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkiler: Kurumsal Web Sayfalarının Bağışçı İlişkileri Açısından Fon Sağlama Aracı Olarak Kullanımı”, **Erciyes İletişim Dergisi “akademia”**, C.III, Sayı 4, 2014, 150-168.
- Brevini, Benedetta
- Hintz, Arne
- McCurdy, Patrick: **Beyond WikiLeaks**, 1. Baskı, New York, Palgrave Macmillan, 2013.
- Brevini, Benedetta
- Murdock, Graham: “Following the Money: WikiLeaks and the Political Economy of Disclosure”, **Beyond WikiLeaks**, Ed. Benedetta Brevini, Arne Hintz and Patrick

- McCurdy, 1. Baskı, New York, Palgrave Macmillan, 2013.
- Calhoun, Craig: “New Social Movements of the Early Nineteenth Century”, **Social Science History**, Vol.XVII, No: 3, 1993, 385-427.
- Campbell, John L.: “Where Do We Stand? Common Mechanisms in Organizations and Social Movements Research”, **Social Movements and Organization Theory**, Ed. Gerald F. Davis, Doug McAdam, W. Richard Scott, and Mayer N. Zald, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
- Castells, Manuel: **İsyan ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler**, 1. Baskı, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Ceritli, İsmail: “Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XXV, Sayı 2, 2001, 213-226.
- Christiansen, Jonathan: **Theories of Social Movements**, California, Salem Press, 2011.
- Cohen, Jean: “Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler”, **Yeni Sosyal Hareketler**, Ed. Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016.
- Coşkun, Mustafa K.: “Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye’de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.LXI, Sayı 1, 2006, 67-102.
- Coşkun, Mustafa K.: **Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2007.

- Crossley, Nick: **Making Sense of Social Movements**, Philadelphia, Open University Press, 2002.
- Cullum, Brannon: “Devices: The Power of Mobile Phones”, **Digital Activism Decoded**, Ed. Mary Joyce, New York, Idebata Press, 2010.
- Curran, James: **Misunderstanding the Internet**, 1. Baskı, New York, Routledge, 2012.
- Çayır, Kenan: “Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler”, **Yeni Sosyal Hareketler**, Ed. Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016.
- Çetinkaya, Y. Doğan: “Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler”, **Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim**, Der: Y. Doğan Çetinkaya, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- Çoban, Barış: “Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya”, **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet**, Der. Barış Çoban, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009.
- Çoban, Savaş: “Yeni Toplumsal Hareketler ve İktidar Sorunu”, **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet**, Der. Barış Çoban, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009.
- Dahlberg-Grundberg, Michael: “Technology as Movement: on Hybrid Organizational Types and the Mutual Constitution of Movement Identity and Technological Infrastructure in Digital Activism”, **Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies**, Vol.XXII, Issue 5, 2016, 524–542.

Della Porta, Donatella

Diani, Mario: **Social Movements an Introduction**, USA, Blackwell Publishing, 2006.

Demiroğlu, Elif T.: “Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, C.II, Sayı 1, 2014, 133-144.

Deniz, A. Çağlar: “Kolektifin Rasyonalizasyonu: Toplumsal Hareketler”, **Toplumsal Teorileri ve Ortadoğu İsyamları**, Ed. A. Çağlar Deniz, Ankara, Orion Kitapevi, 2015.

Devillart, Sem

Waniewski, Brian: “The Future of Advocacy in a Networked Age”, **Digital Activism Decoded**, Ed. Mary Joyce, New York, Idebata Press, 2010.

Diani, Mario: “The Concept of Social Movement”, **The Sociological Review**, Vol.XL, 1992, 1-25.

Dirlik, Arif: “Pasifik Perspektifinde Toplumsal Hareketler: Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı Üzerine Düşünceler”, **Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim**, Der: Y. Doğan Çetinkaya, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

Dobson, Andrew: **Green Political Thought**, 3. Baskı, London, Routledge, 2001.

Dondurucu, Zeynep B.: “Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Medya Üzerinden Halkla İlişkiler Çalışmaları: Haytap Örneği”, **Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Kitabı**, Ed. Burak Özçetin, Ceren Sözeri, İdil Sayımer, İrem İnceoğlu, Perrin Öğün Emre ve

Tuğrul Çomu. İstanbul, Alternatif Bilişim Derneği, 2016.

Earl, Jennifer

Kimport, Katrina:

Digitally Enabled Social Change-Activism in the Internet Age, London, Massachusetts Institute of Technology, 2011.

Fadaee, Simin:

Environmental Movements in Iran: Application of the New Social Movement Theory in the Non-European Context, **Social Change**, Vol.XLI, Issue 1, 2011, 79-96.

Farrell, Justin:

Environmental Activism and Moral Schemas: Cultural Components of Differential Participation, **Environment and Behavior**, Vol.XLV, Issue 3, 2011, 399-423.

Finley, Mary L.

Sofier, Steven:

“Toplumsal Hareket Kuramları ve MAP: Bir Diyalogun Başlangıcı”, **Demokrasi Yapmak**, Ed. Bill Moyer, Çev. Acar Acar, İstanbul, Arı Turizm Tanıtım Yayıncılık, 2001.

Flynn, Simone I.:

“Types of Social Movements”, **Theories of Social Movements**, Ed. The Editors of Salem Press, California, Salem Press, 2011.

García Luengo, Óscar:

“E-Activism: New Media and Political Participation in Europe”, **CONfines de Relaciones Internacionales y Ciencia Política**, Vol.II, Issue 4, 2006, 59-71.

Gençoğlu, Aylin Y.:

“Eski ve Yeni Paradigmalar Açısından Sosyal Hareketler”, **İnsan ve Toplum Bilimleri**

- Araştırmaları Dergisi**, C.III, Sayı 2, 2014, 305-323.
- Gerbaudo, Paolo: **Tweets and the Streets**, London, Pluto Press, 2012.
- Giddens, Anthony: **The Consequences of Modernity**, United Kingdom, Polity Press, 1990.
- Göker, Gamze: “Yeni Medya Okuryazarlığının Yeni Toplumsal Hareketler için Sağladığı Olanaklar ve Sınırlılıkları”, **Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Kitabı**, Ed. Burak Özçetin, Ceren Sözeri, İdil Sayımer, İrem İnceoğlu, Perrin Öğün Emre ve Tuğrul Çomu. İstanbul, Alternatif Bilişim Derneği, 2016.
- Göktolga, Oğuzhan: **Yeni Siyaset ve Ekolojik Hareketler, Birey ve Toplum**, C.III, Sayı 5, 2013, 127-136.
- Göncü, Serdar: “Küresel Çevre Sorunları”, **Çevre Sorunları ve Politikaları**, Ed. Ülker Bakır Öğütveren, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, t.y.
- Görkem, şenay Y.: “Dijital Aktivizm: Kapsam, Sınırlılıklar ve Ölçümleme”, **Aktivizm Toplumsal Değişimin Yeni Yüzü**, Ed. Nuray Yılmaz Sert, İstanbul, Değişim Yayınları, 2016.
- Guidry, John A.
- Kennedy, Michael D.
- Zald, Mayer N.: **Globalizations and Social Movements**, ABD, The University of Michigan Press, 2000.
- Gurak, Laura J.: “Trust and Internet Activism: From Email to Social Networks”, **Cyberactivism on the Participatory**

- Web**, Ed. Martha McCaughey, New York, Routledge, 2014.
- Güler, Mehmet A.: “Kriz ve Yeni Toplumsal Hareketler: İşgal Et Örneği”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XVII, Sayı 3, 2015, 330-362.
- Gündüz, Şafak: “Pasif Aktivizm: Örgütlerde Patolojik Sorun”, **Aktivizm Toplumsal Değişimin Yeni Yüzü**, Ed. Nuray Yılmaz Sert, İstanbul, Değişim Yayınları, 2016.
- Heberle, Rudolf: **Social Movements; an Introduction to Political Sociology**, New York, Appleton-Century-Crofts, 1951.
- Hoşgör, Evren: “Ekolojik Hareketler ve Yeşil Aktivizm”, **Aktivizm Toplumsal Değişimin Yeni Yüzü**, Ed. Nuray Yılmaz Sert, İstanbul, Değişim Yayınları, 2016.
- Hwang, Tim: “Digital Transforms Activism: The Web Ecology Perspective”, **Digital Activism Decoded**, Ed. Mary Joyce, New York, Idebata Press, 2010.
- Sayımer, İdil: **Sanal Ortamlarda Halkla İlişkiler**, İstanbul: Beta, 2008.
- Jansen, Fieke: “Digital Activism in the Middle East: Mapping Issue Networks in Egypt, Iran, Syria and Tunisia”, **Knowledge Management for Development Journal**, Vol.VI, Number 1, 2010, 37–52.
- Jasper, James M.: **Ahlaki Protesto Sanatı**, Çev. Senem Öner, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002.
- Johnston, Hank,

Larana, Enrique

Gustfield, Joseph R.: “Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Toplumsal Hareketler”, **Yeni Sosyal Hareketler**, Ed. Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016.

Joyce, Mary: **Digital Activism Decoded**, New York, Idebata Press, 2010.

Karagöz, Kezban: “Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri”, **İletişim ve Diplomasi**, C.I, Sayı 1, 2013, 131-157.

Karatzogianni, Athina: **Firebrand Waves of Digital Activism 1994–2014**, 1. Baskı, UK, Palgrave Macmillan, 2015.

Karpf, David: “Online Political Mobilization from the Advocacy Group’s Perspective: Looking Beyond Clicktivism”, **Policy & Internet**, Vol.II, Issue 4, 2010, 7-41.

Kaun, Anne

Uldam, Julie: “Digital Activism: After the Hype”, **New Media & Society**, Special Issue (Özel Sayı), 2017, 1-8.

Kavada, Anastasia: “Activism Transforms Digital: The Social Movement Perspective”, **Digital Activism Decoded**, Ed. Mary Joyce, New York, Idebata Press, 2010.

Kaypak, Şafak

Haytoğlu, Meltem: “Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Hareketler ve Kente Yansıması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, CİEP Özel Sayısı, 2016, 716-714.

Kendall, Diana:

Sociology in Our Times, Belmont, Cengage Learning, 2011.

- Kılıç, Selim: “Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. LVII, Sayı 2, 2002, 94-108.
- Kietzmann, Jan H.
- Hermkens, Kristopher
- McCarthy, Ian P.
- Silvestre, Bruno S.: Social media? Get serious! Understanding the Functional Building Blocks of Social Media, **Business Horizons**, Vol.LIV, Issue 3, 2011, 241-251.
- Kim, Jeong-Nam
- Sriramesh, Krishnamurthy: “Activism and Public Relations”, **The Global Public Relations Handbook**, Ed. Krishnamurthy Sriramesh and Dejan Verčič, New York, Routledge, 2009.
- Kidd, Dorothy: “Indymedia.org: A New Communications Commons”, **Cyberactivism: Online Activism in Theory and Practice**, Ed. artha McCaughey and Michael D. Ayers, New York, Routledge, 2003.
- Koparal, Savafı: “Çevre Sorunlarının Nedenleri”, **Çevre Sorunları ve Politikaları**, Ed. Ülker Bakır Öğütveren, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, t.y.
- Kriesi, Hanspeter
- Koopmans, Ruud
- Willem, Jan D.

- Giugni, Marco: **New Social Movements in Western Europe**, London, Taylor & Francis e-Library, 2002.
- Kriesi, Hanspeter
- Wisler, Dominique: “The Impact of Social Movements on Political Institutions: A Comparison of the Introduction of Direct Legislation in Switzerland and the United States”, **How Social Movements Matter**, Ed. Marco Giugni, Doug McAdam, and Charles Tilly, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1999.
- Kurtbaş, İhsan: **Toplumsal Hareketler Siyasi Teori, Oluşum, Dönüşüm**, Ankara, Detay Yayıncılık, 2017.
- Lane Eno, Henry: **Activism**, London, Princeton University Press, 1920.
- Le Bon, Gustave: **Kitleler Psikolojisi**, 1. Basım, Ankara, Tutku Yayınevi, 2015.
- Leizerov, Sagi: “Privacy Advocacy Groups Versus Intel-A Case Study of How Social Movements Are Tactically Using the Internet to Fight Corporations”, **Social Science Computer Review**, Vol. XVIII, Issue 4, 2000, 461-483.
- Lelandais, Gülçin E.: “Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme”, **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet**, Der. Barış Çoban, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009.
- Lockie, Stewart: “Collective Agency non-Human Causality and Environmental Social Movements”, **Journal of Sociology**, Vol.XL, Issue 1, 2004, 41–58.
- Louis, Winnifred R.

Amiot, Catherine E.

Thomas, Emma F.

Blackwood, Leda: “The Activist Identity and Activism across Domains: A Multiple Identities Analysis”, **Journal of Social Issues**, Vol. LXXII, No: 2, 2016, 242-263.

Lynch, Lisa: “The Leak Heard Round the World? Cablegate in the Evolving Global Mediascape”, **Beyond WikiLeaks**, Ed. Benedetta Brevini, Arne Hintz and Patrick McCurdy, 1. Baskı, New York, Palgrave Macmillan, 2013.

Marshall, Gordon: **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.

McAdam, Doug

McCarthy, John D.

Zald, Mayer N.: Culture, Ideology, and Strategic Framing, **Comparative Perspectives on Social Movements**, Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy, and Mayer N. Zald, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

McAdam, Doug

Scott, W. Richard: “Organizations and Movements”, **Social Movements and Organization Theory**, Ed. Gerald F. Davis, Doug McAdam, W. Richard Scott, and Mayer N. Zald, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

McCaughey, Martha: **Cyberactivism on the Participatory Web**, New York, Taylor & Francis Group, 2014.

- Mehan, Julie E.: **CyberWar, CyberTerror, CyberCrime and CyberActivism**, United Kingdom, IT Governance Publishing, 2014.
- Melucci, Alberto: “A Strange Kindof Newness: What's "New" in New Social Movements?”, **New Social Movements From Ideology to Identity**, Ed. Enrique Larana, Hank Johnston, and Joseph R. Gusfield, ABD, Temple University Press, 1994.
- Melucci, Alberto: “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, **Yeni Sosyal Hareketler**, Ed: Çev: Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016.
- Morozov, Evgeny: **The Net Delusion**, New York, PublicAffairs™, 2011.
- Morozov, Evgeny: “Facebook ve Twitter Sadece Devrimcilerin Gittiği Yerlerdir” **Yeni Medya Kuramları**, Ed: Filiz Aydoğan, Çev: Yenal Göksün, Der Yayınları, İstanbul, 2017.
- Moyer, Bill: **Demokrasi Yapmak**, Çev. Acar Acar, İstanbul, Arı Turizm Tanıtım Yayıncılık, 2001.
- Murdoch, Steven: “Destructive Activism: The Double-Edged Sword of Digital Tactics”, **Digital Activism Decoded**, Ed. Mary Joyce, New York, Idebata Press, 2010.
- Mutsvairo, Bruce: **Digital Activism in the Social Media Era**, Switzerland, Springer Nature, 2016.
- Neumayer, Christina
- Svensson, Jakob: “Activism and Radical Politics in The Digital Age: Towards a Typology”, **Convergence: The International Journal of Research into New**

Media Technologies, Vol.XXII, Issue 2, 2014, 1-16.

Neumayer, Christina

Svensson, Jakob:

“The Mobile Phone in Street Protest: Texting, Tweeting, Tracking, and Tracing, Mobile”, **Media & Communication**, Vol.II, Issue 2, 2014, 117-133.

Nielsen, Rasmus K.:

“Digital Politics as Usual”, **Digital Activism Decoded**, Ed. Mary Joyce, New York, Idebata Press, 2010.

Offe, Claus:

“Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”, **Yeni Sosyal Hareketler**, Ed. Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016.

Önder, Hatice B..

“Dijital Kültür ve Dijital Aktivizm Karşısında Stratejik Halkla İlişkilerin Değişen Durumu”, **Orta Karadeniz İletişim Çalışmaları Dergisi**, C.I, Sayı 1, 2016, 29-35.

Öztürk, Özkan:

“Çevrecilik Söylemleri ve Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Seyri”, **Journal of History Culture and Art Research**, Vol.VI, Issue 2, 2017, 441-456.

Paker, Hande:

“Çevre Rejimleri ve Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Akdeniz’de Sürdürülebilirlik”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C.XX, Sayı 1, 2012, 151-175.

Pickerill, Jenny:

Cyberprotest: Environmental Activism Online, Manchester, Manchester University Press, 2003.

Ricketts, Aidan:

The Activists’ Handbook, London, Zed Books, 2012.

- Rizzo, Sergio: “The Promise of Cell Phones”, **Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies**, Vol.XIV, Issue 2, 2008, 135-143.
- Scholz, Trebor: “Infrastructure: Its Transformations and Effect on Digital Activism”, **Digital Activism Decoded**, Ed. Mary Joyce, New York, Idebata Press, 2010.
- Schulz, Markus S.: “Social Movements and Futures Research”, **World Future Review**, Vol. VIII, Issue 2, 2016, 98-107.
- Searle-Chatterjee, Mary: “Occupation, Biography and New Social Movements”, **The Editorial Board of the Sociological Review**, Vol.XLVII, Issue 2, 1999, 258–279.
- Sert, Nuray Y.: “Aktivizmin Kavramsal Gelişimsel ve Araçsal Açından İncelenmesi”, **Aktivizm Toplumsal Değişimin Yeni Yüzü**, Ed. Nuray Yılmaz Sert, İstanbul, Değişim Yayınları, 2016.
- Shepard, Jon M.: **Sociology**, Belmont, Cengage Learning, 2013.
- Sivitanides, Marcos
- Shah, Vivek: “The Era of Digital Activism”, **Conference for Information Systems Applied Research**, 2011.
- Smelser, Neil J.: **Theory of Collective Behavior**, 3. Baskı, ABD, The Free Press, 1962.
- Smith, Michael F.: “Activism”, **Encyclopedia of Public Relations**, 2. Baskı, Ed. Robert L. Heath, ABD, Sage Publications, 2013.
- Stein, Lorenz V.: **The History of Social Movement in France (1789-1850)**, New Jersey, The Bedminster Press, 1964.

Sustam, Engin: “Küresel Kapitalizm Çağında Yeni Sosyal Hareketleri Okumak: Küresel Travma, Kriz Toplumu ve Favelas’lar!”, **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet**, Der. Barış Çoban, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009.

Şengül, Mihriban

Kocatürk, Gündüz A.

Bilgili, Feride: “Sanal Mekânda Yerel Çevre Hareketleri: Türkiye’de HES Karşıtı Mücadeleler Üzerine Bir İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı, C.XXII, 2017, 2183-2207.

Şentürk, Ünal: “Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XXX No:1, 2006, 31-46.

Tarrow, Sidney: “States and Opportunities: The Political Structuring of Social Movements”, **Comparative Perspectives on Social Movements**, Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy, and Mayer N. Zald, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

Tarrow, Sidney: **Power in Movement Social Movements and Contentious Politics**, New York, Cambridge University Press, 2011.

Tilly, Charles: **Toplumsal Hareketler, 1768-2004**, Çev. Orhan Düz, İstanbul, Babil Yayınları, 2008.

Touraine, Alain: **Modernliğin Eleştirisi**, Çev. Hülya Tufan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

- Touraine, Alain: “Toplumdan Toplumsal Harekete”, **Yeni Sosyal Hareketler**, Ed: Çev: Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016.
- Touraine, Alain: **Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?**, 4. Baskı, Çev. Olcay Kunal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Turner, Fred: **From Counterculture to Cyberculture**, Chicago, The University of Chicago Press, 2006.
- Türkdoğan, Orhan: **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2013.
- Uysal, Ahmet: “Toplumsal Hareketler İçin Kaynak Yaratma Ve Kullanma Stratejileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.X, Sayı 2, 2009, 217-238.
- Vahabzadeh, Peyman: **Toward a Radical Phenomenology of Contemporary Social Movements**, ABD, State University of New York Press, 2003.
- Van Dijk, Jan: **Ağ Toplumu**, 3. Baskı, Çev. Özlem Sakin, İstanbul, Kafka, 2016.
- Wells, Chris: **The Civic Organization and the Digital Citizen: Communicating Engagement in a Networked Age**, Oxford, Oxford University Press, 2015.
- Wienclaw, Ruth A.
- Howson, Alexandra: “Major Social Movements”, **Theories of Social Movements**, Ed. The Editors of Salem Press, California, Salem Press, 2011.
- Wilkin, Peter

- Dencik, Lina
- Bognár, Éva: “Digital Activism and Hungarian Media Reform: The Case of Milla”, **European Journal of Communication**, Vol.XXX, Issue 6, 2015, 682-697.
- Wong, Loong: “The Internet and Social Change in Asia”, **Peace Review: A Journal of Social Justice**, Vol.XIII, Issue 3, 2001, 381-387.
- Yang, Guobin: “Online Activism”, **Journal of Democracy**, Vol.XX, Number 3, 2009, 33-36.
- Zald, Mayer N.: “Culture, Ideology, and Strategic Framing”, **Comparative Perspectives on Social Movements**, , Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy, and Mayer N. Zald, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.
- Zdravomyslova, Elena: “Opportunities and Framing in the Transition to Democracy: The Case of Russia”, **Cambridge Studies in Comparative Politics**, Ed. Doug McAdam, John D. McCarthy and Mayer N. Zald, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

İnternet Kaynakları

- Allen, Felix: “What is WikiLeaks and What are Some of Its Biggest Leaks? From Chelsea Manning’s Cables to Macron’s Hacked Emails”, **The Sun**, February 6, 2018, (Çevrimiçi)
<https://www.thesun.co.uk/news/4171634/chelsea-manning-diplomatic-cables-macron-hacked-emails-wikileaks-biggest-leaks/>, 11 Ocak.2017.

- Casey-Sawicki, Katherine: “Seattle WTO Protests of 1999”, **Encyclopædia Britannica**, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/event/Seattle-WTO-protests-of-1999>, 30 Ocak 2018.
- Dedehayır, Handan: Yeşil Doku ve Ormanların Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, **Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı**, (Çevrimiçi) <http://www.cekulvakfi.org.tr/makale/yesi-l-doku-ve-ormanlarin-korunmasinda-sivil-toplum-kuruluslarinin-rolu>, 01 Mart 2018.
- Digital Governance Initiative: Interactive Service Model, (Çevrimiçi) <http://www.digitalgovernance.org/index.php/models/interactive-service>, 15 Şubat 2018.
- Hooper, Deona: “Social Work and Social Media: Tools for Networking and E-Advocacy”, **Social Work Helper**, March 25, 2013, (Çevrimiçi) <https://www.socialworkhelper.com/2013/03/25/social-work-and-social-media-tools-for-networking-and-e-advocacy/>, 5 Ocak 2017.
- Howard, Phil: “Report on Digital Activism and Non-Violent Conflict”, **Digital Activism Research Project**, November 20, 2013, (Çevrimiçi) <http://digital-activism.org/2013/11/report-on-digital-activism-and-non-violent-conflict/>, 4 Ocak 2017.
- Korten, Fran: “7 Ways the Battle of Seattle Changed the World”, **Yes Magazine**, 01 December, 2009, (Çevrimiçi) <http://www.yesmagazine.org/people-power/7-ways-the-battle-of-seattle-changed-the-world>, 15 Şubat 2018.

Tactical Technology Collective: **Info-Activism**, (Çevrimiçi) <https://tacticaltech.org/>,
8 Şubat 2018.

Türk Dil Kurumu: “Aktivizm”, **Güncel Türkçe Sözlük**, (Çevrimiçi)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a9553a40b2604.78621731, 3 Ocak 2018.

Vidal, John: “Real Battle for Seattle”, **The Guardian**, December
5, 1999, (Çevrimiçi)
<https://www.theguardian.com/world/1999/dec/05/who.globalisation>, 2 Şubat 2018.

We are Social: Digital in 2016, (Çevrimiçi)
<https://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016>, 28 Mart 2018

West, Larry: “The Origins of the Environmental Movement”,
Thoughtco.Co, July 24, 2017, (Çevrimiçi)
<https://www.thoughtco.com/origins-of-the-environmental-movement-1203559>

EK

EK 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

1. Greenpeace Türkiye/WWF-Türkiye gönüllüleri, kamuoyu ve yetkililere hangi medya araçları ile ulaşmaktadır? Neden?
 - Televizyon, radyo, basılı gazete, dergi ve sinema gibi ana akım medyadan mı?
 - İnternet siteleri, sosyal medya uygulamaları ve cep telefonları (SMS,MMS) gibi yeni medya araçlarından mı?
2. Dijital medyanın bir sivil toplum kuruluşu olarak amaçlarınıza ulaşmanıza ne tür katkıları olmaktadır? (Gönüllülerle etkileşime geçme, faaliyetler için fon elde etme, sorunlara ilişkin farkındalık sağlama, kamu bilincini geliştirme, sorunların çözümüne yönelik kamusal karar alıcılar ve politika oluşturucular üzerinde etki oluşturma vb. gibi)
3. Greenpeace Türkiye/WWF-Türkiye'nin kurumsal internet sitesi ne zaman ve hangi ihtiyaç doğrultusunda kuruldu?
4. Kurumsal internet sitesini hangi amaçla kullanmaktasınız?
 - Bilgilendirme
 - Eyleme Geçirme
 - Koordinasyon/İşbirliği
 - İletişim/Haberleşme
 - Bağış Toplama/Fon Yaratma
 - Gönüllü/Üye Toplama
 - Kampanya Yürütme
 - Etkileşim Yaratma
5. Kurumsal blog sayfanız bulunmakta mıdır? Varsa bu blog sayfasında ne tür içerikler paylaşılmaktadır? Bu blog ile kimlere ulaşmak hedeflenmektedir?
6. Gönüllülerinize faaliyetleriniz ile ilgili elektronik bülten gönderiyor musunuz?

7. E-imza kampanyaları düzenliyor musunuz? Düzenliyorsanız sonuç alabiliyor musunuz ve başarıya ulaşmış örnek e-imza kampanyalarınız var mıdır?
8. E-imza kampanyalarınızı sadece *Change.org* üzerinden mi düzenliyorsunuz? *Change.org* gibi imza kampanyaları için kullandığınız başka platformlar var mıdır?
9. Hangi sosyal medya platformlarını en etkin kullanmaktasınız? (YouTube, Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp, Flickr, Snapchat, LinkedIn vb.) Neden?
10. Sosyal medya platformlarını hangi amaçla kullanmaktasınız?
11. Sosyal medya hesaplarınızda paylaştığınız içerikleri neye göre seçmektesiniz?
12. Sosyal medya hesaplarınızda paylaştığınız içeriklere gelen geri dönüşleri (yorum, beğeni, beğenmeme, retweet, soru) önemsiyor musunuz?
13. Facebook, Twitter, Youtube ve Instagram'ın canlı yayın (online broadcasting) özelliklerini kullanıyor musunuz? Veya diğer canlı yayın sitelerini kullanıyor musunuz?
14. Cep telefonları üzerinden bilgilendirme, destek veya eylem çağrılarında bulunuyor musunuz?
15. Gönüllülerle iletişim kurma ve yeni gönüllü/destekçi kazanma noktasında yeni iletişim teknolojilerinin örgütünüzü fark yarattığını düşünüyor musunuz?
16. İnternet üzerinden küresel boyutlarda ve ulusötesi düzeyde eylemler düzenlemekte misiniz?
17. Dünyanın farklı yerlerindeki Greenpeace Türkiye/WWF-Türkiye ofisleri ve destekçileri ile iletişim kuruyor musunuz? Kuruyorsanız, bunu hangi kanallardan üzerinden gerçekleştiriyorsunuz?
18. Sosyal medya uygulamaları, cep telefonları ve diğer internet kaynaklarının yaptığınız faaliyetlere katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?
19. İnternet üzerinden hali hazırda devam eden bir kampanyanız var mıdır?

- 20.** Dijital aktivizm faaliyetlerinin mi yoksa sokak yürüyüşleri, protesto gösterileri, grevler, sivil itaatsizlik, pasif direniş veya lobicilik faaliyetlerinin mi sonuç almada daha etkili olduğunu düşünüyorsunuz?
- 21.** Fotoğraf ve video gibi görsel unsurların, dijital aktivizm faaliyetlerindeki etkisi ne düzeydedir?
- 22.** Sokak eylemlerini, protesto gösterilerini veya fiziksel olarak gerçekleştirilen herhangi bir aktivist eylemi, internetten canlı yayımla geniş kitlelere ulaştırdığımız oluyor mu?
- 23.** Basın bültenleriniz ve kuruluşla ilgili haberler, basılı gazetelerde mi, yoksa internet gazetelerinde mi daha çok yer buluyor?